

တပေါ်မှန်စာမျက် သုတပဒေသာ (ဝိဇ္ဇာ) နတိယဆရု

ကိုယာ

। ဘေးဂမ္မဒ ।

နှောင်းခေါ်ယောင်းက လောင်းရှည် (သီမံယဉ်)
ယောရွှေပြည်က ပုဂ္ဂ

၂၀၁၃ ခုနှစ်၊ စာပေပါမာန်စာများ
သုတပဒေသာ (ဝိဇ္ဇာ)၊ ဒုတိယဆု

နှောင်းခေတ်ပေါ်ဘာင်းက “လောင်းရည်”

(သို့မဟုတ်)

ပေါ်ဘွဲ့ပြည်က ပုံကံ

ကိုယာ (ဘေးပေး)

တည်းဖြတ်သူ - ဒေါ်ခင်ဝါဆွေ (ဝါဝါ-အင်းစိန်)
စာတည်း (တာဝန်ခံ)

အဖုံးပန်းချီ - ခင်ကြည်ဖြူ

စာပေပါမာန်ထုတ် ပြည်သူလက်ခွဲစာစဉ်

တန်ဖိုး (၁၂၀၀) ကျပ်

ပုံနှိပ်ရေးနှင့်စာအုပ်ထုတ်ဝေရေးလုပ်ငန်း
စာပေါ်မှန် စာတည်းများချုပ်
ဦးအောင်သန်း (မင်းခန့်ခွဲ) က
မှတ်ပုံတင်အမှတ် ၀၀၉၆၁ ဖြင့် ပုံနှိပ်၍
မှတ်ပုံတင်အမှတ် ၀၃၉၁၁ ဖြင့် ထုတ်ဝေသည်။

နို့တာဝန်အရေးသုံးပါး

- * ပြည်ထောင်စု မပြိုကဲရေး ဒီအရေး
- * တိုင်းရင်းသား စည်းလုံးညီညွတ်မှု မပြိုကဲရေး ဒီအရေး
- * အချုပ်အခြာအာကာ တည်တုံးခိုင်မြှုပ်ရေး ဒီအရေး

မာတိကာ

စဉ်	အကြောင်းအရာ	စဉ်နှ
၁။	သမိုင်းဟောင်းနောက်ခံ ယောမြေရပ်ဝန်း	၁
၂။	ယောမြေရပ်ဝန်းက နှောင်းခေတ် ရွှေးဟောင်းလောင်းရှည်ဖြို့။	၃
၃။	ရာဇ်ဝင်ထဲက လောင်းရှည်	၀၄
၄။	လောင်းရှည်ဖြို့၊ စစ်တမ်း (၂) စောင်	၁၈
၅။	ယောဉာန်းက ပုဂံ	၂၉
၆။	ရွှေးဟောင်းသမိုင်းဝင် ထူးမြတ်လှသည့် သိန်းကျင်းရွှေတန်ဆာစေတီတော်	၂၆
၇။	နာမည်ထင်ရှား လောင်းရှည်ဖြို့က ဘုရား၊ ပုထိုး၊ စေတီတော်များ	၆၃
၈။	ရွှေးဟောင်း ဘုန်းတော်ကြီးကျောင်းများ	၂၁
၉။	ရွှေးဟောင်းလောင်းရှည်ဖြို့၏ သာသနာဂုဏ်ဆောင် ရဟန်းတော်များ	၈၂

၁၀။	ရွှေးဟောင်းလောင်းရှည်မြို့၏ သာသနူး	၈၆
	စာချိန်တော် ပေစာများ၊ ပုံရပိုက်စာများ	
၁၁။	အောက်မှားဝန်၏ လက်အောက်ခံ ဆင်ဖမ်းကျေးဆွာများနှင့် ပေစာ၊ ပုံရပိုက်စာများ	၉၀
၁၂။	ရာဇဝင်ထဲက လောင်းရှည်၏ အထင်ကရ လူပုဂ္ဂိုလ်အကျဉ်းအမော်များ	၉၇
၁၃။	နောင်းအတိတ် လောင်းရှည်မြို့၏ စီးပွားရေး၊ လူမှာ၊ ဓလ္လုရေးရာ	၁၀၆
၁၄။	ပဒေသရာ့စ်ခေတ်ဟောင်း လောင်းရှည်၏ အုပ်ချုပ်ရေးရာနှင့် တရားစီရင်ရေးရာ	၁၁၄
၁၅။	လောင်းရှည်ဒေသ ရွှေးကစ်မှုရေးရာ	၁၃၁
၁၆။	ဂန္ထဝင်လောင်းရှည်၏ ဖြတ်သန်းခဲ့ရသော ခရီးရှည်	၁၃၆

ဘဏေးသူ၏အမှာစာ

ရွှေးရွှေးအခါများက “ယောမြေရပ်ဝန်း-ယောဒေသ-ယောနယ်” ကို အုတ်အရောရော ကျောက်အရောရောနှင့် ဘာလိုလို ညာလိုလို လူကိုပြစားခြင်းဖြင့် အနာရောဂါကျရောက်၍ သေစေတတ်သော စုန်း၊ ကဝေ၊ ပညာသည်တို့ပေါ်များသည့် နယ်မြေလိုလို၊ နှီမြှုချသောအသွင်အမြင်တစ်မျိုး နာမည်ဆိုးနှင့် အကျည်းတန် အထိုးကျွန်းဖြစ်စေ အပြောအဆိုဒက်ကို ခံခဲ့ရ ပေသော ဒေသတစ်ခုအဖြစ် အများအမြင်ဝယ် အထင်မှားခဲ့ကြ စေရာ နယ်မြေလည်ဖြစ်ခဲ့ရလေသည်။

အမှုန်မှာ “လူသားအစ မြန်မာက” ဟု ကြွေးကြော်နိုင်ခဲ့ရာ လည်းဖြစ်သော ဂန္ထဝင် ပုံတောင်နှင့် ပုံညာ တောင်တန်းမြင့် ညီနောင်တို့စီးပွားရေးနယ်ရှိရာ နယ်မြေအဝန်းအဝိုင်းသည် “ယောဒေသ-ယောဉာန်-ယောဉာဏ်ပြည်” ပင်ဖြစ်ပေသည်။

မြန်မာနိုင်ငံ၏ အနောက်ဘက်အကျုဆုံး ပင်လယ်ရေ မျက်နှာပြင်အတက် ပုံမှန်အမြင်ပေ (၇၀၀၀) ကျော်ရှိ ချုင်းရိုးမ တောင်တန်းကြီးနှင့်အမြိုင် အရွှေ့ဘက်၌ ပုံမှန်အမြင့်ပေ (၃၀၀၀) ကျော်စီမြင့် မားပြီး တောင်မြောက်အပြိုင် သွယ်တန်းလျက် တည်ရှုနေလေသော ပုံတောင်နှင့်ပုံညာ တောင်စဉ်တန်းတို့၏ သဘာဝရှုခွင့်းတိုကား အလွန်လှပေသည်။ တောင်တန်းမြင့်အသွယ်

ଗ୍ରୀବା (କୋରଟେଜ)

သို့ရာတွင် တော်ပိတောင်ပိုပိုက ြီးလှသည့် ပုံတောင်
ပုံညာ။ စိမ့်ကြီးမြိုင်ကြီး စိမ့်စမ်းလျှို့မြောင် တောင်စဉ်တန်း
အသွယ်သွယ် အထပ်ထပ်နှင့်ဖြစ်နေသော ပုံတောင်ပုံညာ။ သားရဲ့
တိရဲ့ဘန် ဆင်၊ ကျား၊ ကျားသစ်၊ ဝံ၊ ချေ (ရှိ)၊ စိုင်၊ ဆတ်၊ ဖွတ်၊
ပုံတတ်၊ ယုန် စုံလင်စွာ ကျက်စားကြရာလည်းဖြစ်သည့် ပုံတောင်
ပုံညာ။ သည်ပုံတောင်ပုံညာဝယ် ချောင်းတို့ချောင်းငယ်တို့က
အလွန်များသဖြင့် တော်ကြီးမြောက်မည်းအထပ်ထပ်ကြား ငှက်ဖျား
ကလည်းပေါ့။ ငှက်ဖျားရောဂါကို ပြင်းထန်စွာခံစားရ၍ ငှက်ဖျား
ပိုးက ဦးနှောက်ကိုထိခိုက်ဖောကာ ရွေးသွာ်သေဆုံးခြင်းများရှိခဲ့။
လမ်းပန်းအဆက်အသွယ်ကလည်းခက်ခဲနှင့်။ သည်သို့နှုတ် အပြင်
တောင်စဉ်အထပ်ထပ်တွေက ဝန်းရဲ့ခ စိမ်းမြော့်မိုင်းနေသော
ပုံတောင်ပုံညာရပ်ဝန်းကြီးကို အခွင့်ကောင်းယူလျက် သောင်းကျွန်းသူ
အလုန်ကွန်ဖြုနှစ်တို့က ပထိုင်ာနချုပ်လုပ်ကာ ယောနယ်မြော်မှာ
သောင်းကျွန်းမားမူခဲ့ကြသည်။ လမ်းပန်းအဆက်အသွယ် ခက်ခဲ
လွန်းမှုကို အခွင့်ကောင်းယူကာလည်း စီးမိုးခြေယ်လှယ် ရက်စက်
ယုတ်မှာခဲ့ကြသည်။ ဓားပြတိက်၊ လုယက်၊ သတ်ဖြတ် ရှိုင်းစိုင်းခဲ့ကြ
သဖြင့် မြေပြန်အေသာမှုသွေးချင်းများတို့ ပုံတောင် ပုံညာအေသဆီ
ယောမြေပြပ်ဝန်းဆီ မသွားရမလာခဲ့ဖြစ်ခဲ့ကြရသည်။

နောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရသု” (သို့) .....

သိဖြစ်၍ မြေပြန့်ဒေသက သွေးချင်းသားချင်းတွေနှင့်
ယောမြေရပ်ဝန်းတို့ ပိုမိုအလှမ်းဝေးသလို ဖြစ်ခဲ့ကြရသည်။
အနေဝေးခဲ့ကြရသည်။ ယောဒေသသည် ဖွံ့ဖြိုးမှုအားဖြင့်လည်း
နောက်ကျခဲ့ရသည်။ ထိုကြောင့်လည်း ရွှေးယခင်ကာလများက
ယောပြည် ယောနယ်ကို အထင်အတွေးတို့က ဘာလိုလိုနှင့်
ဖြောက်စရာလိုလို ဖြစ်စေခဲ့ရသည်။ ပိုဆိုးသည်က တစ်နေရာတည်း
တစ်ချိန်တည်းတွင် အရှုယ်ရောက် အားကောင်းမောင်းသန်
ယောကျား (၇၄) ဦးတို့အား (၂၇-၅-၁၉၆၀) နံနက် အရှုဏ်တက်
အချိန်တွင် သောင်းကျော်းသူ အလုပ်နီးတို့က ရက်စက်စွာ
သတ်ဖြတ်ခဲ့သော ထိုးလုံးမြို့နယ် “ဆင်စွယ်ရွာလူသတ်ပွဲတိုး”ကြောင့်
ယောတို့နယ်မြေသည် များစွာအရှုပ်ဆိုးအကျဉ်းတန် ဖြစ်ခဲ့ရ
ချေသည်။

၁၉၂၆ ခုနှစ်တွင် တပ်မတော်က “အောင်မှာယ” စစ်ဆင်ရေး
ပြုလုပ်ခဲ့သည်။ ၁၉၃၃-၇၄ ခုနှစ်မှ စတင်ကာ သောင်းကျိုးသူ
ဟူ၍ လုံးဝမရှိတော့ ? အဖြူရောင်နယ်မြေစစ်စစ် ပြစ်လာခဲ့ရသည်။
နိုင်ငံတော်က လမ်းတွေဖောက် တံတားတွေဆောက်နှင့် မြေပြန်က
ပြည်သူတို့ ယော်ဌာနီဆီ အေးချမ်းစွာသွားလာနိုင်ခဲ့ကြပြီ တစ်ခေတ်
တစ်ခါဆီက အတွေးမှား အမြင်မှား အထင်မှား ပြောစကားတွေ
သည် ပျောက်လွင့်ကာသွားခဲ့ရပြီ၊ မကောင်းသော၊ မဟုတ်သော၊
အထင်အမြင် အတွေးနှင့်သံသယတို့သည် အတိတ်မှာကျွန်ရစ်ခဲ့ပြီ။
ရပ်ဝေးမြေပြန်ကပြည်သူတွေ ယောတိုဌာနေကို အမြင်ကြည်လင်
နိုင်ခဲ့ကြပြီ၊ ယောနယ်မြေသည် တစ်စာတက်တစ်စ ပွင့်လန်းဖွံ့ဖြိုး
တိုးတက်ကာလာနေခဲ့ရပါပြီ။

ကိုယာ (ဘောဂဇ္ဇ)

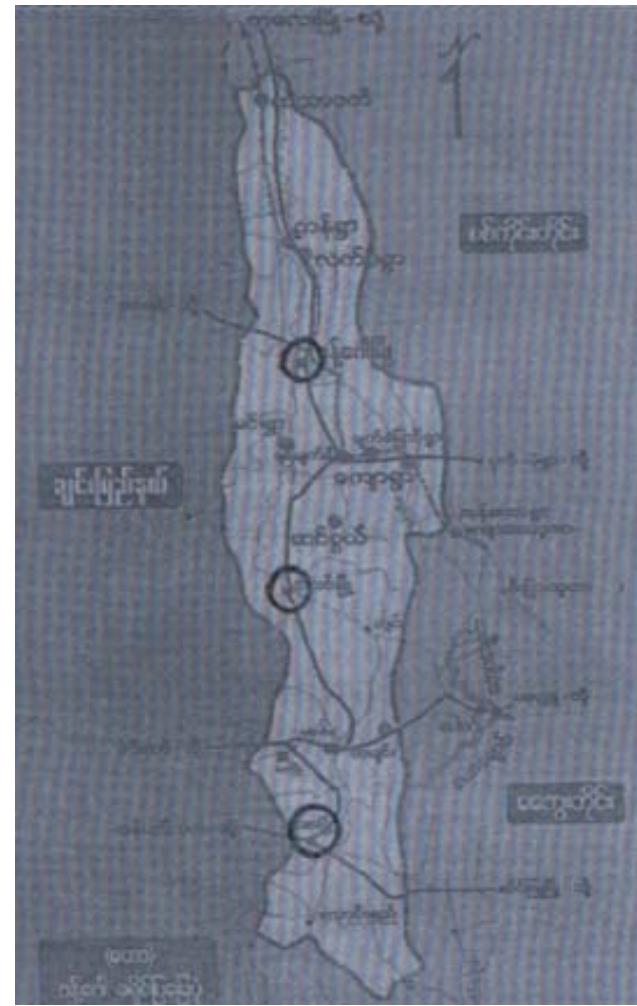
ဤသို့ အသိအမြင်သစ်ကို တင်ပြရခြင်းအားဖြင့် အနေအထားမှန်ကိုမသိဘဲ မနာလိုအဖျက်အမှာင့်တရား၊ အရပ်စကား နှင့်အတူ ပုံပြင်၊ ဝဏ္ဏတို့အရ ယောဒေသ ယောနယ်မြေသူနယ်မြေ သားတို့အပေါ် တွင် ထင်ယောင်ထင်မှားဖြစ်နေခြင်းများ ကင်းစင်လျက် တိုင်းရင်းသားချစ်ကြည်မှန်င့် နိုင်ငံသွေးစည်းညီညွတ်မှုများကို ပိုမိုရယူခိုင်မြေစေမည်ဟု ယူဆမိပါသည်။ အထူးသဖြင့် လူမျိုး တစ်ရုံတစ်ပါးအဆိုတွင် ရွှေးမြန်မာ (၃) မျိုးဖြစ်သော ဗမာ (မြန်မာ)၊ ပျော် တောင်သူ၊ ကမ်းယှ၊ ယော၊ ရခိုင်၊ ထားဝယ်တို့အနက် သွားလာရေးခက်ခဲ့ရသည့် ရွှေးဗမာမည်သည့် “ယော” တို့၏ နယ်မြေ၊ ယောမြေရပ်ဝန်းရှိ ရွှေးဟောင်း “လောင်းရှည်မြို့” ကလေး၏ ခေတ်အဆက်ဆက် ဖြစ်ရပ်စုလင် ပတ်သက်ပါဝင် နေခဲ့မှုကို ရှားရှားပါးပါး ဖော်ထုတ်ဖြစ်ရသော အကြောင်းအရာ ကလည်း စိတ်ဝင်စားဖွယ်ရာ အထောက်အပံ့ အနေအထားတစ်ခု သဖွယ်အဖြစ် မြန်မာ့သမိုင်းစဉ်အား အသင့်အတင့် ဖြည့်စွမ်းနိုင် လိမ့်မည်ဟု ယုကြည်မိပေသည်။

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရှည်” (သို့) .....

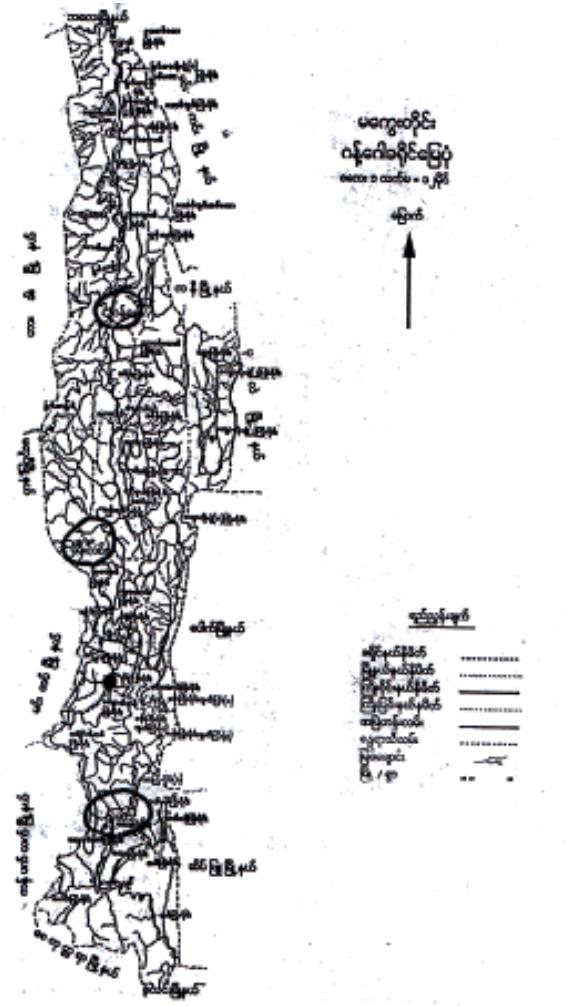

လောင်းရှည်မြို့၊ မြစ်နှစ်ပုံ

ကိုယာ (ဘောဂဇ္ဇ)

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရည်” (သီ) .....

အခန်း (၁)

သမိုင်းဟောင်းနောက်ခံ ယောဇ္ဇာရပ်ဝန်း

ရွှေးယခင်က ယောနယ်ဒေသသည် မကျွေးတိုင်းဒေသကြီး
ပခုက္ကာခရိုင်၏ အနောက်ပိုင်းနှင့် ချင်းတောင်တန်းကြီး၏
အရှေ့ဘက်တွင် တည်ရှိပေသည်။ ရွှေးဟောင်းသမိုင်းအာရ ယခင်က
ယောမြေရပ်ဝန်းသည် ဧရာဝတီမြစ်အနောက်ဘက်တစ်လွှားမှ
ရခိုင်ရှိုးမတောင်တန်း၏ အရှေ့မြောက်ဘက်နှင့် ချင်းတောင်တန်း
အရှေ့ဘက်ထိ၊ ယင်းမြောက်ဖျားသောင်သွေ့မှ တောင်ဘက်
စေတွေ့ရာစသည့် တောင်စဉ် (၂) ခရိုင်အထိ ကျယ်ဝန်းကြောင်း
ဆိုပါသည်။ သာကိန္ဒယ်ဝင်ဘူရင်များအစ ပုဂ္ဂိုလ်အလောင်း
စည်သူမင်းကြီးအလယ် ကုန်းဘောင်မင်းဆက် မြန်မာတို့နောက်ဆုံး
ဘုရင် သီပေါအထိ စိုးမိုးခဲ့စဉ်ကာလများက ပုံရိပ်များကို ရှုကြည့်
ခြင်းအားဖြင့် ယောဒေသ၏အခြေအနေ၊ အနေအထားကို
မြင်တွေ့၍ရနိုင်ပေသည်။

သို့ဖြစ်သည့်အားလော်စွာ ယောနယ်ရပ်ဝန်း၏ အနေ
အထားအရပ်ရပ်အား လိုရင်းကို အနှစ်ချုပ်ကာ အတိုဆုံးနည်းဖြင့်
စတင်ကာ တင်ပြဖြစ်ရပေတွေ့သည်။

မအိုမဒေသ “သုန်” အမည်ရှိသော မဟာသမတမင်းသည်
သားကြီးဖြစ်သည့် ကရပေါ်မင်းသားကို စစ်သည်ပိုလ်ပါ အခြားအံ

များ နှင့်အပ်ပြီး တိုင်းသစ်ပြည်သစ်တည်ထောင်စေ၏။ မြန်မာပြည်သို့ ပြောင်းရွှေရောက်လာကြပြီး “ဟန်လင်းမြို့” ဟန်လင်းရွှေပြည်ကို စတင်တည်ထောင်စံနေတော်မူလေ၏။

ထိုမင်းသည် ဧရာဝတီပြစ်အနောက်ဘက်အရပ်ဒေသကို ဖိုးမီးအုပ်ချုပ်သဖြင့် နိုင်ငံတော်ကိုလည်း မဆီးမအေးသမှ ခမည်းတော် “သုန်” မင်းကြီး၏ အာဏာစက်ကွင်းကျရာအရပ်ပြစ်သည့် အလောက် “သုနာပရ္စာ” ဟူသောအမည်နာမကို တွင်စေ၏။

ထိုနောက် ကောလိယမင်း အသိရာဇာသည် ကောသလတိုင်း၊ ပဋိလတိုင်းတိုကို အစိုးရသည့် သက်သာနဂိုရိပြည်ကြီးရှင်နှင့် စစ်ဖြစ်၏။ စစ်ရှုံးသည်ဖြစ်၍ မြန်မာပြည်သို့ပြေးဝင်လာရာ “တကောင်း” တကောင်းပြည်ကြီးကို တည်ထောင်စံနေလေ၏။ ထိုမင်းနတ်ရွာစံလျှင် သားတော် ကံရာဇာကြီးနှင့် ကံရာဇာယ်တိုးထိုနှင့်လှုကြလေရာ ကံရာဇာယ်က ထိုနှင့်ရသဖြင့် ကံရာဇာကြီးသည် ကလေးတောင်ညိုအရပ်သို့ ရွှေပြောင်းခဲ့၏။

ထိုသို့ ကရပါးမင်းတည်ထောင်ရှင်း တိုင်း၊ ခရှင်တိုကို ကံရာဇာကြီးစသော မင်းတို့သည် သုနာပရ္စာဟူသောအမည်ဖြင့်ပင် ခေါ်ဝါစိုးစံခဲ့ကြလေ၏။

ကာလကြာမြင့်ခဲ့သော သာသနာသွေးရာ၏ (၇၃) ခုနှစ်တွင် မဆီးမအေးသ မာဂဓတိုင်းမှ အလမ်းကမင်းတစ်ပါးသည် ဤအေးသသို့ ရောက်ရှိအုပ်စီးခဲ့ပြန်၏။ ရာဖြို့ဟုပြည်သားတိုက နှင့်ထုတ်သဖြင့် ရောက်ရှိလာခြင်းဖြစ်၏။ ယခုအခါ စစ်ကိုင်းတိုင်းဒေသကြီးရှိ “ကလေးမြို့” သစ်ကို တည်ထောင်ခဲ့၏။ “အရိမညြမြို့” ဟုလည်း တွင်၏။ ရှုံးဗုံး၊ ကုဒ္ခုံး၊ အိမ်ကျယ်စသော လူမျိုးစုများကို စည်းရှုံး၍

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရည်” (သို့) ၃

နယ်သစ်တည်ထောင်မင်းပြုနေခဲ့၏။ ပန်းတိမ်း၊ ပန်းဘောင်းစသော မြို့များကို တိုက်ခိုက်သိမ်းယူခဲ့ပြီး သုနာပရ္စာဟူသော အမည်ကို ဖျက်၍ “ယောနက” နိုင်ငံတော် အမည်သစ်သမုတ်၏။ ထိုသို့ ရွှေးက ယောနကဟုခေါ်တွင်ခဲ့သော နယ်တစ်ခွင့်သည် ကာလကြာလတ်သော် “နက” ပျောက်၍ ယခုအခါတွင် “ယော” ဟု ထင်ရှုံးလာခဲ့လေ၏။

ထိုသို့ ယောဒေသဟုခေါ်သည့်နယ်ပယ်မှာ ထိုစဉ်က အနောက်ဘက်လားသော သလ္ာာဝတီ ခေါ် ချင်းတွင်းမြစ်နှင့် ဧရာဝတီမြစ်တို့၏ အနောက်ဘက်တစ်လွှားမှ ရခိုင်ရှိုးမတောင်တန်းအရှေ့ဘက်ထို တောင်သို့လားသော် မြောက်ဖူးသောင်သွေးပုံမှာ တောင်ဘက် ဟားအိုင်၊ စေတုတ္ထရာ စသည့်တောင်စဉ် (၇) ခရိုင် ပန်းတိမ်း၊ ငဲ့၊ တိုင်တား၊ စေတုတ္ထရာ၊ စကု၊ လယ်ကိုင်း၊ သောင်းလင်းမြို့များအထိကို ယောတို့နယ်မြောဟုခေါ်ကြ၏။

ယခင်သမိုင်းဟောင်းများအရ ထိုစဉ်က ယောနယ်မြော၏ အကျယ်အဝန်းပမာဏသည် မြောက်ကိုလားသော် ကလေးသောင်သွေးပုံမှာ သလ္ာာဝတီမြစ်အထိ။ အရှေ့သို့လားသော် ချင်းတွင်း၊ ဧရာဝတီကမ်းခြေအထိ။ အနောက်သို့လားသော် ချင်းရှိုးမတောင် ဖိုးခေါင်တောင်အထိ။ တောင်ဘက်သို့ကား ရွှေစက်တော်ရာ၊ မန္တာတောင်အထိ ကျယ်ဝန်းလေ၏။ အုပ်ချုပ်ရေး နယ်မြောရသို့လျှင် ကလေးနယ်၊ ကန့်ဂေါ်နယ်၊ ထိုးလင်းနယ်၊ ဆောနယ်၊ မင်းတုန်း၊ စေတုတ္ထရာနယ်၊ ဆိပ်ဖြူး၊ စကုနယ်တို့ဖြစ်၍ တောင်မြောက် ရှည်များများတောင်ကြားချိုင်းရှုံးမြောဒေသပင် ဖြစ်လေ၏။

ဆက်ရသံ-

မြန်မာဘူရင်လက်ထက်က သတ်မှတ်ပုံမှာ ယောကြခတ်မြို့၊ ဆောမြို့၊ လောင်းရှည်မြို့၊ ထီးလင်းမြို့၊ စသည့် မြို့ (၅) မြို့နှင့် နယ်ပယ်များကို ယောနယ်ဟု သတ်မှတ်ပါသည်။ (ယနေ့လက်ရှိယောဒေသ၏ ခရိုင်ဖြို့ကြီးဖြစ်နေရသော “ဝန့်ဂေါမြို့” ဟူသည်ကား တိုက်ကျွန် (၇) ရွာ၊ စာရင်းတွင် “ကုံကော်ရွာ” ဟူ၍ ရှိနေခဲ့သေးချိန်ဖြစ်ပါသည်။ ကျော့၊ စကား၊ တောမ၊ မင်းရွာ၊ မြှင့်သား၊ ရွှေ၊ ကုံကော်တို့သည် တိုက်ကျွန် (၇) ရွာဖြစ်ပါသည်။)

ထိုပြင် ရွှေးကယောကြခတ်မြို့၊ ထိုသည်မှာလည်း ယခု ယောမြို့၊ အမည်တွင်ဆုံး (ခိုင်နယ်ကျေးရွာကြီးအဆင့်) ရွာကြီး တစ်ရွာသာ ဖြစ်နေပါတော့သည်။

ဖော်ပြပါ ယောဒေသကိုပင် အတွင်းယော၊ အပြင်ယော၊ ယောကြီး၊ ယောကလေး၊ တောင်ယော၊ မြောက်ယောဟု အမျိုးမျိုး ခွဲခြားပြီး ခေါ်ခဲ့ကြပါ၏။ ခွဲခြားပုံမှာ မြေပြန်ဒေသ ပခုက္ကာဒေသမှ သာမန်လူများ၏အခေါ်အရ တက်မတောင်၏ အရှေ့ဘက်ကို အပြင်ယော၊ တက်မတောင်၏အနောက်ဘက်ကို အတွင်းယော၊ အနောက်ဘက်သို့ဆက်ရှိလားသော် ပုံတောင် တောင်တန်း မြင့်ကြီးရှိပြီး ပုံတောင်အနောက်ပိုင်းကို ယောကြီး၊ ပုံတောင်အရှေ့ဘက်ကိုပင် ယောကလေး၊ ထီးလင်းမြို့ကို ပဟိုပြုခြင်းလည်း တောင်ဘက် ဆော၊ လောင်းရှည်၊ ဟားအိုင်၊ စေတ္တာရာအထိကို တောင်ယော။ ထီးလင်း၏မြောက်ဘက် ဝန့်ဂေါမြို့နယ်အထိ မြောက်ပိုင်းကို မြောက်ယောဟု ခေါ်ကြသည်။

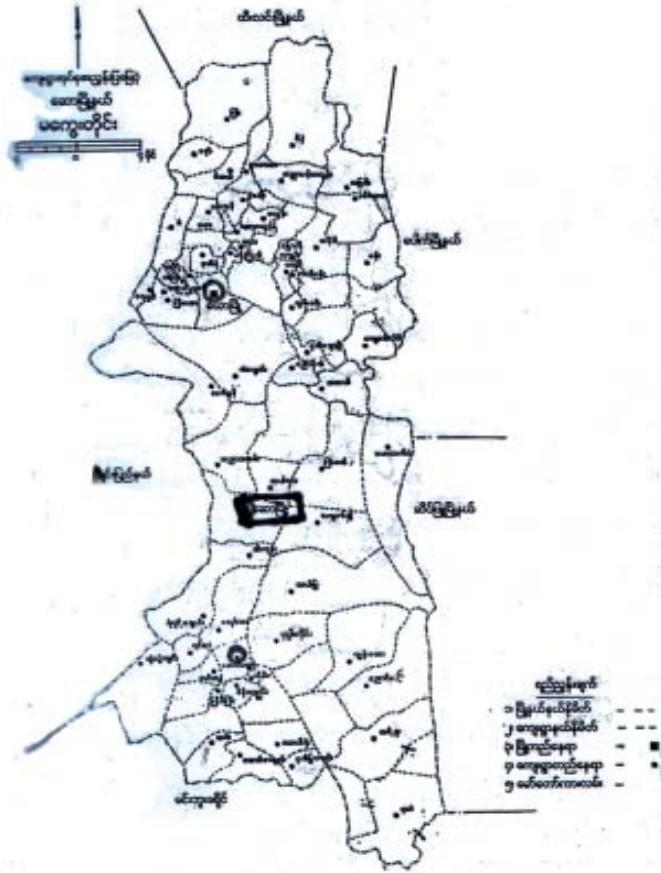
တစ်ဖန် ရွှေးခေတ် ယော (၅) မြို့ကို ဆော၊ ယော၊ လောင်းရှည်နှင့် ထီးလင်းမြို့တို့ဖြစ်သည်ဟု သတ်မှတ်ခဲ့ကြပါသည်။

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက ““လောင်းရှည်”” (သို့) ၅

ပြန်လည်ရှုချင်သော် ပုံဂံခေတ်မှုစပြီး ဧရာဝတီမြစ်အရှေ့ဘက်ပိုင်းကို ဓမ္မဒီပတိုင်း၊ ဧရာဝတီမြစ်အနောက်ဘက်ပိုင်းကို သုနာပရွှေ့တိုင်းဟု ခေါ်စေခဲ့၏။ ကုန်းဘောင်ခေတ် အလယ်ပိုင်းသို့ ရောက်သောအခါ သုနာပရွှေ့တိုင်းကို သုံးပိုင်း၊ သုံးတိုင်း ခွဲခြားသတ်မှတ်ခဲ့သည်။ ကလေးဒေသ၊ ကဘော်ချိုင့်ရှုမ်းဒေသကို မောရိယတိုင်း၊ ယောဒေသ (ဝန့်ဂေါ့၊ ထီးလင်း၊ ဆော) ကို ယောနကတိုင်းနှင့် ချင်းတောင်ဒေသကို ခါရဋ္ဌတိုင်းဟု ခေါ်ခဲ့ကြလေသည်။

ဤတွင် ယခုအခါဝယ် ထီးလင်း၊ ဆောနှင့် ဝန့်ဂေါနယ် (၃) ခုတို့ကိုသာ ဒေသခံတို့က ယောဒေသစစ်စစ်အဖြစ် မှတ်သားပြောဆိုခဲ့ကြသည်နှင့် ယောဒေသသည် တောင်မြောက်ရှည်များများသွောန်ရှိသည့်အားလုံးစွာ တောင်ဘက်အကျဆုံး ဆောမြို့နယ်ကို တောင်ယော၊ အလယ်ကျသော ထီးလင်းမြို့နယ်ကို အလယ်ယောနှင့် မြောက်ဘက်ကျသည့် ဝန့်ဂေါမြို့နယ်ကို မြောက်ယောဟူ၍ ခေါ်ဆိုနေကြချေသည်။

ထိုကြောင့် မကွေးတိုင်းဒေသကြီးအတွင်း ပါဝင်တည်ရှိနေသော ယောဒေသ၏ မျက်မှာက်အနေအထားတွင် ဝန့်ဂေါမြို့ကို ခရိုင်ဖြို့ကြီးအဖြစ် (၄-၄-၁၉၉၆) နေ့တွင် စတင်ဖွဲ့စည်းခဲ့သည်။ ဝန့်ဂေါခရိုင်၌ ဝန့်ဂေါ့၊ ထီးလင်း၊ ဆောဟူ၍ မြို့နယ်သုံးခု ပါဝင်လျက်ရှိသည့် မြို့နယ်မြေတို့ကိုသာလျှင် ယောနယ်ပယ်စစ်စစ်ဟူ၍ ပြောဆိုလျက်ရှိကြပေတော့သည်။

လောင်းရှည်ပါဝင်သော ဆောဖြို့နယ် မြေပုံ

ဘာခိုး (၂)

ယောမြေရပ်ဝန်းက

နွှောင်းခေတ် ရွှေးဟောင်းလောင်းရှည်မြို့

ပုံတောင် ပုံညာဒေသ ယောမြေရပ်ဝန်းဝယ် ရွှေးကျလှသော
လောင်းရှည်မြို့ကလေး တည်ရှိနေသည်။

“ စလင်းချောင်းရေ စီးတွေတွေနှင့်
ရှစ်ခွဲရုံဝန်း တောင်ဘက်ကမ်း၌
အေးချမ်းသာယာ မြို့တည်ရွာမှတ်
ပျူဗုတ်ခေါ်တွင် ရွှေးယောင်က
သာကေပါင်းနှင့် မြို့လောင်းရှည်” .....

ဟု လောင်းရှည်မြို့ သိမ်းပြစ်မှတ်တမ်းတင်ရေးအဖွဲ့မှုကြမ်း
စာကြည့်တိုက်ခင်မောင် (ပြန်ကြားရေး/ကန်ပက်လက်) ၏
ကဗျာတစ်ပိုင်ကို အစပြုလျက် အတိတ်ရာဇ်ဝင်ကို လက်လှမ်းမီသမျှ
လေ့လာမိသည်။ သူတေသနပြုမီခဲ့သည်။

လောင်းရှည်သည် ဂါတမမြတ်စွာဘုရားမပွင့်မီ ရွှေးယောင်
ကပင် “ပျူဗုတ်ရွာ” ဟု တွင်ရှိခဲ့ကြောင်းဆိုပါ၏။

“မြန်မာအစ တကောင်းက” ဟု အဆိုအရ သာကိုဝင်
မင်းမျိုးဖြစ်သော ပထမတကောင်းမြို့တည် အဘိရာဇာမှုအစ
တကောင်းမင်းဆက်နောက်ဆုံး ဘိန္ဒကမင်းအထိ ပထမတကောင်း

ခေတ်တွင် ပျူဗုတ်ရွာပင်ခေါ်ဆိုခဲ့ကြောင်း၊ ဒုတိယတကောင်းတွင် သတို့အျိပ်ပေရောအမင်းမှ သတို့မဟာရာဇ်မင်းအထိလည်းကောင်း၊ သရေခေတ္တရာခေတ်ကြီး၏အစ ဒွတ္တပေါင်မင်းကြီးမှ သုပညာနာဂါရ ဆိန်မင်းလက်ထက်အထိလည်းကောင်း၊ ပုဂံမင်းဆက်များ၏အစ အရိမ္ဒနာမည်သော ပုဂံပြည့်ကြီးကို စတင်တည်ထောင်သူ (ဆိုမဟုတ်) ပထမပုဂံကိုတည်ထောင်သူ သမုဒ္ဒရာဇ်မင်းမှသည် (၄၂) ဆက်မြောက် အနောက်ရထာမင်းနန်းတက်သော သူတ္တရာဇ် (၃၇၉) အထိလည်းကောင်း၊ ပျူဗုတ်ရွာအဖြစ်ရှိနေခဲ့သည်ဟု ဆိုပေ၏။ ဆိုဖြစ်ရာ ယောတိဋ္ဌနှင့်က နှောင်းခေတ်လောင်းရှည်မြို့၊ ကလေးသည် ပုဂံအနောက်ရထာမင်းလက်ထက်ထိအောင် ပျူဗုတ်ရွာ ဟုခေါ်တွင်လျက် ရှိနေခဲ့သည်ဆိုပေ၏။

ဆက်ရသော -

သူတ္တရာဇ် (၁၁၂၇)ခုနှစ်၊ လောင်းရှည်မြို့၊ စစ်တမ်းတွင် လောင်းရှည်မြို့ကို သာသနာတော်သူတ္တရာဇ် ၁၅၆၂ ခု၊ ကောဇာ သူတ္တရာဇ်-၃၈၀ ပြည့်။ ပုဂံအနောက်ရထာမင်းလက်ထက်၊ ကဆုန် လပြည့် တန်လှောနေ့၊ နက္ခတ (၁၉) လုံးနှင့်ယျဉ်လျက် အမတ် သိမ်းစည်းနှင့် မြို့သူကြီးဘယတော်ခံကောတို့က ပန္တက် (၉) ခုက် နှင့် စစ်သည်သူရဲ့ ၁၀၀၀ နှင့် လောင်းရှည်မြို့ကို တည်ထောင်သည်။ အနောက်ဘက်နှင့်အနောက်မြောက်ဘက် ရှိခိုင်၊ ချင်းနှင့်ကသည်း တို့၏ ရန်အန္တရာယ်များကို ဆီးဆိုခံရပ် စောင့်ရသည်မြို့ဖြစ်ကြောင်း သိရှိရပါသည်။ သစ်တပ်မြို့ဖြစ်သည်။ ခံတပ်မြို့ဖြစ်သည်။

နှောင်းခေတ်လောင်းက “လောင်းရှည်” (ဆို) ၉

ပုဂံပြည့်ရှင်အနောက်ရထာမင်းကြီးသည် ကင်းတပ်မြို့များ တည်ခဲ့သလို သိန်းပြမြို့၊ သောင်းပြမြို့၊ ထောင်းပြမြို့၊ ရာပြမြို့များ တည်ခဲ့သည်။ ထိုမြို့များမှ စစ်ရေးအလိုရှိရာအတွက် စစ်သား စစ်သည် ပေးကြရ၏။

ဦးကုလားရာဇ်ဝင်ကြီးတွင် ပုဂံမင်းနရပတီစည်သူမင်း လက်ထက်တိုင်အောင် နန်းစဉ်စစ်အင်အားကိုပြသော စာရင်းချုပ်၌ စလင်းမြို့သည် (၆၀၀) ပြု မြို့ဖြစ်ပြီး စစ်ရေးစစ်ရာရှိလာလျှင် စစ်သည်အင်အား (၆၀၀) ပေးရသည်။ ယင်းတွင် လောင်းရှည်မြို့၊ ဆောမြို့၊ တို့ပါဝင်သည်ဟု ဖော်ပြထားလေ၏။

မြို့ပန္တက် (၉) ခုက်ပါ ရွှေစာရီဘုရား

သစ်တပ်မြို့တည်စဉ်အခါ ပန္တက် (၉) ချက်ဖြင့် နှယ်နိမိတ်အတိုင်းအတာများ သတ်မှတ်ကာ လောင်းရှည်မြို့ကို တည်စေခဲ့သည်ဖြစ်ရာ စီးပွားရေး၊ လူမှုရေး၊ ဖွံ့ဖြိုးရေး၊ ဘာသာရေး၊ သာသနာရေး၊ စစ်ရေးစစ်ရာ စသည်တို့ကို ခြုံငြုံသုံးသပ်သတ်မှတ်ချွောင်းဖြစ်ပါမည်။

ပန္တက် (၉) ချက်မှာ -

- (၁) ရွှေစာရီဘုရား (မြို့အရွှေ့ဘက် ၂ တာ အကွာတွင်ရှိသည်။)
- (၂) မင်္ဂလာဦးဘုရား (မြို့အနောက်ဘက် ၉ တာ နှင့် ၁ ထွားအကွာတွင် ရှိသည်။)
- (၃) အင်းဘူတ်ကျောင်း (မြို့အနောက်ဘက် ၁၁ တာ အကွာတွင်ရှိသည်။)
- (၄) တောင်ကြီးရှင်နှင့်ကွန်း (မြို့အရွှေ့ဘက် ၂၀ တာ အကွာတွင်ရှိသည်။)
- (၅) မိုးနှင့်ကွန်း (မြို့အရွှေ့တောင်ဘက် ၇ တာ အကွာတွင်ရှိသည်။)
- (၆) အနောက်ရှင်မနတ်ကွန်း (မြို့အနောက်ဘက် တာ ၆၀ အကွာတွင်ရှိသည်။)
- (၇) ကန်(၃)ဆင့် (အရှင်ကြီးကန်၊ မိုးနှင့်ကန်၊ ရေထိန်းကန်) (မြို့အရွှေ့တောင်ဘက် ၂ တာ အကွာတွင်ရှိသည်။)

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရှည်” (သို့) ၁၁

- (၈) မြောင်းကြီး (မြို့အနောက်ဘက် တာ ၆၀ အကွာတွင်ရှိသည်။)
- (၉) တံတားနီ (မြို့၏လေးပုံတစ်ပုံခန့် မြို့၏အနောက်ဘက်ကျကျတွင်ရှိသည်။)
- (၁၀) မြောက်ဘက်ဘက် တာ၊ အမြင့် (၇) တောင်၊ တံခါးဝမှာ ညောင်တံခါးခေါ်ပြီး တံတားး (၂) စင်းမှာ ကြိုးမြှုံဖြစ်သည်။
- အနောက်မြို့ရှိမှာ တောင်မြောက် (၃၃) တာ၊ တံခါးဝမှာ မန်ကျည်းတံခါးခေါ်ပြီး တံတားး (၂) ခုထားသည်။
- မြောက်ဘက်မျက်နှာမှာ အရွှေ့မှုအနောက် (၆၁) တာ၊ တံခါးဝကို ရင်ခိုတံတားး တံတားး (၂) ခုထားရှိသည်။
- တောင်မျက်နှာ၌ အရွှေ့မှုအနောက် အရွှေ့မျက်နှာ (၂၉) တာ၊ တံခါးမရှိဟန်၍ ဖြစ်သည်။
- မြို့တာအုပ်း (၁၉၃) တာ၊ တံခါး (၃) ပေါက်၊ တံတားး (၆) စင်းဖြင့် သစ်တပ်အမြင့် (၇) တောင်ထားရှိကာ မြို့ကို တည်ဆောက်ခဲ့ပြောင်း ဆုံးလေသည်။
- ပန္တက် (၉) ချက်ဖြင့် မြို့တည်ရာတွင်-
မြို့အရွှေ့ဘက် တာ (၂၀) ကွာတွင် တောင်ကြီးရှင်နတ်နှင့် မိုးနှင့်နှင့်ကြီးမြှုံးမြှုံး ရွှေစာရီဘုရားရှိသည်။ ရွှေစာရီဘုရားသည် မမှုစေတီဖြစ်၍ လောင်းရှည်မြို့ကို အုပ်ချုပ်သော

မင်းစော်ဘွားသူကြီးများ ကိုယ်ကျင့်တရားကောင်းပြီး ငါးပါးသိလ
မြဲလျက် ရပ်ရွှေပြည်သူတိအားကိုးသော မင်းဆက်ရှည်စေရန်
ရည်ရွယ်သည်။

မင်းလားဘုရားသည် လောင်းရှည်ဒေသအတွင်း မင်းလာ
အပေါင်းနှင့်ပြည့်စုံစေရန် ရည်ရွယ်သည်။

အင်းဘုတ်ကျောင်းသည် လောင်းရှည်ဒေသနေ ပြည်သူများ
အဝိဇ္ဇာအမှောင်ဖုံးလွှမ်းခြင်းမှ ကင်းလွှတ်ရန်နှင့် သစ္ဓာလေးပါး
မြတ်တရားဖြင့် ဆေးကြောသုတ်သင်နိုင်ရန် ရည်ရွယ်သည်။

တောင်ကြီးရှင်နတ်ကွန်းသည် တောင်ငါးလုံးအရှင်များနှင့်
မြို့အရှင်ကြီးများကို နှစ်စဉ် ပသပူဇော်ဖြီး မင်းသက်ရှည်
အန္တရာယ်က်းရန် ရည်ရွယ်သည်။

မိုးနတ်မင်းမှာ လောင်းရှည်ဒေသတွင် မိုးလေဝသ မှန်ကန်
ကောင်းမွန်ရန် ရည်ရွယ်သည်။

အနောက်ရှင်မနတ်ကွန်းသည် အနောက်ရှိုးမနတ်များကို
ပူဇော်ပသရန် ရည်ရွယ်သည်။

ကန် (၃) ဆင့်သည် ရေအစိုးကတ်ကိန်းခြင်း၊ လူ၊ သူ၊ ကွဲ၊
နွား၊ တိရှိစွာနှင့်များ ရေဝေလင်လင်သောက်သုံး၍ ပျော်ပါးစွာ
နေထိုင်နိုင်ရန် ရည်ရွယ်သည်။

မြောင်းကြီးသည် လောင်းရှည်ဒေသတွင် ဆန်ရေစပါး
ပေါ်များဖြီး စားနပ်ရိုက္ခာဖူလုံစေရန် ရည်ရွယ်ဆောက်လုပ်သည်။
မြို့အနောက်ဘက်မှစတင်ပြီး မြို့မြောက်ဘက်မှပတ်ကာ အစာအုံး
(၄) မိုင်ရှိသော လယ်တော့ (၄၀၀) ကျော်သောက်သုံးသော
မြောင်းကြီးဖြစ်သည်။

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရှည်” (သို့) ၁၃

တံတားနီသည် မြို့အတွင်း သွားလာရေးလွယ်ကူစေရန်
ချေမွှေ့စေရန် ရည်ရွယ်ဆောက်လုပ်သည်။

မြို့အရှေ့ညောင်ပင်တံခါးမှ အရှေ့ (၂၀၀) တွင်းခန့်အကွာ
ဗုဒ္ဓဘာသာသာသနပြု သီရိမွှာသောကမင်း၏ စေတီပေါင်း
(၈၄၀၀၀) အပါအဝင်ဖြစ်သော လောကသုံးပါး၏အထွေ့အမြတ်
အနှုင်းမဲ့မြတ်ဗုဒ္ဓဖြစ်ပေသော ရှေးဟောင်းသမိုင်းဝင် သိန်းကျင်း
ရွှေတန်ဆာဘုရားရှိသည်။

အထက်ပါတို့သည်ကား နှောင်းခေတ်ဟောင်းအခါများဆိုက
ရှေးဟောင်းလောင်းရှည်မြို့၏ အတွေ့အတွေ့ပေတည်း။ ရာဇ်ဝင်
ပေတည်း။

အခန်း (၃)

ရာဇ်ဝင်ထဲက လောင်းရည်

ရွှေးအခါက “တစ်ရွာတစ်ပါး၊ လူမျိုးများသား၊ မှတ်သားသစ်သစ်၊ ခုနှစ်မြှန်မာ၊ (မွန်) မှာလေး၊ ရှုမှုံးရေးသုံးဆယ်၊ သချာသွယ်ပြု ခြောက်ဆယ်ကုလား၊ ခွဲမှတ်ထားသည် ဖြစ်ပွားသုတဖြီးဖြီးတည်း” ဟု လူမျိုး (၁၀၀) ပါးရှိကြောင်း ဖွဲ့ဆိုရေးစပ်ထားခဲ့သည့် အဆို ရှိသည်။ ကွဲကွဲပြားပြားသိနားလည်စေရန်လည်း အသေးစိတ်ကာ တင်ပြထားခဲ့သည်။

မြန်မာ (၂) မျိုး၊ (မွန်) (၄) မျိုး၊ ရှုမှုံးမျိုး (၃၀)၊ ကုလားမျိုး (၆၀) တို့ဖြစ်ကြောင်းဆိုသည်။

ဤတွင် ရွှေးပမာ (မြန်မာ) (၂) မျိုးတွင် ၂မာ (မြန်မာ)၊ ပျုံ၊ တောင်သူ၊ ကမ်းယံး၊ ယော၊ ရခိုင်၊ ထားဝယ်တို့ ပါဝင်သည့်နှင့် ရွှေးပမာ (မြန်မာ) တို့၏ တစ်ခုအပါအဝင်ဖြစ်သော “ယော” တို့ နေထိုင်ကြရာ ယောဌာနီတွင် “လောင်းရည်မြို့” ကလေး တည်ရှိနေသည်။ လောင်းရည်သည် ယောပင်ဖြစ်လေ၏။

ယောဌာနီကို သူတို့ဒေသ ယနေ့အခေါ်အဝါးအရ (၃) မျိုးခွဲခြားထားသည်။ မြောက်ယော (ဂန္ဓိဂေါ်မြို့နယ်)၊ အလယ်ယော (ထီးလင်းမြို့နယ်)၊ တောင်ယော (ဆောမြို့နယ်) ဟူ၍ဖြစ်ရာ “လောင်းရည်မြို့” ကလေးသည် တောင်ယောခေါ် ဆောမြို့နယ်

အတွင်းတွင်ပါဝင်လျက် စလင်းချောင်း၏တောင်ဘက်ကမ်းတွင် တည်ရှိနေလေသည်။

လောင်းရည်ဟု တွင်နေခြင်းတွင် ရွှေးမင်းများလက်ထက် တော်အခါကပင် ရာဇ်ဝင်တွင်ရှိခဲ့သည်။ အလောင်းစည်သူမင်း နှင့်စပ်ဆိုင်ခဲ့သည်။ ဒေသိယရာဇ်ဝင်အဖြစ်လည်း ကျွန်းရှစ်နေခဲ့ရသည်ဟု ဆိုကြသည်။ ပေါ်ကြပြည် အနော်ရထာမင်း၏မြေးတော်သာသန္တဒါယကာ အလောင်းစည်သူမင်းနှင့်စပ်လျဉ်း၍ စကားအဆိုရှိခဲ့သည်။ ဟူးရားပေွဒ်ပညာရှင်တို့၏ ဟောချက်အရ တောင်တော်မြှတ်တွင် သက်နက် (သက်နှုန်းနက်ဟုလည်းဆို၊ ကျွန်းနက်ဟုလည်းဆို) သားနှင့်တက္က ၇၈းသစ်နက်သား၌ ဘဝဟောင်းကကျေခဲ့သော ပစ္စည်းအမှန် “ပရရှင်-ပြဒါးရှင်-ပတ္တမြားမျက်ရှင်” ရှိသည်ဆိုရာ စစ်အကိုလေးပါးဖြင့် ဤဒေသသို့ ပြောချိရောက်ရှိတော်မူလာခဲ့ကြောင်းဆို၏။ ဘုန်းတန်ခိုးကြောင့် တောင်တော်မြှတ်တွင် သစ်နက်ပင်မြှတ်အား ရွှာဖွေတွေ့ရှိခဲ့ကြောင်းနှင့် မျက်ရှင်တော်ကိုရှိခဲ့ကြောင်း ဒေသိယရာဇ်ဝင်အဖြစ် ပြောကြပါ၏။

သစ်နက်ပင်ကိုခုတ်လျှော်း သစ်လုံးအရှင်းအား တောင်တော်တစ်နေရာမှ ထိုးခုတွန်းချေစေ၍ တင်သောနေရာကို “တုံးတင်” ဟုလည်းကောင်း၊ နွယ်ကြိုမြော်ကြီးများ အများအပြားရှိရာ တောကြီးမြေက်မောင်တွင် နွယ်ကြိုမြော်ကြီးများကို ရွှာဖွေရယူကြရာနေရာကို “ဝိန်းမောင်” ဟုလည်းကောင်း၊ ကြိုမြော်ကြုံများရှာဖွေရရှိကြပြီး စုပေါင်းကာ ဆက်သသောနေရာကို “ကြိုမြော်ကြီး” ဟုလည်းကောင်း အသီးသီး ရွာအမည်၊ ချောင်းအမည်တို့ နာမည်တွင်လျက် ကျွန်းရှိခဲ့ကြောင်း ဆိုကြပါ၏။

သစ်နက်ပင်ကြီး (၈) ကျွန်းနက်ပင်ကြီးကို သစ်အရှင်းတံ့ကြီးဖြစ်စေခဲ့သည်မှ သစ်လုံးတော်ကြီးအဆင့် သစ်လုံးတော်ကြီးမှသည် လျော့လောင်းထွင်းကာ လောင်းလျော့တော်အဖြစ် ရောက်စေခဲ့၏။ သစ်လုံးတော်ကြီးကို လောင်းလျော့တော်ကြီးအဖြစ်ရရှိအောင် သစ်လုံးတော်ရွှေရာ ဌာနအရပ်အား “လောင်းရွှေ” ဟု အမည် မှည့်တွင်စေခဲ့သည်ဆို၏။

ကာလရွှေလျားလာခဲ့သည်တွင် လောင်းလျော့တော်အရှည်ကား အုံမခန်းရှိမြင်းနှင့် ရေမြေအရှင်သင် ရွှေနန်းရှင်အတွက်နှင့် ရွှေကို လူတို့ အမြတ်တန်းတန်ဖိုးထားကြသည့် သဘောအရပါ ပါဝင်စေလျက် “ရွှေလောင်းလျော့ရှည်” ဖြစ်လာခဲ့ဟန်တစ်နည်း။ တဖြည်းဖြည်းနှင့်ပင် လောင်းရွှေ၊ ရွှေလောင်းလျော့ရှည်၊ ရွှေလောင်းရှည်မှသည် နိုင်းအဆုံးသတ်၍ “လောင်းရှည်” ဟု၍ အမည်တွင်ကျွန်းရှစ်လာခဲ့စေကြောင်း ဆိုကြပါ၏။ ပြောစမှတ်ဖြစ်၍ ကျွန်းရှစ်ခဲ့ရခြင်းဖြစ်ပါ၏။

တစ်ဖန် လောင်းရှည်မြို့ကလေး၏ စိတ်ဝင်စားဖွယ်ရာ ကေတ်ကြောင်းမှုလည်း အများသိကြသည့်အတိုင်း ကြားသိရသူတို့၏ ရင်မှာစွဲပြီးကျွန်းရှစ်ရပါ၏။ အလောင်းစည်သူမင်းသည် ဘုန်းတန်ခိုးတော် ဖောင်တော်စဉ်ကြာ ခေါ် လျော့လောင်းတော်ကြီးနှင့် ပရရှင် ခေါ် ပြဒါးရှင် ခေါ် ပတ္တဗြားမျက်ရှင်၏ တန်ခိုးစွမ်းအားကြောင့် ဖောင်တော်ဖြင့် စိတ်တော်အလို ရှိရာသို့ သွားရောက်နိုင်ခဲ့ရသည်ဟုဆိုကြပါ၏။

အလောင်းစည်သူသည် ဘဝဟောင်းက ကုလားမင်းသားပဋိကြားဖြစ်၏။ ပေါက်ပြည် ကျွန်းစစ်သားမင်းကြီးနှင့် အပယ်

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရှည်” (သို့) ၁၇

ရတနာတို့မှ ဖွားမြင်သောမင်းသမီးလေး ရွှေအိမ်စည်နှင့် ရည်ငံနေသော ပဋိကြားမင်းသားလေးတို့အကြောင်းအား မှုံးမတ်များကသိ၍ ဘုရင့်ထံလျောက်ထား၏။ တိုင်းတစ်ပါးလူမျိုးခြားနှင့် လက်မဆက်စေလို၍ ကျွန်းစစ်သားမင်းကြီးက နောင်တော်စောလုံးမင်း၏သားတော် စောယွမ်းမင်းသားနှင့် ရွှေအိမ်စည်မင်းသမီးလေးအား ထိမ်းမြှားစေ၏။ မဂ်လာဆွမ်းဆက်ကပ်သောနေ့ပဋိကြားမင်းသားက ပေါက်ပြည်သို့အလာ ရှင်အရဟံမထောက်မြတ်ကဆွမ်းစားခဲ့ပြီး၍ ကောင်းကင်ခရီးဖြင့် မဏီမဒေသ မဟာာဇာဝိသို့ ကြွေချိစဉ် ကောင်းကင်တွင်တွေ့ကြလေ၏။ ရှင်အရဟံမှ အကြောင်းစုံကို မြတ်ဟသည်တွင် ပဋိကြားမင်းသားသည် အာမေးဦးတို့ဖြစ်ရသည်နှင့် သတိလက်လွှတ်ဖြစ်ခဲ့ရပြီး ပြဒါးရှင်သည် အာခံတွင်းမှ ထွက်ကျသွားခဲ့လေတော့၏။ မင်းသားလည်း မမြတ်သက်ကာ ကံတော်ကုန်၏။ စွဲလမ်းစိတ်ဖြင့် ရွှေအိမ်စည်ထံတွင် ပဋိသန္ဓာနေ၏။ ထိုမှ ဖွားမြင်သောသားတော်သည်ကား အလောင်းစည်သူဖြစ်လေ၏ဟု ဆိုပေ၏။

၁၁၂၃ ခုနှစ် လောင်းရှည်မြို့စစ်တမ်းသည် အိုးအစ
ဖြစ်ပြီး ၁၁၄၅ ခုနှစ် စစ်တမ်းက ဒုတိယဖြစ်သည်။

ပထမလောင်းရှည်စစ်တမ်း

၁၁၂၃ ခုနှစ် လောင်းရှည်စစ်တမ်း (ပထမ) တွင်
လောင်းရှည်မြို့ကို သာသနာနှစ် ၁၅၆၂ ခု၊ သဏ္ဌာန် ၃၈၀
ပြည့်နှစ်၊ ပုဂံအနော်ရထာမင်းလက်ထက်တော် ကဆုန်လပြည့်
တန်လာနေ့ နှုန်းတွင် ၁၉ လုံးနှင့်ယူဉ်လျက် အမတ်သိမ်းဆည်းနှင့်
မြို့သူကြီး ဘယ်တော်ခံ ကောတို့ စစ်သည်သူရဲ့ (၁၀၀၀) နှင့်
လောင်းရှည်မြို့ကို ပြစ်တည်ထောင်ပါသည်။

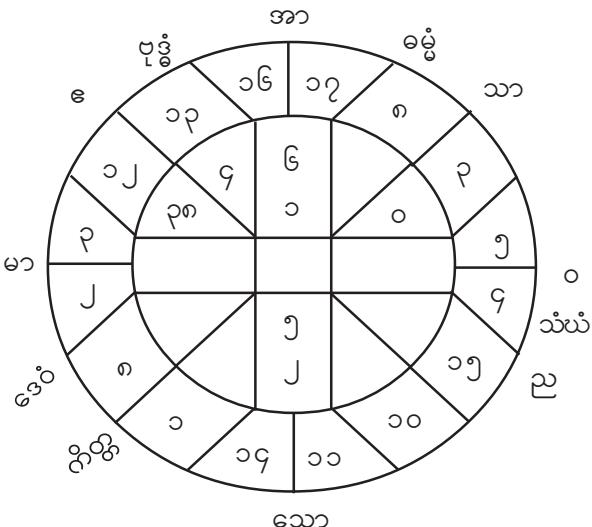
မြို့နှင့်တပြိုင်တည်း တောင်ကြီးရှင်နတ် (၁)၊ မိုးနတ် (၁)၊
ပေါင်း (၂) ပါးကိုလည်း မြို့အရှေ့တာ ၂၀ ခန်းအကွာတွင်
နတ်ကွန်းနတ်အမိန့်နှင့် ဆောက်လုပ်ကိုးကွယ်ပါသည်။ အနောက်
ရှင်နတ် (၁) ကိုလည်း မြို့အနောက်တာ (၃၀) အကွာတွင်
နတ်ကွန်းနတ်အမိန့်နှင့် ဆောက်လုပ်ကိုးကွယ်ပါသည်။

မြို့အရှေ့တောင်မြောက် (၃၇) တာ၊ တံခါးဝတံတား ၂ ခုထား
(၃၈) တာ။ တောင်မျက်နှာအရှေ့အနောက် (၅၉) တာ တံခါးမရှိ
အနောက်မျက်နှာ တောင်မြောက် (၃၇) တာ၊ တံခါးဝတံတား
(၂) ခုထား (၃၈) တာ၊ မြောက်မျက်နှာ အရှေ့အနောက် (၆) တာ၊
တံခါးဝတံတား ၂ ခုထား (၆၂) တာ၊ မြို့တာဂုံး (၁၉၃) တာ
တံခါး (၃) ပေါက် မြို့ရပ် (၃) တောင်၊ ကျိုးအမြားမရှိ မြို့အရှေ့ကို
ညောင်ပင်တံခါးတွင်သည်။

အခန်း (၄)

လောင်းရှည်မြို့၊ စစ်တမ်း (၂) အောင်

ရွှေးခေတ်ဟောင်း လောင်းရှည်မြို့အကြောင်းကို လေ့လာ
သောအခါတွင် လောင်းရှည်မြို့၊ အတာနှင့် ပထမစစ်တမ်း၊
ဒုတိယစစ်တမ်းဟူ၍ တွေ့ရသည်။

လောင်းရှည်မြို့
(အတာပုံ)

မြို့မအရှေ့ (၅၀၀) တွင်းခန့်အကွာတွင် ဓမ္မသောက မင်းကြီးတည်သည့် ရွှေတန်းဆာဘူရားတစ်ဆူ ရပ်တော် (၁၅) တောင် ခန့်ရှုပါသည်။

မြို့အနောက် တံခါးကို မန်ကျည်းတံခါးတွင်ပါသည်။ ဂင်းမျက်နှာမှ တာ (၂၀) ကျော်ခန့်အကွာတွင် ရွှေးငံးမင်းတည်သည့် ကူးတော်သစ်ဘူရားတစ်ဆူ ရပ်တော် (၁၅) တောင် ခန့်ရှုပါသည်။

ဂင်းမျက်နှာက ရခိုင်ဘူရား ရပ်တော်အတောင် (၃၀) ခန့်ရှုပါသည်။ မြောက်မျက်နှာတံခါးကို ဥယျာဉ်တံခါးတွင်ပါသည်။ ပစ္စ်ရင်လျောက်မှာ အုတ်မြို့မဟုတ်၍မရှုပါ။ အနောက်မျက်နှာ ချင်းနှင့် ရခိုင်တိုကို ဆီးဆိုခံစောင့်နေရသည့်မြို့ဖြစ်၍ သစ်မြို့တည်လုပ်ရပါသည်။

မြို့သူဗြီးရှုံးမှာ ဘယတေအား ကော် ကြီးစိုးစီရင်သည်။ မရှုံးလျှင် ကော်စစ်စားဆက်ခံကြီးစိုးစီရင်သည်။ မရှုံးလျှင် ဂင်း၏သားမြေးအန္တယ်အဆက်မရှိ၍ မြို့နေ ငဲ့သီးတူ ကြီးစိုးစီရင်သည်။ မရှုံးလျှင် သားဝပေါက်ဖြူ။ ကြီးစိုးစီရင်သည်။ မရှုံးလျှင် ငတုတ်ကြီးစိုးစီရင်သည်။ ဂင်း၏ညီ ရွှေစိုင် ကြီးစိုးစီရင်သည်။ မရှုံးလျှင် ငတုတ်သား ငန်က် ကြီးစိုးစီရင်သည်။ မရှုံးလျှင် ညီငက္ခလားကြီးစိုးစီရင်သည်။ မရှုံးလျှင် ဂင်းသား ဗွဲ့တေခံခေါ် ကြီးစိုးစီရင်သည်။ မရှုံးလျှင် ငရွှေထိုင်မြေး မမျိုးဆန်း သတ္တရာ၏ ၁၁၂၈ ခုနှစ် ကြီးစိုးစီရင်သည်။

စခိုမြေတိုင်ရုံးမရှုံး တိုင်ခေါင်းရှုံးမှာ ဝောက်၊ အောင်ကြွယ်၊ ရွှေထွန်း၊ ကျွန်းတော်မြို့သူဗြီးနှင့် (၄) တိုင်ခေါင်းရှုံးပါသည်။

နှောင်းခေါ်ဟောင်းက “လောင်းရှည်” (သီ) ၂၁

တိုင်ခေါင်း ဝောက်မရှုံးလျှင် သားဝမန် တိုင်ဆော်သည်။ မရှုံးလျှင် ငရွှေ တိုင်ဆော်သည်။ မရှုံးလျှင် ယခုဆက်ခံတိုင်ဆော်မည့်သူ ငသီးလည်းရှုံးပါသည်။ တရီးမှာ အောင်ကြွယ် တိုင်ဆော်သည်။ မရှုံးလျှင် သားဝကြွယ်၊ မရှုံးလျှင် သားဖြော် တိုင်ဆော်သည်။ မရှုံးလျှင် ဆက်ခံသင့်သူ ငရွှေဘော် တိုင်ဆော်သည်။ မရှုံးလျှင် ငချိ တိုင်ဆော်သည်။ မရှုံးလျှင် သားဝနေ တိုင်ဆော်သည်။ မရှုံးလျှင် အရာဆက်ခံသင့်သူ အနွယ်အဆက်မရှိ တရီးမှာ ကျွန်းတော်မြို့သူဗြီး တိုင်ဆော်အရာနှင့် ဆက်ခံတိုင်ဆော်ကြီးစိုးပါသည်။

ကျွန်းတော်စီရင်သည့် လောင်းရှည်မြို့မှာက အရှေ့လားသော် နှစ်တိုင်းရာတွင်းခန့်က လူလင်ခုံတောင်ထိပ် ရေခွဲရောဝေ အခြားတစ်ဖက် စလေမြေနှင့်ကော်ခိုင်းရ / အရှေ့တောင်ကိုလားသော် တသောင်းနှစ်တိုင်ကွာ ဒုးတော်ရာလောင်းတော်မြောက် အခြားတစ်ဖက် စလေးမြေနှင့်ကော်ခိုင်းရ / တောင်ကိုလားသော် နှစ်သောင်းသုံးတိုင်ခန့်ကွာ ကြာအင်းနက်ရေကန်စလုင်းချင်း (၅) ရွာအထိ အခြားတစ်ဖက် စလေးမြေနှင့်ကော်ခိုင်း / အနောက်တောင်ကိုလားသော် နှစ်သောင်းနှစ်တိုင်ကွာ စည်းချောင်း၊ အခြားတစ်ဖက် ရခိုင်မြေနှင့်ကော်ခိုင်း / အနောက်ကိုလားသော် နှစ်သောင်းငါးတိုင်ကွာ ရခိုင်း၊ ချင်းအရှုံးတွင်းလယာအောင်ခွာ သစ်ပင်လေးတင်ခွာ အခြားတစ်ဖက် ရခိုင်မြေနှင့်ကော်ခိုင်း / အနောက်မြောက်ကိုလားသော် တသောင်းငါးတိုင်ခန့်ကွာ ရစ်ချောင်း တခြားတစ်ဖက် ဆောကျွေးလွန်ပုံရွာ မြေနှင့်ကော်ခိုင်း / မြောက်ကိုလားသော် ငါးတိုင်ခန့်ကွာ ချုပ်ချောင်း၊ အခြားတစ်ဖက် ဆောကျွေးအဲချုပ်မြေနှင့် ကော်ခိုင်း၊ အရှေ့မြောက်ကိုလားသော် ငါးတိုင်ခန့်ကွာ တက်တူရေရှင်ချောင်း တခြားတစ်ဖက် ဆောမြေနှင့်ကော်ခိုင်း။

ယခုသက်ဆိုင်သည့်မြေ နယ်မြေအတွင်းတွင် ဘုရားမြေ၊
ကျောင်းမြေ၊ လေးမြေ၊ ကာမြေ၊ ဆင်မြေ၊ မြင်းမြေမရှိ မင်းညာ
ရှိပါသည်။

မြေပိုလည်းတောင်ကြီးတောင်ကြား၊ ချောင်းကြီးချောင်းကြား
ဖြစ်၍ တောင်ယာပါး စူးတိုင်းလက်ယက်နှင့် ဝါ ပြောင်း၊ ပဲ
လူး၊ ဆပ်၊ အသွေ့၊ အခြေက် စိုးတိမ္မာသာလုပ်ရပါသည်။ အဆိအခွန်
မှာ အခြားမဆက်မသွေးရ၏ ကျွန်ုတ်တို့နေထိုင်သည့် အရှင်းကြံ့ရာ၊
ပုံပုကိုင်းရာ၊ လယ်ဖြူရာ သုံးရာသားတို့လုပ်စားသည့် မြေပိုမှာ
လုပ်ရရပါးမြေတွင် (၁၀၀) တင်းရလှုပ် (၁၀) တင်း၊ (၁၀) တင်း
ရလှုပ် (၁) တင်း မြေခွန်ကိုခံ၍ ကျွန်ုတ်ဖြုံ့သူကြီးစားရပါသည်။

ကျွန်တော် စီရင်နယ်တွင် ချင်းကျေးရွှာများမှ စပါးခွန်၊
ဝါခွန်၊ စောင်ခွန်၊ လူခွန်၊ ဖယောင်းခွန် စသည့်အခွန်များကို
ဆက်သွင်းရပါသည်။ စီရင်စုနယ်တွင်းရှိ အရိုင်းကဲရွာ၊ ပုံပွုကိုင်းရွာ၊
လယ်ပြေရွာ (၃) ရွှာရွှေ့မြေနှင့် မြန်မာကျွန်တော်မျိုးတို့ရွှေ့ရှိနေပါသည်။
ချင်းရွှာများမှာ ရေပုံတ်ရွာ၊ ငှက်ခွေးရွာ၊ သံချွောင်းရွာ၊ မန်ဒုးရွာတို့မှ
ဝါခွန်တော် ခွန်မ (၁၉၅) ဝန်စား (၁၉၀၄၉၉၉၈။ စိုးစား ရေးစား
(၈၉) ရရှိကောက်ခံ၍ ရွှေဘဝါးတော်အောက်ရောက်လျှင်
ဝိစားအတွက်ပါ ဆိုင်ရာမြို့စားကိုပေးရပါသည်။ ခွန်မ (၁၉၅) မှာ
အနောက်ဝန်စာရေးတို့ကို ပေးရပါသည်။ ရေးစားမှတ်စားမှာ
ဝါခွန်တော်ကို သိမ်းခံသူ အနောက်ဝန်စာရေးကို (၉၂၅)
ပေးရပါသည်။

၄၈။ ချင်းရွာ၊ ကွက်ရွာ၊ ပေါက်ပန်းဆိုင်ရွာ၊ တောင်ကွက်ရွာ၊ ဝိဇ္ဇာရွာ၊ သော်ငရွာပေါင်း (၂) ရွာမှ သုံးစပ်ဆောင်ဖြူ

နှောင်းခေတ်ပောင်းက “လောင်းရည်” (သို့) .....

ခွန်မ (၂၂)၊ ဝန်စားနှစ်မက လိုင်းစိုးစားရေးစား ငှင်းနည်းက
သောင်းမြောင်းတိက်မှာ သွင်းရပါသည်။

ကြိမ်ကြီးရွာ၊ ပုဂ္ဂိုလ်ရွာ၊ စိုးရွာ၊ လှို့ရွာ၊ ဖျေချောင်းရွာ၊
ဖျင်ငယ်ရွာ၊ ကောက်ကျစ်ရွာ၊ သောင်ဘရွာ၊ ကျောက်အရွာ၊
ဖျင်ကြီးရွာ၊ မောချောင်းရွာ၊ ရွာပေါင်း (၁၁) ရွာမှ တစ်နှစ်လျှင်
ခွန်တော်စား (၂၂၂) တင်း နှီးလက်ခုခုတဆုတ် ကြက်စာမရှိ
ကြီးစိုးတို့သာ လက်ဆောင် ဆန် (၂) တင်း၊ ကြက်တူဗျာ၊ ခေါင်သေး
တဘူး၊ ကြက်ညားလုံး၊ ဂျင်းစိမ်းတချိုင်း၊ ပိန်းတချိုင်းနှင့်ပေး၍
ကိုးစိုးတို့တို့ သွင်းပါသည်။

မြို့စားမြို့ကို ခန့်ထားလျှင်လည်း မြို့သူကြီးကို မစားရ၊
ထိုစားမြို့ကိုင်တို့မှာပေးရပါသည်။ ကျောက်လွှာမှာ ခွန်တော်
ဖယ်ဝင်းကိုပေးရပါသည်။ ဖယ်ဝင်းမှာ ၁ဝ/- ဝန်စား၊ စိုးစား
ရေးစား ၃/ စီ ဝန်စားမှာ ဆိုင်ရာသို့ပေးရပါသည်။

ခွန်မဖယောင်းနှင့် စိုးစားရေးစားမှာ လက်ဆောင်ယူတိုက်သို့
သွေးရပါသည်။

ရစ်ချောင်းရွာ၊ လျှော့ရွာ၊ ခုပ်ရွာ၊ ပင်တာရွာများမှ ကျွန်တော်မျိုး
မြို့သူကြီးက ဖယောင်းခွန်ကိုစားရပါသည်။

ကျွန်တော်မျိုးစီရင်စု (၄) ရပ်အတွင်းတွင် ဆိပ်ကမ်းပွဲ
အင်းကူးတို့တွင် ကျွန်တော် ကျွန်းမြည်းမရှိ ကျွန်ဝင်၊ ကျွဲဝင်၊
န္တားဝင်လျှင် (၃) နှစ်စွဲရှု အရှင်မပေါ်လျှင် မြို့စားရှိလျှင်
မြို့စားမှာတစ်ဝက် မြို့သူကြီးမှာ တစ်ဝက်စားရပါသည်။ မြို့စားသနား
တော်မူလျှင်လည်း မြို့စားကမြို့နေသူတို့ကို လဘက် (၁ဝ) စီထပ်၍
အပ်နှစ်စင်း၊ စက္ကာ၍နှစ်ချပ်စီပေးဝေပါသည်။ မြို့နေသူတို့သည်
အိမ်တို့ရွာတို့ ဝင်းပြင်ခြုံလုပ်နည်း တအိမ်လျှင်သငွေ (၂၂)၊ ၅၂။
ကောက်ခံပေးသွင်းရပါသည်။

မြို့သူကြီးတို့ကိုလည်း ပေါင်းထပ်ဝတ်စုံစားစုံ မြို့စားတို့က
ပေးပါသည်။ ကျွန်တော်မျိုးသည် ချင်း၊ ရခိုင်တို့ကို ဆီးဆိုးခဲ့ရ
စောင့်နေရသည်။ အလုံးကင်ဖျားမြို့ရွာဖြစ်၍ စစ်ရေးမင်းမှုပေါ်
ရှိလျှင် အရပ်ရပ်မြို့ရွာနည်းမဆန့်၊ မစားရ လွှတ်ပြီမ်းပါသည်။

မြို့သူကြီးတို့ကို အစဉ်ချီးမြောက်သနားတော်မူမြှုပ်မှာ ကျိုင်း
(၂) ချက် ခမောက်နှင့် ငွေးဝါးပတ်ခံတွင်း ကျက် လယက်ဖိုးငွေ
ထွေးအိုး စလွယ် ကွမ်းခွက် (၄) မမြောင့် အုံးဝန်းထားတင် ခမောက်
တင်ဆေးတံ့ချေခြားခွဲချက် မြှင့်ပြီး သလ္လာလပ်ကွက်က တိုင်ရှုံး
၁ နောက် ၂ ပွဲငွေးတောင် ရွှေစဝါ ရေးတင်ရန်းတောင်လုံးဆုံး
စီးရှင့် ဆောင်ရွက်ရပါသည်။ ကျွန်တော်မျိုးသူကြီးသေလွှန်လျှင်
ပုံးအုံး ခါးပတ်သက် ရွှေမော်ကြာ ကျင့်ဖုံးကျင့်ရှုံးခဲ့လောင်တို့ကိုနှင့်
သပြီးကြုံးရှိပါသည်။

ခုတိယလောင်းရည်စစ်တမ်း

၁၁၄၂ ခု၊ လောင်းရည်စစ်တမ်း (ဒုတိယ) တွင် သလ္လာရှုံး
၁၁၄၂ ခု၊ တပေါင်းလပြည့်ကျော် ဂု ရက်၊ လောင်းရည်မြို့သူကြီး
ရွှေတော် နံက် အသက် ၁၉ သူရိုးကြီးစိုးစဉ်ဆက် ဆက်သွင်း
ထမ်းရွက်ရှိုး၊ အခွန်ဘဏ္ဍားမြို့နှုန်းဖို့ပြတ်၍ အပိုင်းအခြားများကို
မေးစစ်လျှင် လောင်းရည်မြို့ကို ဘယတော်အံ ငတာ၊ ငတိုးတူသား
ငပေါက်ဖြူ။ ငတူတ်ညီ ငရွှေစိုင်၊ ငတူတ်သား ငန်က်၊ ညီငက္ခာလား၊
ငွဲတော်အံ ငကျော်သား၊ ငနောတွန်းတွင်းကြီးစိုးပြတ်၍ ထက်ကြီးစိုး
ငရွှေစိုင်သား ငအင်ပေါ် သားငမျိုးထွန်း သားစောင်း သားကျွန်တော်
ငရွှေဘော်တိုင်တစ်ယောက်မရှိလျှင်တစ်ယောက် အစဉ်အတိုင်း
ဆက်ခံကြီးစိုးစီရင်ရပါသည်။

လောင်းရည်မြို့တွင် ကြီးစိုး ကျွန်တော်တစ်ရှိုးသာရှိပါသည်။
စချိမြေတိုင်ဆိပ်တည် ပွဲတင် ကုတို့ကောက်ပြတ်ရှိုးမရှိ ကျွန်တော်
စီရင်သည့် လောင်းရည်မြို့နှုန်းဖို့ပြတ်၍

အရွှေ့ကိုလားသော် တသောင်းလေးတိုင်ခန့်ကွာတွင်
နေလင်းခုံတောင်ရှိုး၊ ရေခွဲရေဝေ အခြားတစ်ဖက် ပုံးကြံးမြောက်
စလေမြောက်-

အရွှေ့တောင်ကိုလားသော် နှစ်သောင်းနှစ်တိုင်ခန့်ကွာ
လုလင်ခုံတောင်ရှိုး အစဉ်ကျောက်စင် ကျော်ပုံးကသည် အင်ကြေးပင်၊
ငါးအနောက်ကို နွားမတက်မြို့၊ အိုးချောင်းမြောက်၊ ကုန်းတန်းမင်း
ကျည်းချောင်း သရွေးပင်ချောင်းဖျား၊ ဆားမြောင်း ဥသွှစ်ချောင်း
ကောက် ကောက်စင်းစင်း မွဲချောင်းအောက် မြောက စုန်၍
ချောင်းအနောက်ဘက် သရက်ပင်ခင်ရှိုး ခက်လန်ချောင်း မြေနှစ်ခင်ရှိုး

ငါ့ချောင်းရပ် စလင်းချောင်း ကောက်ကောက်စင်းစင်း မြောက်ကို
ငါးကျင်းဝတ်က်၍ လောင်းတော် မှုံးက်စပ္ပါယောချောင်းထဲ ဒူတော်ရာ
ဘုရားတောင် ရေရှိတောင်ပုလဲချောင်း၊ ရှေ့က်ပင်ချောက်က
ကျွဲ့ပြီးကျောက်တန်းချောင်းဖျား ချို့မရေဝေသင်တန်း ပါးမတောင်
ရှိုးခ်င် ရွှာဘိုးကုန်းတနောက်ဘက် အင်ကြောင်းပင်ကြေးကသည်
အနောက်ကို နွားမတောင်ထို့ ဆီးချောင်း ကန်တိုင်ရပ်
အခြားတစ်ဖက် စလင်းမြို့မြော်။

တောင်ကိုလားသော် နှစ်သောင်းသုံးတိုင်ခန့်ကွာ စောင်းတောင်
ညွှန်းတောင် ငင်းက အနောက်ကိုလျောက်၍ ပုံးတောင်ပန်းအို
ကျောက်တန်း ကြာအင်းနတ်ရောကန် တစ်ပွင့်ဆည်းပုန်းချောင်း
အောက်ကို စုန်၍ ဖွေးချောင်း ကောက်ကောက်စင်းစင်း တ်ကြီး
ယာယာ တ်ထော်အထိတစ်ဖက် စကင်းတောင်စဉ်ချင်း (၅) ရွှာမြော်။

အနောက်တောင်ကိုလားသော် တစ်သောင်းမြောက်တိုင်ခန့်ကွာ
ရှုံးချောင်းအခြားတစ်ဖက် ရခိုင်မြှေနှင့်ကျောခိုင်း၊

အနောက်ကိုလားသော် နှစ်သောင်းငါးတိုင်ခန့်ကွာ ဖိုးခေါင်
တောင်ရှိုး ရေခွဲရေဝေချင်းမရပ် ကွင်းလဟာ အောင်ခွဲ
သစ်ပင်လေးထွင်ခွဲ အခြားတစ်ဖက် ရခိုင်မြော်။

အနောက်မြောက်ကိုလားသော် တစ်သောင်းမြောက်တိုင်
ခန့်ကွာ ချုပ်ချောင်းဖျား အခြားတစ်ဖက်ဆောမြော်။

မြောက်ကိုလားသော် မြောက်တိုင်ခန့်ကွာ ချုပ်ခြောင်း
အခြားတစ်ဖက်ဆောမြော်။

အရှေ့မြောက်ကိုလားသော် တစ်သောင်းမြောက်တိုင်ခန့်ကွာ
တက်တူ ရေရှင်ချောင်း အခြားတစ်ဖက်ဆောမြို့မြော်။

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက ““လောင်းရည်”” (ဆို) ၂၇

ကျွန်တော်သက်ဆိုင်သည် စီရင်စုနယ်အတွင်း ကောင်း
ဘုရား၊ ဝတ်မိုးဝတ်မြော် ဒိုင်းလမိုင်းဝန်ကိုယ်ရုံ ဆင်မြင်းအစုထား
တို့ကို ပေးချေထားသနားတော်မှုသည် မြောမရှိ တော့တောင်
ကုန်းကျင်း မင်းမြောသရှိပါသည်။

မြန်မာကျွန်တော်မျိုး အမှုထမ်းသည် လောင်းရည်မြို့နှင့်
အဝင်စီရင်စု သိန်းကျင်းရွာ၊ လယ်ဖြူရွာသာ ရှိပါသည်။
ပေါက်ပန်းဆိုင်း၊ တောင်ကွေက် အရှေ့ကွေက် ချင်း (၃) ရွှာမှု
အစဉ်စောင်ခွန်ထမ်း၊ သန်ချောင်းရွာ၊ ငှုက်ခွေးရွာ၊ ရေပုတ်ရွာ၊
တင့်တူရွာတို့မှာ ပါခွန်တော်အစဉ်ထမ်း၊ ကျောက်လျှော့ရွာ၊ ရှစ်ချောင်း
ရွာတို့ ချင်း (၂) ရွှာမှု ဖယောင်းခွန်အစဉ်ထမ်း၊ ယမ်းရွာ၊
ကြိမ်ကြီးရွာ၊ နှောင်ချင်းရွာ၊ ကောက်ချောင်းရွာ၊ သောင်းဘရွာ၊
မောချောင်းရွာ၊ ဖျင်းထွေးမှု ချင်းရွာများမှ စပါးခွန်ကောက်
အစဉ်ထမ်း၊ မဇွဲ့ရွာ၊ အိုင်ရွာ၊ ကျင်းရွား (၃) ရွှာမှု ကျွန်ခွန်တော်
အစဉ်ထမ်း၊ ငလယ်ခုံ၊ ငဟောင် (၂) ရွှာမှု အခွန်တော်ထမ်း
ဆက်မြေမရှိ။ မြို့သူကြီးအဆက်အစဉ်စပါးခန့်ထားရသည် ချင်းရွာ
များဖြစ်ပါသည်။

မြို့နယ်အတွင်း အရှိုင်းကရွာမှု အရှေ့စလင်းမင်းတို့
အောက်မှားဆင်ဖမ်းသားတို့ ခန့်ထား၍ ယခုတိုင်အောက်မှား
ဆင်ဝန်က စီရင်သည်။ နယ်ပယ်အခြားမရှိ၊ စားမြောနောမြော၊
လုပ်မြောပေးချေသနားတော်မှုသည်၊ မြေကွေက်မှုတ်၍မရှိ။ စပါးခွန်း
ဆက် ပုတ်တူရွာ၊ ကျောက်အရွာ၊ ဖျင်းထွေးရွာ၊ ကောက်ကျွန်ရွာ၊
နှီးချောင်းရွာ၊ နှီးရွာ၊ ကံရွာ၊ ခို့ရွာ၊ ကျွန်ခွန်ဆက်ရွာ၊ လဲဘုံရွာ၊
မုံရွာ၊ လဘုံရွာ၊ ဖယောင်းခွန်ဆက်၊ ခုတ်ရွာ၊ လှယ်ရွာ၊ ပင်းတရွာ

စောင်ခွန်တော်ဆက်၊ လူမရှိ (၃) ရွာမှာ အစဉ်ထမ်းမြဲသံး စပ်စောင်ဖြူအထည်ရေး (၅၂) တိုက်စိုး ရေးစား ငှါးစောင်ဖြူ (၅၃) ကို အိမ်ခြေနှင့်ပျမ်းမျှခန့်ထား၍ ကျွန်ုတော်ဖြူ၊ သူကြီးက ကသောင်းမြောင်တိုက်ရောက်ဆက်သွင်းပါသည်။

ဝါခွန်တော်ဆက် (၅၄) ရွာမှာလည်း အစဉ်ဆက်မြဲ ဝါခွန် အချိန် (၁၉၅၇) တိုက်စိုးရေးစား ၁၉၆၀ ၅၇ ထိမ်းစား ၉၈၅၂ ကို ကသောင်းမြောင်တိုက်တော်ရောက်ဆက်သွင်းပါသည်။

ဖယောင်းခွန် ဆက်ပျက်ရွာပါကျွန် လူ ဆက်သွင်းမြဲ ကော်လွှာက ဆက်မြဲအခွန်မပျက် စိုးစားရေးစား ထိမ်းစား ၅၇/-၊ ကို လက်ဆောင်ယူတိုက်တော်မှာ နှစ်စဉ်မပြတ် ပေးချေ ဆက်သွင်းရပါသည်။ စပါးခွန် ဆက်ကျွန်လူမရှိ မြောက်ရွာမှ အစဉ်စပါး ၂၂၅ တင်းကို ရခိုင်ချင်းအလုံ ဦးကင်းဝဖြစ်၍ စပါးတော်ကို ရွှေဘဝါးတော်အောက် မဆက်သွင်းရ လောင်းရည်ဖြူ၊ တွင် ကျို့စွဲထားရသည်။

စစ်ရေးမင်းရှုံးမပေါ်ရှိလျှင် ငှါးစပါးကိုရောင်း၍ ငွေကို ရွှေဘဝါးတော်အောက် ဆက်သွင်းရပါသည်။ စူးထိုးလက်ယက် ထုတ်ဆောင်သည် ချင်းစုပြစ်၍ ၁၁၂၉- ခုနှစ်ကသည် ဘုရား ရွှေလက်တော်တိုင် အခွန်ကျေစပါးကို မခံမသိမ်းရပါ။ ကျွန်ုတ် ဆက်ယျက်ကျွန်လူရှိ (၂၂) ရွာက ဆက်မြဲ ကျွန်ုတ်ဆက်ချင်းတွင် ယောကြုံးအရပ်မြင့် ၂၅° တယောက်ကို နှစ်စဉ်မပြတ် ဆက်မြဲ အတိုင်းအစီရင်ခံထား ဆက်မြဲပေးယူမြှုပြစ်ပါသည်။

ရှစ်ချောင်းရွာ ဖယောင်းအချိန် ၁၃/၊ ၁၆ဟောင်ရွာမှာ ဖြူ၊ သူကြီးစော်မြှုပြစ်ပါသည်။ အခွန်တော်ဆက် ချင်းရွာများတွင်

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရည်” (၁၃) ၂၉

အသည်ဂျင်းအိပ်ပြင်စုံ အသိမြန်မာကျိုးရှိသည်ကိုသာ နိုင်သူချင်းမင်းမှုခွန်ထားပါသည်။ မြို့ရွာတွင် ကျွန်ုတ်တော်ကျွန်ုတ်တူရောင်းဝယ်လျှင် ဖြတ်သူဆိုသူတို့ကသာ စားယူရပါမည်။

ဆားနံတင်ပါး အကောက်အစားမရှိ ဆင်သေလျှင်၊ အစွယ်နှစ်ချောင်းကို တစ်ချောင်း ဖြူ၊ သူကြီးက သိမ်းယူသည်။ တစ်ချောင်းကို အရာတော်ဆက်သွင်းသည်။

ကျွဲဝင်နွားဝင်များကို တစ်နှစ်လည်၍ အလျင်မပေါ်လျှင် အရာတော်တစ်ဝိုက်ကို ဆိုင်ရာဆက်သွင်းရသည်။ တစ်ဝိုက်မှာ ကျွန်ုတ်ဖြူ၊ သူကြီးက စားယူရသည်။ တရားကွဲမ်းဖိုးမှာ ဖြူနယ် အတွင်း စီရင်ရကျေးရွာတွင် စီရင်ရကွဲမ်းဖိုး ဘဏ္ဍာအရာတော် များကို ဆိုင်ရာဆက်သွင်းရပါသည်။

မြန်မာကျွန်ုတ်မျိုး လောင်းရည်ဖြူ၊ ပါ (၄) ရွာမှာအစဉ် အတိုင်း ထမ်းရွှေက်မြှုပြန်ပါသည်။ ကျွန်ုတ်မျိုးအရိုင်းရွာ တော့တော် ရွာစုံ လူသူနေသည့် ချင်းရွာများမှာ မြန်မာကျွန်ုတ်မျိုးကဲ့သို့ အခန်းအထားမရ စောင်ခွန်၊ ဝါခွန်၊ ဖယောင်းခွန် စပါးခွန်တော် များမှာ အိမ်ခြေနည်းများမဆို ဂျင်းအခွန်သေအတိုးအယုတ်မရှိ ဆက်သွင်းဆောင်ရွှေက်မြှုပြုပါသည်။

ပြို့တွင်းပြို့၊ သူကြီး အဆက်ဆက်စာမြေမှာ ကြီးစား အနိမ်းအမြှင့် /ရွှေကျွန်ုတ်/၊ အနိမ်း/အမြှင့်/၊ တော်တော် /ခေါင်းရောက်/၊ ကံလယ်/လက်ပံ့ပျား/၊ ထိမ်းပါးအနိမ်း/အမြှင့်/၊ မင်္ဂလာလယ်/ဆင်သေလယ်/၊ ကံကံနားပင်းလယ်/ (၁၂) ရပ်စား မြေအသီးသီးရှိပါသည်။

ကျွန်တော်မြို့သူကြီးဆောင်ရွက်ရှိုးမှာ လိုင်း (၂) ချက်ခေါ်ကို ရွှေပါးပါတ်ခံတွင်း၊ ကြက်လွှေက်အိုး၊ ဒွေးအေးအိုး စလယ်ကွဲ့ခွက် ရှစ်မြောက် အုံးဝန်ခေါ်ကိုတင် ရွှေဆေးတန်ခြုံ၊ အုံးချင်းခွက်မြင်းကြီး၊ သက္ကလပ်ကွက်၊ ငွေကြော်စလွယ် (၉) သွယ်တကိုင်ရွှေ ရှု (၅) နောက် (၇) မြင်းက တောင့်ကိုး၊ ရွှေပေါ်ရေးတင်ရန် အောင်လုံးခွဲ့စီးနင်းရပါသည်။

မြို့သူကြီးတို့မယားမှာ ယာဉ်အနီး အမိုးလိပ်ခုံး စီးနင်းရပါသည်။ မြို့သူကြီးဆောက်လုပ်မြေ နေထိုင်မြှုပ်နှံမှုမှာ အမိုးစကြောသာ နိမ့်သာမြင်ပါရေဆောင် လျေကားဦးတိုက် (၂) နှင့် စင်ပါဆောက်လုပ်နေထိုင်ရပါသည်။ မြို့သူကြီးတို့မှုစဉ် မိဘမယားသားသမီးသေလျှင် မြတ်သံကျွန်းဖြင့် အဖုံးခါးပတ် ရွှေမော်ကြဖိတုံးအဖျားရွှေချု ထင်းစဖြင့် တိုင်ပြင် ခုံကြော်ပုံ ရွှေမြှုပြုတာအိုး င်ခွဲ့သယမြား၊ ရွှေပချုပ် ငွေပချုပ်ငှာက်ချေးခံလောင်းတိုက်နှင့် သီးသီးရှိုးရှိပါသည်ဘုရား။

အထက်ပါအတိုင်း စစ်တမ်း (၂) စောင်ကို တွေ့ရှုရ၏။ ပထမစစ်တမ်းမှာ မြို့အကျယ်အဝန်းအနီးပတ်ဝန်းကျင်ရှိ စော်ပုံးမှား၊ နတ်ကွန်းမှား သက္ကလပ်မြို့တည်အတာနှင့် အချိန်အတာပုံးကိုလည်း ဖော်ပြထား၏။ နယ်နှုန်းမှာ အမှတ်အသားမှားကို ပန္နက်တိုင်စိုက်သကဲ့သို့ အရပ်ရှစ်မျက်နှာရှိ မှတ်တိုင်နေရာမှားကိုသာ ဖော်ပြထားသည်။

ဒုတိယစစ်တမ်းမှာ မြို့နယ်နှုန်းမှာ ပန္နက်တိုင်စိုက်သကဲ့သို့ မဟုတ်ဘဲ စည်းရှိုးကာသကဲ့သို့ စပ်ကြားနေရာလပ်မရှိအောင်အစုံအလင်ဖော်ပြထားပေ၏။

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရှည်” (သို့) ၃၁

ဒုတိယစစ်တမ်းတွင် အောက်မားဆင်ဝန်က တိုက်ရှိက်အုပ်ချုပ်သော အရှင်းကဲရွှေရှိကြောင်းနှင့် ဆင်သေလျှင် အစွဲယ်တစ်ချောင်းကို ဘုရာ့ရှင့်သို့ဆက်ရကြောင်းလည်း ဖော်ပြထားသည်ကို တွေ့ရ၏။

လောင်းရှည်မြို့နယ်အတွင်း ချင်းကျေးရွှေများရှိကြောင်းကိုလည်း ဖော်ပြထား၏။ ယင်းတို့သည် မြန်မာဘုရာ့ရှင်အုပ်ချုပ်မှုအရိပ်အောက်တွင် အစားအသောက်အနေအထိုင် ချောင်လည်အေးဆေးသောကြောင့် တောင်ပေါ်မှုဆင်းလာကြပြီး ရွာတည်ထောင်နေကြဟန်တဲ့လေ၏။ ရွာဟုပင်ဆိုရစေကာမှ ငါးအိမ်၊ ဆယ်အိမ် စသည်ဖြင့် ရွာငယ်တဲ့စုကလေးများသာဖြစ်ကြောင်းရေးအဆက်ဆက် ဒေသခံများပြောစကားနှင့် ချင်းတို့ဆက်သွင်းရသော အခွန်ဘဏ္ဍာပစ္စည်းကို ထောက်ရှုကြည့်ခြင်းအားဖြင့်လည်း ရွာကြီးများမဟုတ်ကြောင်းသိသာတင်ရှားလေ၏။

စစ်တမ်းများကိုလေ့လာရာတွင် ရွေးခေတ်အသုံးအနှစ်းများ မသိနားမလည်နိုင်သည်များကို တွေ့ရှုရပါ၏။ အမိပ္ပါယ်ကို ပြည့်စုံစွာသိရှိနိုင်ရန် စစ်တမ်းတို့တွင် တွေ့ရှုရသော စကားရပ်များ၏ အမိပ္ပါယ်အနေအထားတို့အား လေ့လာတင်ပြရပါ၏။

မြို့သူကြီး = မြို့သူကြီးတို့သည် ကျိုး၊ ခမောက်နီး၊ ရွှေထား၊ ပါးပတ်ခံတွင်း၊ ကြက်လက်ဖက်အိုး၊ ငွေထွေးအိုး၊ ရှစ်မောင့်ကွမ်းခွက် အုံးဝန်းခေါ်ကိုတင် ရွှေဆေးတာ၊ မြို့အုံချင်းခွက်၊ မြင်းကြီးသက္ကလပ်ကွက်၊ ငွေကြော်စလွယ်ကိုးသွယ်၊ ကကိုင်းရွှေ (၅) နောက် (၇) မြင်းကတောင်တိုး ရွှေကားပါရေးတင်ရမ်းအောင်လုံးခွဲ့စီးနင်းရသည်။ သူကြီးတို့မယားမှာ ယာဉ်အနီးလိပ်ခုံးနင်းရသည်။

သူတြီးတို့အမိမာ အမိုးစကော့၊ သာနိမ့်သောမြင့်ပါရဆောင်၊
လျေားခိုးတို့က် ၂ နှင့် ယိုးစင်ပါဆောက်လုပ်နေထိုင်ရသည်။
သူတြီးနှင့်မယားသေလျှင် ပြတ်၊ သံကွန်ပျဉ်အဖုံးခါးပတ်သတ်
ရွှေမော်ကြဲ ကြော်ဖြူတာအိုး၊ ငွေဖြူတာအိုး ငှက်ချေးခံ
လောင်တို့က်နှင့် စန္ဒား၊ ယမြား၊ ရွှေပခြုပ် ငွေပခြုပ်မှာ သံခြုံပါ
ကြသည်။

မြန်မာမင်းများလက်ထက်က မင်း၊ မိဖုရား၊ မင်းသား၊
မှုံးမတ်မှုအစ ရွာသူတြီး၊ ကျေးရွာပြည်သူတို့ကို စကားအပြောအဆို
အိမ်အဆောင်အယောင်မှုစဉ် အဆင့်ခွဲထားသည်။
အသည်နှင့်အသည်ဝန် = မင်းမှုံးထမ်းမဟုတ်သူ အတိသား။
အသည်တို့ကို အုပ်ချုပ်မှုကို
အသည်ဝန်ခေါ်၏။ အသည်တို့က
တမာဇားလျှော့၊ အုပ်စုလဲ စသော
မင်းတိုင် ၁၂ ရပ်ကိုဆက်သရ၏။

အလာ = အသည်နှင့်ကပ္ပါးတို့ညား၍ မွေးသူ
ကဗျား = တရပ်တကျးမှုလာရောက် နေထိုင်သူ
(အတည်တကျမဟုတ်)
သွော် = သွေးသောက်၊ ရှေ့ကမြန်မာတပ်တွင်
လူ (၁၁) ယောက်ကို၊ တကြပ်၊
တကြုပ်စု (၅) ၉ (၇၇) ဦးကို
အုပ်ချုပ်ရသူ
အဝေးမြို့ဝန် = မြန်မာမင်းများလက်ထက် နှင့်ငံ
အစွန်အဖျားနယ်ကို အုပ်ချုပ်ရသူ

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရည်” (သို့) ၃၃

ပုံနင်း	= လျော်ကိုအုပ်ချုပ်ရသူ
ပုံချိတ်	= ပုံနင်းကိုကူရသူ
ရွှေမြား၊ ငွေမြား၊ သံမြား	= ရွှေ၊ ငွေ၊ သံ လုပ်ငန်းများကို အစွန်ကိုကောက်ခံစားရသူ၊ ရွှေခေတ် အရာရှိ
မြင်းစီ	= ကျေးရွာများ၌စာပိုရန် မြင်းစီးများ ထားသည်။
မြင်းခေါင်း	= မြင်းစီးများ၏ခေါင်းဆောင်
ဆည်ဆောင်	= ကျေးရွာတူးမြောင်း၊ ဆည်မြောင်း များအတွက် ဆော်ထြုရသူ။
တိုင်ခေါင်း	= ၂၂ အိမ်ကို တစ်တိုင်ခေါ်၍ ၂၂ အိမ်မြား။
မောင်းကြော်	= လမ်းတစ်လျှောက် မောင်းတီး ကြောပြီး လမ်းဆုံး၊ လမ်းမ၊ လမ်း လေးခွွဲ ဝါးရွေးတူတို့ဖြင့် ရိုက်နှက်ကာ သုသာန်ဆုံးသော် အသုံးစိရိုက်သည်။
စာချွန်	= ဘုရင့်အမိန့်၊ ပေါ်က်၊ ထန်းရွက်၊ ပေဖူး၊ ထန်းဖူးမှာ ရေးသည်။ သံပြားကို ဝါးလုံးကဲ့သို့ ကျဉ်းတောက် လုပ်ကာ အတွင်းမှာ စာချွန်တော်ကို ထည့်သည်။ သံပြားကျဉ်းတောက် သည် ရှည်၏။
အရိုးသားမြေ	= မျိုးရှိုးစဉ်ဆက်သားမြေး

၅၀၀ တွင်း	= တာ ၁၀၀၀ မှာ တစ်တိုင်ဖြစ်ရာ တစ်တိုင်၏ထက်ဝက် တာ ၅၀၀ သည် တစ်မိုင်ဖြစ်၏။ ၈ ဖာလုံရှိ၏။
၃၀၀ တူန်း	= တာ ၆၀၀ (၄ ဖာလုံကျော်)
၂၀၀ တွင်း	= တာ ၄၀၀ (၃ ဖာလုံကျော်)
၁၀၀ တွင်း	= ၂၀၀ (၁ ဖာလုံကျော်)
၇ တောင်	= တစ်တာ
ခရီးတစ်သောင်း	= တာတစ်သောင်း (၁၀ တိုင်)
ကျိုင်း	= ထိုးနှင့် သဏ္ဌာန်တူရှိုးရှည်တပ်၊ မင်းများမတ်စသည် အဆောင် အယောင်တစ်မျိုး။
ထွေးအိုး	= ထွေးအင်၊ ထွေးခံ
ကွမ်းခွွက်ရှစ်မျွှောင့်	= ရှစ်မြောင့် (ရှစ်မျက်နှာထောင့်) ပါသော ကွမ်းခွွက် (ပေါ်သောခံယာ ၏ ရွှေဘုံနီဒါန်းပါသောပုံစံမှာ ခပ်စောက်စောက်မြင့်မြင့် အလုံးမပါ ပါ။)
မြင်းက	= မြင်းကုန်းနှီး
ကကိုင်း	= မြင်းကုန်းနှီးတွင်ပါသောလက်ကိုင်
ကတောင်	= ကုန်းနှီး၏သေးမှာချထားသော အခြား

ရွှေစကားဝါရေးတင်ရမ်း	= မြင်းကုန်းနှီးအောက်ခံ ရွှေရောင် အပြားကြီး
အောင်လုံးဆွဲ	= မြင်းကုန်းနှီးနောက်မှာ ဆွဲထားသော ပန်းပွားများ
အမိုးစကျော်	= ခေါင်၏တစ်ဖက် တစ်ချက် တွင် အမိုးမိုးထားသောအိမ်မိုး
အမိုးလိပ်ခံ	= အမိုးလိပ်ခံး
လောခါးဦးတိုက်	= အိမ်ကြေးသို့ဦးတိုက် (တည့်တည့်) ထောင်ထားသောလောကား
ငှက်ချေးခံ	= (ပြန်းကျဉ်း) လူသေအလောင်း ထည့်ထားသည့် ခေါင်းသေ့ဗွာကို အပြင် အပတွင် ထားသော အခါ အထက်အမြှင့်က မိုးကာထားသော အဝတ်စာ။
လောင်တိုက်	= အလောင်းကို မီးရှို့သရှို့ပို့သည့် ပြာသုတေသန။
မြှော့တာအိုး	= ဝမ်း (သို့မဟုတ်) လည်တံရှည်သော လောင်ရေအိုး၊ (စေတီအချို့၏ ပစ္စယာလေးထောင့်တွင် မြှော့တာအိုး များကို တွေ့နိုင်သည်။)
ယမြား	= အလောင်းစင် စသည်ကို ဖွဲ့ချည်၍ ရှေ့မှုလူအများ ဆွဲကိုင်သွားစေရသော ဂိတ်စရှည်။

ပခြုံ	<ul style="list-style-type: none"> ဝါးနှီး၊ နှီး၊ ဆန်းခေါက်၊ ရွှေ၊ ငွေ စသည်တို့ဖြင့် ပြုလုပ်သည့် အဖူးပါသာ ထည့်စရာတစ်မျိုး၊ နှီးဆန်းခေါက်တို့ဖြင့် ရက်လုပ်သာ ဖာကို ယောအေးသတွင် ပခြုံဟု မခေါ်၊ ပခြုံသည် ဖာက့်သို့ အလျားမရှိ ဒေါင်စောက်စောက်ဖြစ်၏။ 		<ul style="list-style-type: none"> ကြောင်း တွေ့ရသည်။ ဘုရင့်ဘဏ္ဍာ တော်တိုက်ဟုလည်း တွေ့ရပါသည်။
အရပ် ၂၂၂	<ul style="list-style-type: none"> အရပ်နှင့်တောင်နှင့်နှင့်မူက (၀၅) ၄ ပေ 		<ul style="list-style-type: none"> ရှေးခြေ၊ ကာမြေ၊ ဆင်မြေ၊ မြင်းမှုထမ်းတိုကို ချပေးထားသော မြေ။
ကသောင်းမြောင်းတိုက်	<ul style="list-style-type: none"> မြန်မာမင်းများ တရားစီရင်ရေးတွင် “ဝတ်မြေဝန်နှင့်ဆိုင်သော ၂၄ ဌာန မပါ၊ ကျောင်းဘုရားဝတ်မြေက ကောက်ခံရရှိသော ဝတ္ထာကံ အခွန် အတုတ်များကို ဓရာဖ်မင်းမြတ်၏ ဘဏ္ဍာတော်နှင့် မရော့ရှုက်စေရေး သီးခြားသိမ်းထားဌာနကို ကသောင်း မြောင်တိုက်သမုတ်၍” ဟုအဓိပ္ပာယ် ဖွင့်ဆိုထားသည်။ 	<ul style="list-style-type: none"> ခွန်မ ခွန်သေ 	<ul style="list-style-type: none"> ဘုရင်ကို ဆက်သရသောအခွန် အမြဲတမ်းအခွန် (၀န်စား၊ စိုးစား ရေးစား၊ ဝန်၊ ကျိုစိုး၊ စာရေးတို့ စားရသောအခွန်)
		<ul style="list-style-type: none"> စစ်က 	<ul style="list-style-type: none"> ရှေးခေတ်စစ်ပိုလ်၊ ရှေးခေတ်ဖြူ့ပြု အုပ်ချုပ်ရေးအရာရှိ
		<ul style="list-style-type: none"> နားခံတော် 	<ul style="list-style-type: none"> လွှတ်တော်တွင် အရေးပါသာ အရာရှိဖြစ်ပြီး ဘုရင့်အမိန့်တော် များကို လွှတ်တော်သို့ ယူဆောင် တင်သွင်းရသည်။
	<ul style="list-style-type: none"> (ဦးအောင်သန်းထွန်း-မဟာဝိဇ္ဇာ) မြန်မာသမိုင်းပါလွှတ်တော်အရာရှိ (၆၆) ဦးတွင် ကသောင်းမြောင်တိုက်နှီး (လွှတ်တော်ငွေတိုက်စိုး) ကသောင်း မြောင် တိုက်စိုး ပါဝင် 	<ul style="list-style-type: none"> နေမြေ 	<ul style="list-style-type: none"> ရွှေတည်နေရန်မြေနေရာ
		<ul style="list-style-type: none"> လုပ်မြေ 	<ul style="list-style-type: none"> လုပ်ကိုင်စိုက်ပျိုးစားသောက် ရန်မြေ။
		<ul style="list-style-type: none"> အောက်မှား 	<ul style="list-style-type: none"> တော့ဆင်ရိုင်းကိုမြှုံးသောဆင်မှ။
		<ul style="list-style-type: none"> မြေတိုင်း 	<ul style="list-style-type: none"> သံပွဲ့ဗုံးတွင်သည်။

သသမခ	= ဆယ်ပုံတစ်ပုံ အခွန်ကောက်ခံခြင်း။
စာချိ	= စာရေးတော်တို့၏အချုပ်
ကြီးရှိုး	= သူတြီးမျိုးရှိုး
ကျွန်းမြို့မရှိ	= သင်္ကာဆိပ်ခွန်၊ ပွဲရုံခွန်၊ ကူးတိုံခွန်၊ ကင်းခွန်စသော သီးခြားအခွန် ကောက် ယူရရှိရန် မရှိခြင်းကို ဆိုသည်။
နှစ်မနှစ်တပိုင်း	= စောင်နှစ်ထည့်နှစ်တစ်ပိုင်း
အောက်မားဆင်စမ်း	= ဆင်ရှိုင်းဖမ်းသူများ
အောက်မားဆင်	= ဆင်ရှိုင်းကို ကျိုးတွင်းဝင်အောင် မြှေဆွယ်သော ဆင်မ၊ ဆင်တိန်ညှင်မ၊

အခါး (၅)

ယောရို့နှိုက ပုံ

မြေပြန့်ဒေသမှ ယောတို့ဌာနနေဆိုသို့ အကြောင်းအမျိုးမျိုး ကြောင့် လာရောက်ကြသည်တွင် ကန့်ကျော်မြှို့၊ ထီးလင်းမြှို့၊ ဆောမြှို့၊ တိုကို ရောက်ရှိမြင်တွေ့ဖူးကြရသည်နှင့် မတူဘဲ တစ်မူထားခြား နေသော မြို့ကလေးကား “လောင်းရှည်” မြို့ကလေးပင် ဖြစ်ပေသည်။

ရောက်ဖူးသူတို့င်းက မှတ်ချက်ချကြသည်ကတော့ နှောင်းအတိတ် “ယောရို့နှိုက ပုံပြည့်” ဟူ၍ ဆိုတတ်ကြမြှုပ်ရလေသည်။

မြန်မာတို့၏ ရွှေးခေတ် ရွှေးဟောင်းယဉ်ကျေးမှုများ စုဝေးရာ ပုံပြည့်ကြီးတွင် ရွေးခေတ်က ဘုရား၊ ပုထိုး၊ စေတီ ပေါင်းများစွာ တည်ထားခဲ့ကြောင်း ယနေ့ခေတ် ပုံပြန့်ဒေသမြင်ကွင်း ကို ကြည့်ခြင်းဖြင့် အထင်အရှား သိမြင်နိုင်မည်ဖြစ်ပါသည်။ ပုံပြီးခဲ့ခြင်းနှင့်အတူ ဗုဒ္ဓသာသနာတော် ထွန်းကားခဲ့ပါသည်။

သို့နှင့် အလေးထားကာသာလျှင် ယောရို့နှိုကလေးကိုလည်း တင်စားကာ “ယောရို့နှိုက ပုံပြည့်” ဟူ၍ ပြောစမှတ်ဖြင့် ခေါ်တွင်နေကြလေသည်။

ပြောမည်ဆိုကလည်း ပြောလောက်ပါပေသည်ဟူလည်း
မှတ်ချက်ချရမလိုဖြစ်ရသည်ကတော့အမှန်။

မြို့ကလေးကင်ယ်ငယ်မှာ သာသနနာတော်ထွန်းကားမှာ
အခြေအနေကို လေ့လာမည်ဆိုပါက ဘုရား၊ တန်ဆောင်း၊ သိမ်
ကျောင်း၊ ရေပိတ္ထိအား လေ့လာခြင်းဖြင့်သိနိုင်သည်။

လောင်းရှည်မြို့သည် ယခုလက်ရှိအခြေအနေအရ အိမ်ခြေ
(၅၀၀) ကျော်နှင့် လူဦးရေ (၃၀၀၀) နီးပါးသာရှိသော်လည်း
ရွှေးကပင်လွင် စေတိပုထိုး (၁၀၀) ကျော်နှင့် ဘုန်းတော်ကြီး
ကျောင်း (၁၈) ကျောင်းရှုံးခြင်းကို ကြည့်ခြင်းအားဖြင့် မည်မျှ
သာသနနာ ထွန်းကားစည်ပင်ခဲ့ကြောင်းသိနိုင်ပေသည်။

လောင်းရှည် ရွှေးဟောင်းအမွှေများကို စာရင်းဖြင့် တင်ပြ
အပ်ပါသည်။

၁။ မြော်ခြုံကိုဘုရားစေတိပုထိုးပေါင်း	၁၀၈	ဆူ
၂။ ပါဒခြေတော်ရာ	၂	ဆူ
၃။ တန်ဆောင်းတော်ပေါင်း	၄	ဆူ
၄။ ပြောသာဒေဝါ (ယခင်-ဘဝ၊ ယခု-ဘဝ)	၁၀	ဆောင်
၅။ ဘုန်းတော်ကြီးကျောင်းပေါင်း	၁၈	ကျောင်း
၆။ ခဏ္ဍာသိမ်တော်	၈	ခု
၇။ ရေပိ	၂၀	ဆောင်
၈။ ရေကန် (ယခင်-ဘဝ၊ ယခု-ဘဝ)	၃	ကန်
၉။ ရေတွင်းကြီး	၆၃	ခု
၁၀။ နတ်နှစ်း	၅	ခု
၁၁။ လူသွားလမ်းအုပ်စုံ	၁	ခု

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရှည်” (သို့) ၄၁

၁၂။ မြို့ပန္နာက် ၉ ချက်
မြော်ခြုံကိုစေတိ။ ဘုရား၊ ပုဂ္ဂိုလ်များကို အသေးစိတ်များ
ပြန်လည်တင်ပြပါသည်။ စာရင်းအေားဖြင့် ဖော်ပြပါသည်။

ဘွဲ့တော်	တည်နေရာ	ဆူ
သိရိမာန်အောင်	မြို့သစ်ရွာအရွှေ့	၁
ရွှေးကျောင်ဘုရား		
ရာဇ်နို (၁) (၂)	မြို့သစ်ရွာအရွှေ့	၂
အေးစေတိ	မြို့သစ်တောင်ဘက်	၁
ငုံးမင်းပေါ်တော်မှူ	ရွေးရပ် အရွှေ့	၁
ဦးပါမောက်	ရွေးရပ် အရွှေ့မြောက်	၁
မြို့သီမီးကျောင်းပိုင်း	ရွေးရပ် အရွှေ့မြောက်	၈
(သာစီရန်အောင်ဘုရား)		
အိမ်ရွှေ့မင်းကျောင်းတိုက်	ရွေးရပ် အရွှေ့မြောက်	၁၂
အုတ်တိုက်ကျောင်းပိုင်း	ရွေးရပ် အရွှေ့အုပ်တိုက်	၂
ဆင်စီးဘုရား	ရွေးရပ် အရွှေ့တောင်	၁
ရှုစ်မျက်နှာအုပ်ကျောင်း	ရွေးရပ် အရွှေ့တောင်	၁
ငုံးအနီး အုပ်ကျောင်း	ရွေးရပ် အရွှေ့တောင်	၁
သိနိုလင်း၊ သိနိုဝင်း	ရွေးရပ်	၃
သိနိုထွန်း		
အောင်သိနို	ရွေးရပ်	၁
ထိုးကြီးပါဒစေတိ	ရွေးရပ်	၁
ငုံးဘုရားပိုင်း	ရွေးရပ်	၁

အင်းကျော်း	ရွှေးရပ်	တောင်ပိုင်း	၅
တောင်မင်းကျောင်းပိုင်း	ရွှေးရပ်	တောင်ပိုင်း	၂
လည်ပေါ်ကျောင်းပိုင်း	ရွှေးရပ်	တောင်ပိုင်း	၃
ရွှေစာရီ (မြို့ပန္နက်ပါ)	မြို့မရွှေ့		၃
ခြောက်ဆုပိုင်း	ရွှေးရပ်၊ မြို့မကြေား		၃
ဝမ်းတွင်းဘူရား	သီလရှင်ကျောင်းအနီး		၁
မြေမာလာ/နိနမာန်အောင်	မြို့မ-မြို့လယ်		၃
မင်းလာဉီး/ခီပက်ရာ	မြို့မအနောက်		၃
အလည်ကျော်း	မြို့မအနောက်		၆
ရှိုင်ဘူရား	။		၁
ရှင်းမြောက်	။		၂
ရွှေကျောက်ရှုဘူရား	။		၁
ကူတော်လှု	။		၁
ကူတော်သစ်	။		၁
ဂေါတမ	။		၁
အောင်မြင်	။		၁
ရှင်းအနီး	။		၁
စက်တော်ရာ ရန်မျိုးအောင်	။		၁
စက်တော်ရာ ရှင်းအောက်	။		၁
စံပယ်ရုံကျောင်းတောင်ဘက်	။		၁
သက်တော်ရ (ရန်အောင်)	မြို့နံဘူရား		၁
သက်တော်ရှည်	။		၁
အေးစော်	။		၂

ငှက်ခါး	ခြင်တောင်	၁
ရှုမ်းဘူရား	ကံလှ	၁
ရန်ပြေမာန်ပြေ	။	၁
ဟင်းခွက်ခုံ	မြို့သစ်	၁
ဘိုးရာကုန်း	မြို့သစ်	၁
ပျက်စီးသွားသောစေတိပုထိုးများ	၁၃ ဆူခန်း	

စေတိပုထိုးပေါင်း ၁၀၈ ဆူ

အထက်ဖော်ပြပါ စေတိများအပြင် မြှတ်စွာဘူရား၏ ပါဒတော် (၁၀၈) ကွက် စက်လက္ခဏာတော်များဖြင့် မန်းရွှေစက်တော် နှင့်မခြား ခြေတော်ရာ (၂) ဆူ ရှိုးသေးသည်။ ရွှေးရပ်တွင် အောက်စက်တော်ရာနှင့် မြို့အနောက်တောင်ကုန်းပေါ်တွင် အထက်စက်တော်ရာဟူ၍ ဖြစ်လေသည်။

တစ်ဖုန်းလောင်းရှည်သည် ထေရဝါဒုဒ္ဓသာသနာ ထွန်းကားရာဖြစ်သည့်အလောက် မြှတ်ပုံးခုံ၏တပည့်သားတော်များ ဖြစ်သော ရဟန်းတော်များသိတင်းသုံးတော်မူခဲ့ကြရာ ဘုန်းတော်ကြီးကျောင်း (၁၈) ကျောင်းကိုလည်း စာရင်းပြုစုံဖော်ပြ အပ်ပါသည်။

၁၉ ကျောင်းအမည်

၁။ မင်းလာကျောင်း (မရှိုးတော့ပါ)	ရွှေးရပ် အရှေ့ထိုး
၂။ အုံကျောင်း (။ ။)	ရွှေးရပ် အရှေ့တောင်ထိုး

တည်ရှိရာငွာန်

၁။	အုပ္ပန်တိုက်ကျောင်း (ရွှေယူသိမ့်)	ရွှေးရပ် အရှေ့
၂။	အရှေ့မင်းကျောင်း (မင်းကျောင်းကြီး)	ရွှေးရပ် အရှေ့မြောက်
၃။	မြို့ဆီမီးကျောင်း (သာစီ/ရန်အောင်သုံးသာ)	ရွှေးရပ်အရှေ့မြောက်
၄။	လည်ပေါ်ကျောင်း	ရွှေးရပ် တောင်ဘက်
၅။	တောင်မင်းကျောင်း	ရွှေးရပ် တောင်ဘက်
၆။	အင်းကျောင်း (မရှိတော့ပါ)	-
၇။	ရွှေကျောင်း (မရှိတော့ပါ)	ဘေးလုံးကွင်းနေရာ
၈။	ပဝယ်ရုကျောင်း	မြို့မအနောက်တော်
၉။	ဒေါနကျောင်း	မြို့မအနောက်
၁၂။	ယွန်းကျောင်း	မြို့မအနောက်
၁၃။	အလည်ကျောင်း	မြို့မအနောက်
၁၄။	အင်းအုပ်ကျောင်း (မရှိတော့ပါ)	မြို့မအနောက်
၁၅။	ကံပေါ်ကျောင်း (မရှိတော့ပါ)	ရွှေးရပ် အရှေ့တော်
၁၆။	မန်ကျဉ်းကျောင်း (မရှိတော့ပါ)	ရွှေးရပ် အရှေ့တော်
၁၇။	မြို့သစ်ကျောင်း (မရှိတော့ပါ)	မြို့သစ်တောင်ဘက်
၁၈။	ကံလှုကျောင်း	ကံလှုရပ်

ဖော်ပြပါ ဘုန်းတော်ကြီးကျောင်းများအပြင် ယခုအခါ
သာသနာန္တယ်ဝင်သီလရှင်များ သီတင်းသုံးသော စာသင်တိုက်ကြီး
(၁) တိုက်ရှုပြီး သီလရှင်အပါး (၈၀) ခန့်ရှုပါသည်။

ဆက်ရပြန်သော ရှေးအခါများကစ္စ၍ ဘာသာရေးကိစ္စများ
ကျင်းပခြင်း၊ ရပ်စေးနယ်ယုံစုံမှ ရောက်လာကြကုန်သော အသိအကျိုး

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရှည်” (သို့) ၄၅

မရှိသူများအဖို့ ခေတ္တမျနားနေတည်းခိုနိုင်စေခြင်းအလိုင်း၊ အခကြေးငွေပေးရခြင်းမရှိသည့် ရေပ်များဆောက်လုပ်ထားရှိ စေခြင်းတို့မှာလည်း မနည်းလှပါ။

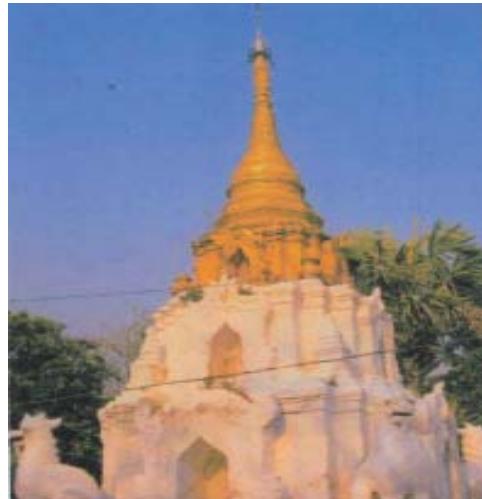
သူသာန်၊ ရေပ်မှုအပ ဓမ္မာရုံနှင့်ရေပ်များ ယခင်က (၂၃)
ခု ရှိခဲ့ရာတွင် ယခုအခါ (၂၀) ကျွန်းရှုနေသေးပေသည်။

အထက်ဖော်ပြပါ ရှေးဟောင်းအမွှအနှစ်များကို ထောက်ရှု လေ့လာသိရှိရခြင်းအားဖြင့် မြို့ကလေးက ငယ်ပင်ငယ်ဌား သော်လည်း ရွှေးနှစ်ပေါင်းများစွာက “လောင်းရှည်” ဟူသည့် ရေးကျလှသော မြို့ပြလေးတစ်မြို့သည် ရာဇ်ဝင်တွင် အထင်အရှား ဖြစ်ခဲ့ရသည်မှာ အမျှန်ပင်ဖြစ်ပေတော့သည်။

ထို့ကြောင့် လည်း ယောမြေရပ်ဝန်း၊ ယောရွှေပြည်၊ ယောကြာနိုင်ယ်တည်ရှိနေလေသော လောင်းရှည်မြို့ကလေးကို လာရောက်ခဲ့ဖူးကြသူ ပြည်သူ့အပေါင်းတို့က “ယောကြာနိုင် ပုဂ္ဂိုလ်” ဟူ၍ တင်စားခေါ်ဝေါ်နေကြခြင်းလည်းဖြစ်လေသည်ဟု ဆိုရပေတော့မည်။

၄၆

ကိုယာ (ဘောဂဇ္ဇ)

မြို့ပြင်ထားသော စေတီ J ဆူ

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရှည်” (သို့) ၄၇

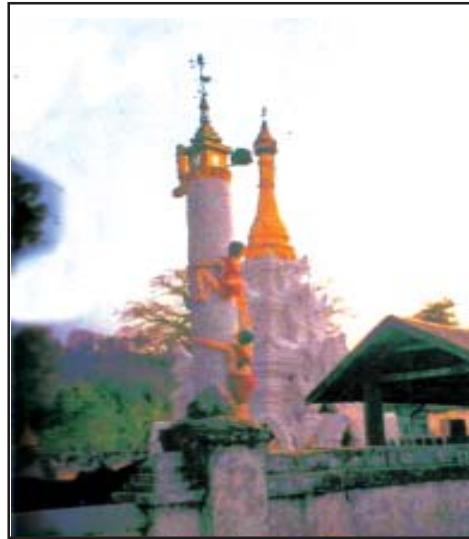
ရှင်ပင်သက်တော်ရဘုရား

ငါးမင်းပေါ်တော်မူ ရွှေမျက်နှာစေတီတော်

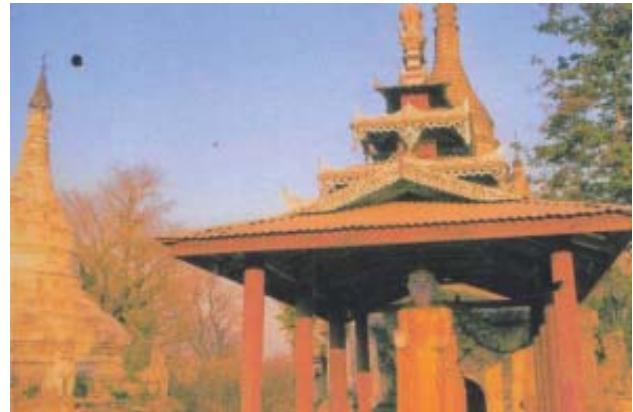
ဝမ်းတွင်းဘုရား

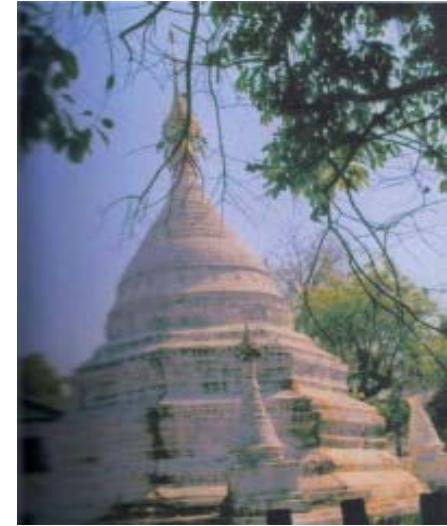
လည်ပေါ်
ကျောင်းတိုက်က
လက်ရာတစ်ခု

မင်းသားမောင်ကျော်
ခေါင်းလောင်း

ရှေးဟောင်းစေတီတစ်ဆူ

ဝမ်းတွင်းဘုရား

ဘုရားနှင့်
ပြာသာဒ်အတွင်းက
သီပါဘုရင် ဘုရား

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရည်” (ဆို) ၅၁

ပြုပြင်ထားသော စေတီများ

ပြုပြင်ထားသော စေတီများ

မြို့ပြင်ထားသော စေတီများ

မြို့ပြင်ထားသော စေတီများ

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရှည်” (ဆို) ၅၃

မြို့ပြင်ထားသော စေတီများ

အခြေခံပညာအထက်တန်းကော်ငါး

စွေးတန်းရပ် သီရိမင်းလာဓမ္မာရုံ

မြေမှာလာ ခေါ် နိန္ဒမာရ်အောင်ဘုရားက မြေဟိုရိစည်တော်

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရှည်” (ဆို) ၅၅

နှစ်ပေါင်း ၁၄၀ ခန့် သက်တမ်းရှိ တောင်မင်းကျောင်း

မင်းလာကန်တော်

နောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရှည်” (သို့) ၅၇

စေတီယ်ကိုတွေ့၍ ထပ်မံပြုပြင်မှမဲ့မံတည်ဆောက်တော်မူစေခဲ့သည်ဟု သိရသည်။

သီရိဓမ္မဘာကမင်းကြီးကောင်းမှု မြတ်ပုဒ္ဓဘုရားရှင်၏ ရွှေအဆင်းရှိသည့် ဓာတ်တော်ကိန်းဝတ်ရင်းအမှန် စေတီယ်အား သာသနာင်းထောင်အရှည်တည်စေသော်လှ အုတ်၊ အင်တော်ဖို့ပြင့် ထပ်မံပြုပြင်အပ်ကာ ထိုးတော်အလောင်းကို စနေထောင့်တွင် ငြာပနာ၍ နောက်ထပ်ထိုးတော်အသစ်ကို ဆက်ကပ်လှ။ ဒါန်းခဲ့သည်။

အနော်ရထာမင်းမြတ် ပြုပြင်သော စေတီတော်နှင့် အတောင် (၂၀) စီကွာသည်အထိ အလောင်းစည်သူမင်းက သိမ်သမုတ်ခဲ့တွင်တော်မူထားခဲ့လေသည်ဟု ဘုရားသမိုင်းတွင် ဆိုသည်။

သီရိဓမ္မဘာသောကမင်းကြီး၏ သမိုင်းဝင်စေတီတော်မြတ်ကို အနော်ရထာနှင့် အလောင်းစည်သူမင်းတို့သည် အစဉ်အဆက် နှစ်များစွာ ပူဇော်လာခဲ့ကြရာ ၁၂၄၂ ခု ပြာသို့လဆန်း (၁၃) ရက် သူရိယစက္ကနက္ခတ်အခါ လောင်းရှည်မြို့၊ အရှေ့မင်းကျောင်းကြီး ဆရာတော် ပုလျာဘိမဂေကဗါမောက္ခ ဓမ္မာစရိယမထောရ်မြတ် ဂိုဏ်းထောက် ဦးပုလျမထောရ်မြတ်က ဂိုဏ်းချုပ်ဆရာတော် ဦးကိုထံ ဘုရားစေတီပြုပြင်ရန် လျောက်ထားတောင်းပန်ခဲ့သည်။ ဒါယကာအများ လူ၌ဒါန်းထားသော ငွေသား ဒေါ်း (၄၀၀၀) ကျပ်ကို မတည်ပြီး ပြုပြင်ကြသည်။

ရွှေးမင်းမြတ်နှစ် ဆက်ပြုပြင်ခဲ့သော စေတီတော်မှ အုတ်အင်တော်အုံအား တစ်ထပ်ချင်းဖယ်ထုတ်ရှင်းလင်းကြသည်။

အခန်း (၆)

ပြုးပော်သမိုင်းဝင် ထူးမြှေတ်လှသည့် သီန်းကျင်းရွှေတန်ဆာစေတီတော်

သီန်းကျင်းရွှေတန်ဆာစေတီတော်သည် လောင်းရှည် စစ်တမ်း (၁၁၂၇) တွင် ပါဝင်သည်။ မဏ္ဍာမဒေသ ပုဒ္ဓဘုရားသာ သာသနာ၊ ဒါယကာ၊ သီရိဓမ္မဘာသောကမင်းကြီး၏ စေတီပေါင်း (၈၄၀၀၀) တွင်ပါဝင်သော စေတီတစ်ဆူဖြစ်သည်။

လောင်းရှည်မြို့၊ မြို့အရှေ့ (၅၀၀) တွင်းခန်း (၀၀) ၁ မိုင်ခန်း အကွာတွင် တည်ရှိသည်။ တန်ခိုးတော်ထင်ရှားလှသူ သဖြင့် နာမည်လည်းကော်စောလှသည့်ဘုရားဖြစ်သည်။

ယောဒေသ၏ မြို့တစ်မြို့ဖြစ်သော ထိုးလင်းမြို့၊ ရွှေကွန် ဘုရား၏ သမိုင်းဝင်ရွေးပောင်းကျောက်စာ (ဗုဒ္ဓမင်း ဘိုးတော် စပ်ထိုးကျောက်စာ (၀၀) ပုဂံခေတ်ကျောက်စာအား ဗုဒ္ဓမင်းက ပြန်လည်ရေးထိုးထားသည့်ကျောက်စာ)။ မန္တလေးမြို့၊ ကျောက်စာ တိုက်တွင်ရှိ “ဒါယကာရွှေကူ လောင်းစည်သူသည် ပိုလ်လူများစွာ မတပေါင်းကာလျက် ထွက်ခွာတိုင်းခန်း လူညွှေ့လည်မြန်းရာ စခန်းကွန်းထောက်ယောနယ်ရောက်လာ” ဟူ၍ ရေးသားထား ခဲ့သည်နှင့် ပုဂံပြည့်ရှင်အလောင်းစည်သူမင်းသည် ဤလောင်းရှည် မြို့ဒေသသို့လည်း ရောက်ခဲ့သည်။ သီရိဓမ္မဘာသောကမင်းကြီး၏

မဏီမဒေသ မူလဒါယကာ ဗုဒ္ဓသာသနပြုမင်းမြတ် တည်ထား
စေခဲ့သည့် မြတ်ဗုဒ္ဓဓရတ်တော်ကိန်းဝပ်ရာ စေတီးယိုး
ရောက်သောအခါ တစ်လောကလုံး မိုးသားတိုင် တို့က်များ
တလိပ်လိပ်တက် အံ့မြိုင်းမည်းမှုံးလာလေတော့၏။ လျှပ်စီးများ
လက်ကာ မိုးခြိမ်းသံတို့ မြည်ဟည်းလာလေတော့၏။ နေအခါသည်
နေရောင်ကွယ်ပျောက်လျက် ညကဲ့သို့ မည်းမှုံးလာပေတော့၏။
အချိန်အခါရာသီမဟုတ် အလွန်တရာပင် ဆန်းကြယ်လှလေ၏။

ထိုအဖြစ်အပွဲ့အဖွဲ့အထားကြောင့် ကြောက်ရွှေ့စိုးထိတ်
စိတ်ဖြင့် ဆရာတော်ကြီးဦးကိုယ်ထံ အလျင်အမြန်လျှောက်ထားရာ
ဦးကိုမှ ဉာဏ်အကြံပြုချက်ချမှတ်ခဲ့၏။

ရွှေးဟောင်းသမိုင်းဝင် သိန်းကျင်းရွှေတန် ဆာဘူရား

နောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရည်” (သို့) ၅၉

၁၂၄၂ ခုနှစ်နှင့် ၁၃၁၀ ပြည့်နှစ်က ရေးထိုးထားခဲ့သော
ရွှေးဟောင်းသမိုင်းဝင် သိန်းကျင်းရွှေတန် ဆာဘူရားရှိ
ကျောက်စာ (၂) ချပ်

လောကထိပ်တင် အတူမရှိဗုဒ္ဓရှင်တော်မြတ်စွာဘူရားအား
ဦးခိုက်၍ သိကြား၊ ပြဟွာ၊ သမ္မာဒေဝန်တ်မြတ်နတ်ကောင်း
သာသနာတော်စောင့်နတ်အပေါင်း၊ တော့တောင်စောင့်နတ်၊
မြေရေးလေမီးစောင့်နတ်များနှင့် အလုံးစုံသော စောင့်ရှောက်မှု
အပေါင်းတို့အား မေတ္တာထပ်လောင်းလျက် အသနားခံ
တော်းပန်ပြီး စေတီးမီးတို့က်ကို ကြေးဖြင့်မြန်စွာရှစ်ပတ်စောကာ
ထားစေရလေတော့၏။ ထိုမှ အုတ်အောင်တေတို့ဖြင့် အလျင်အမြန်
မွှေ့မံပြုပြင်ပြီးစေရ၏။ ဝေါယန္တာန်းပြာသာမိကဲ့သို့ ဖုန်တီး
စေပြီးလျင် အရံပြာသာမိကြောက်ဆောင်နှင့် ဘူရားရင်ပြင်အတွင်း
အမိုးချင်းဆက်တွင် လင်းနှီးတောင်းပဲဆဲ ရုပ်လုံးရှုပ်ကြွေးဖြင့်
ပြုလုပ်လှု။ ဒါန်းခြင်းကို ပြီးမြောက်စေခဲ့ကြလေ၏။

သည်သိနှင့် သာသနကအဆောက်အအုံများအား ပြုပြင် မှုမ်းပံ့ခြင်းများ၊ အသစ်ထပ်မံတိုးခဲ့ဆောက်လုပ်ခြင်းများ ပြုလုပ်လာရင်း၊ စေတီတော်ကိုလည်း အုတ်အင်တေများဖြင့် ကျန်သေသပ်စွာပြုပြင်ပြီး ဥက္ကတော် (၁) ပေတိုးမြင့်ခဲ့၏။ သံတောင်အမြင့် (၁၆) ရှိစေတီတော်ဖြစ်စေခဲ့၏။

မကိစည်သူမင်းကြီး၏ ထိုးတော်အစား ယခင်ကျောင်းဆရာတော် ဦးကဝိဓမ္မေးဆောင်ပြီး အင်ဘူးရွာသူဗြီး ဦးဖိုးသိန်း၏ သား ထိုစဉ်က မဏ္ဍာလေးတိုင်းမင်းကြီး (၁) ပြည်ထဲရေးဌာနအတွင်းဝန် (အငြိမ်းစား) ဦးလှေမောင်နှင့် နေးဦးခေါ်ခင်ဖူးတို့က ထိုးတော်တင်ခဲ့၏။ တန်ဖိုး (၇၀၀) ကျပ်ဖြစ်၏။ ထိုသူတို့ကပင် ၁၃၄၃ ခုနှစ်၊ တန်ခူးလပြည့်ကျော် (၈) ရက်၊ သောကြားနေ့နံနက် (၉) နာရီ၌ မိုးကုတ်ထွက်တန်ဖူး (၅၀၀၀) ကျပ်သင့် သလင်းကျောက်အစစ် စိန်ဖူးတော်ကို ထပ်မံတင်လှေခဲ့ကြပေ၏။

အနော်ရထာမင်းလှုပါန်းသောထိုးတော်ဆိုသည်မှာ ကြေးထိုးတော်ဖြစ်၍ အောက်ဆုံးခွေမှာ ပြက် (၄) လက်မရှိပြီး ခွဲ (၃) ဆင့်နှင့် အချင်းအားဖြင့် (၁၂) လက်မခန့်ရှိကြောင်း သိရှိရသည်။

ဂန္ဓာကုဋိတို့ကိုတော်အဖြစ် လေးဖက်လေးတန်ပြုလုပ်ကာ သံပန်း၊ သံတံခါး၊ အခိုင်အမှာပြုလုပ်ထားလျက်နှင့် သိန်းကျင်းရွှေတန်းဆရာတူရားတွင်ထားလျက်နှင့် သိန်းကျင်း စေတီတော်ဝယ်ယူ (၈) ဆူအပြင် နှစ်ကျပ်ရှုစ်ဆူ (၂၈) ဆူကုန်သော ဘူရားရှုပ်ပွားတော်များကို ထားရှိကိုကွယ်နိုင်ခဲ့ကြပါသည်။

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရည်” (သို့) ၆၁

ရွှေတန်ဆရာတူပဲတော်ကို နှစ်စဉ် တန်ခူးလ သက်နှစ်အခါ သက်နှစ်အကြိုနေ့၊ အကျေနေ့၊ အကြတ်နေ့၊ အတက်နေ့များတွင် ကျင်းပသည်။ ဘူရားဒေသနာတော်များရွှေတ်ဖတ်ပူဇော်ခြင်း၊ ဆွမ်းဆန်စိမ်းလောင်းလှုပြုခြင်း၊ ဆွမ်းတော်ကြီးလောင်းလှုပြုတို့ကို ပြုလုပ်ပြီး ပျော်ပွဲရွှေငြော်ချင်ပွဲ မြိမ်မြိမ်သံရှိလျကြောင်း သိရပါသည်။

တောင်မြင့်တောင်တန်းကြီးတွေဝန်းရုံလျက်နှင့် အလွန်တရာ သာယာလှုပသောရှုခင်း၊ စလင်းချောင်းရောက်လွှာကြည်အေးအေး ကမ်းနံဘေးကုန်းမြှင့်ဝယ်၊ အလွန်တရာလျင် တန်ခိုးကြွယ်လှပသော ရွှေတန်ဆရာတော်မြတ်သည်ကား ရွှေးဟောင်းသမိုင်းဝင် စေတီတော်တစ်ဆူပင် ဖြစ်လေသည်။

သမိုင်းဝင် သိန်းကျင်းရွှေတန်ဆရာတူရားတွင် ၁၂၄၂ ခုနှစ်နှင့် ၁၃၁၀ ပြည့်နှစ် စာတန်းထိုးကျောက်စာ (၂) ခုပဲ စိုက်ထူထား ရှိသည်ကိုလည်း တွေ့နိုင်လေ့လာ၍ ရနိုင်ပေသည်။

မြန်မာရ်အောင် မြေမာလာဘူရားကြီး

မြို့လယ်ရှိ မြန်မာရ်အောင် မြေမာလာဘူရားကြီးနှင့်
လောင်းရည်မြှင့်ကွင်း

အခန်း (၅)

နာမည်ထင်ရှား လောင်းရည်မြို့က
ဘူရား၊ ပုံထိုး၊ ဓာတိဝတော်များ

(၁) မြန်မာရ်အောင်မြေမာလာဘူရား

မြို့လယ်ဘူရား ခေါ် မြေမာလာဘူရားကြီးနှင့်စပ်လျဉ်း၍
ကျောက်စာမှတ်တမ်းကိုမတွေ့ရသော်လည်း ရွှေးသူကြီးမင်းများ
မှတ်သားထားခဲ့သော ပုံရပိုက်များအရ သာသနာသက္ကရာဇ်
(၁၇၆၂) ခု၊ ကောဇာသက္ကရာဇ် (၅၀၀) ပြည့်နှစ်တွင် မြို့သူကြီး
ဦးတုပ်နှင့် အပေါင်းပါဒါယကာများ တည်ထားကိုးကွယ်ခဲ့ကြောင်း
လေ့လာသိရှိရသည်။

မြန်ပတ် (၁၄၄) တောင်၊ ဥက္ကတော်အမြိုင် (၅၁) တောင်
ရှိသည်ဆို၏။ လေးဖက်လေးတန်မှု၊ ဂန္ဓကုဋ္ဌတိုက်နှင့် အရံတော်
(၄) ခု၊ ပန်းအိုးကြီး (၄) လုံးဖြင့် တင့်တယ်စွာ တည်ထားတော်မှ
ခဲ့၏။

မူလတည်ထားခဲ့သော စေတီတော်ကို နှစ်ပေါင်း (၇၆၆) နှစ်
ကြာသောအခါ ထိုယ်င်းမှုများရှိလာခဲ့သည်နှင့် (၁၄၄၆) ခုနှစ်၊
ပြာသိုလပြည့် (၁၅) ရက် စနေနေ့၌ ကျေးဇူးရှင်ကမ္မားသာသနာပြု
တောင်ပုလုဆရာတော်ဘူရားကြီးနှင့်တကွ သံယာတော်အရှင်

သူမြတ်တို့ အောင်မြန်စီး၍ မြေသန့်ကာ ပန္တက်ချုပြီး လိုအပ်သည်များအား ပြပြင်မှုများပံ့ဖော်သည်။

မူလပုံစံမပျက်စေဘဲ ငံပြီး ထပ်မံတည်ထားခဲ့ရာ မူလက စေတီတော်ညာက်တော် (၅၁) တောင်မှာ ပြပြင်ပြီးသောအခါညာက်တော် (၆၁) တောင်ရှိလာခဲ့ပါသည်။

နှစ်စဉ် တန်ဆောင်မှုများလဆန်း (၁၇) ရက်နှင့် လပြည့် (၁၅) ရက်နေ့များတွင် ပင္းချောန်းရွှေတ်ဖတ်ခြင်း၊ မဟာဘုံကထိန်ပွဲနှင့် မဟာဒုက်စာရေးတံ့မဲခြင်း၊ ဆွမ်းတော်ကြီးလောင်းလျှော့နှင့် ဆွမ်းတရားနာခြင်း၊ ဆွမ်းဆန်စိမ်းလောင်းလျှော့ခြင်း စသည့် ကောင်းမှုဒါနများ ပြုလုပ်ကျင်းပမြုဖြစ်လေသည်။

(J) ရွှေ့ကြီးဘုရား

သတ္တုရာ့ချုံ (၃၆၅) ခု၊ ပထမအင်းဝဘုရင်မင်းခေါင်လက်ထက်တော်အခါ ရရှိင်ဘုရင် ထောရာကြီးသည် ယောနယ်ဒေသအပါ လောင်းရှုည်မြို့ကို ထိပါးလာခဲ့၏။ ရရှိင်ပြည့်၊ ရရှိင်ဘုရင်အုပ်ချုပ်မှုအောက် သိမ်းသွေးခဲ့လေ၏။ ဘုရင်မင်းခေါင်နှင့်တက်စကာလဖြစ်၏။ အင်းဝနိုင်ငံတော်၌ ဘုရင်ဖြစ်ကာစမင်းသစ်အား အုပ်ချုပ်မှုတွင် ဖယ်ဖြတ်ရှိလိမ့်မည်အထင်နှင့် စောကားသိမ်းပိုက်ကာ အုပ်ချုပ်နေထိုင်ဟန်ရှိကြောင်း မျှေးမတ်များက လျှောက်ထားချက်ကို ပထမ အင်းဝဘုရင်မင်းခေါင်က တုပြန်အရေးယူခဲ့လေတော့၏။

တို့အချိန်တွင် သက်တော် (၁၃) နှစ်အရွယ်သာရှိသေးသောသားတော်မင်းရဲကျောစွာက ခမည်းတော်ကိုယ်စား တိုက်ခွင့်

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရည်” (သို့) ၆၅

ပြုပါမည့်အကြောင်း လျှောက်တင်၏။ ဘုရင်မင်းတရားသည်သားတော်၏လက်ရုံးရည်ကို သိတော်မူသည့်အတိုင်း ပိုလုမျှေးခန့်တော်မှု၏။ တပ်မျှေး၊ စစ်ကဲ၊ နာခံတပ်ရေး အကွပ်အကြပ်တိုကိုလည်း ခန့်ထားတော်၏။ ဆင်တပ်၊ မြှင်းတပ်၊ ခြေလျင်တော် (၁၀) တပ်နှင့် လောင်းရှည်ကို ချိတ်ဖော်တော့တော့လေ၏။

ပုခန်းစားတရာ့ယျားတစ်တပ်၊ ပုဂံစားဥဇနာတစ်တပ်၊ တောင်တွင်းစားသိန်းပတ္တေတစ်တပ်၊ တရှုတ်စားရာဇ်သူတစ်တပ်၊ စလင်းစားနော်ရထာတစ်တပ်၊ စဉ်ကူးစားဘယ်ဂါမဏီတစ်တပ်၊ စဉ်ပုတ္တရားရားရာဇ်သုကြံန်တစ်တပ်၊ ပေါက်မြိုင်စား စဉ်သူတစ်တပ်၊ မြောက်ဘက်မြှင်းမျှေးစောနစ်တစ်တပ်နှင့် သားတော် မင်းရဲကျောစွာတစ်တပ်တို့တွင် သားတော်တပ်အား မြို့လူစားကို စစ်ကဲခန့်တော်မှု၏။ တိုက်ဆင်လေးရာ၊ မြင်းငါးထောင်၊ စစ်သည်သူရဲတစ်သိန်း နှင့်ချိလေ၏။

ရရှိင်ဘုရင်ထောရာကြီးသည် ရဲမက်ပိုလ်ပါ ဆင်လုံးမြင်းရင်းနှင့် နန်းတောင်ကကြို၍ ခံသည်။

မင်းရဲကျောစွာတို့ နန်းတောင်ဆီသို့ရောက်လေလျှင်စစ်ကူးစစ်ထောက် တပ်မျှေးစစ်ကဲအပေါင်းတို့က မင်းရဲကျောစွာအား လျှောက်တင်၏။ ရန်သူတို့ အင်အားများပြားလှု၏။ အရှင်သားကြည့်ရှုသာနေပါ၊ ရန်သူနှင့်နှီးကပ်သောအခါ စိတ်မာန်တော်အလိုက် တိုက်ခိုက်တော်မူလုပ်ခိုင့်ဟု လျှောက်ကြ၏။ မင်းရဲကျောစွာဆီတ်ဆီတ်နေတော်မှု၏။

ရန်သူနှင့်နှီးကပ်လာသော် မင်းရဲကျောစွာက မိန့်သည်။ စစ်သည်အင်အားမျှေးသောကြောင့် ငါတို့သည် စစ်ကြောင်း သုံးဓာောင်း

ခဲ့၍တိက်မှ ရန်သူကို ပျက်လွယ်မည်မိန့်လေသည်။ မိန့်သည့်အတိုင်း လက်ဝဲ၊ လက်ယာ၊ သုံးကြောင်းစီ ချိစေကာ အလယ်မှနေ၍ မင်းရဲကျော်စွာလိုက်လေသည်။

မင်းရဲကျော်စွာသည် ရဲမြတ်စွာ အမည်ရဆင်ကို စီး၍ မြင်းတပ်ရုံပြီး စစ်စည်ကိုယွမ်းကာ စစ်အောင်လံကိုလွှင့်လျက် ရန်သူတပ်ကိုချင်းနင်းဖောက်ထွင်းဝင်ရောက်တိုက်ခိုက်လေသည်။

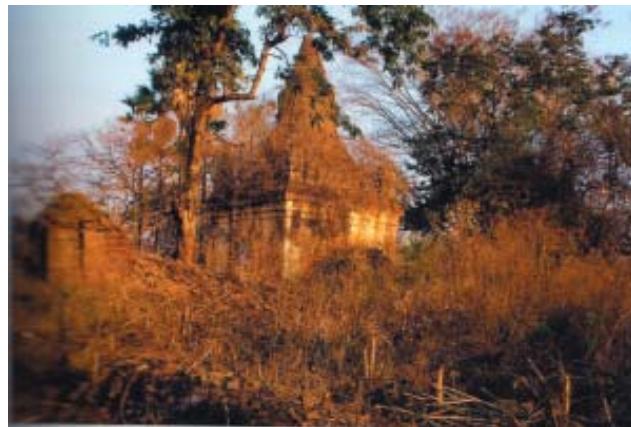
မင်းရဲကျော်စွာသည် သူဆင်ကို ချွန်းဖွင့်၍လွှတ်ပြီး ရုပ်ရွပ်ခံချုပ်တိုက်သည်၊ ဦးစွာတွေ့သောဆင်သည် ယုံ့ဥပ္ပါသည် နှင့်တစ်ပြိုင်နက် အားချင်းမတန်၍၍လဲသည်။ နောက်တစ်စီးကို တိုက်ခိုက်ပြန်ရာ ရဲမြတ်စွာကိုမြတ်သည့်နှင့် ဟောင်ဟောင်မြည်၍ ဆုတ်ကာပြီးသည်နှင့် သူ့တပ်ကို သူနင်းမီလေသည်။ တတိယဆင်နှင့်တွေ့ပြန်ရာ အစွယ်ချင်းယူဉ်ယူက်မီသည်နှင့် တစ်ပြိုင်နက် နောက်သို့လန်ကာ ဖင်တိုင်လဲသည်။ စတုတွေ့ဆင်နှင့် အစွယ်ချင်းယူက် နှာမောင်းချင်းလိန်ထိုးရာ ရဲမြတ်စွာ၏အားကို မယူဉ်သာ၍ လဲပြန်လေသည်။

ထောရာကြီးကိုမြင်လေလျှင် မင်းရဲကျော်စွာသည် ထောရာကြီး၏တပ်ထဲသို့ ရဲမြတ်စွာကို ချွန်းကုန်ဖွင့်ကာ ဟူးဟူးလျှင်လျှင် လွှတ်သည်။ အင်အားချင်းမမျှသည်ကို မြင်၍ သူ့ဆင်နှင့်မတိုက်ဝံ့သဖြင့် ဆင်ပေါ်မှုမြင်းကိုဆင်းလျက် မြင်းတပ်နှင့်ခုခံလေသော ထောရာကြီးမြင်းတပ်နှင့် အင်းဝမြင်းတပ်တို့ တိုက်ကြရာ ထောရာကြီးသည် တို့က်ပွဲတွင် ကျလေသော သူ့တပ်များသည်း ကစ်စုကလျားဖြင့် ထွက်ပြီးကြလေ၏။ ထောရာကြီး စစ်ရှုံးလေသည်။

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရှည်” (သို့) ၆၇

နှောင်တော်ဘုရင်မင်းခေါင်က ကလေးမြို့စား အနော်ရထာ မင်းစောအား လောင်းရှည်မြို့ကို စားစေခဲ့၏။ သားတော် မင်းရဲကျော်စွာကို အင်းဝသွေ့ပြန်ခေါ်စေခဲ့ရန်မိန့်၏။ မင်းရဲကျော်စွာ သည် လောင်းရှည်ကို သိမ်းပိုက်ရမိကာ စခန်းချေားနေခဲ့လေသည်။ လောင်းရှည်မြို့တွင် သာသနာစည်ပင်ထွန်းကားနေသည်ကို မြင်တွေ့ရ၍ စစ်အောင်မြှင့်ခြင်းအထိမ်းအမှတ်အနေဖြင့် ဘုရား စော်တည်လိုသာဆန္ဒတော်ဖြစ်ပေါ်လေ၏။ တပ်များစစ်ကများနှင့် တိုင်ပင်ပြီး ဘုရားတစ်ဆူကို မြို့၏အနောက်အရပ်တွင် တည်စေ ခဲ့၏။ “ရွှေဂြို့ဘုရား” ဟု ဘွဲ့တော်မည်စေပြီး မှုခံတံတိုင်းများနှင့် တက္က တည်ထားတော်မှုခဲ့လေသည်။ နေမင်းတစ်ဆူ အလား ရွှေဂြို့ဘုရားဟု အပြောများ၏။ ယခုအချိန်တွင် နှစ်ပေါင်း (၆၀၀) ကော် ကြာလာခဲ့ပြီးဖြစ်ရာ ပြုပြင်ထိန်းသိမ်းနှင့်ခြင်းမရှိသဖြင့် ဟောင်နှစ်းပျက်စီးလာနေခဲ့ရာ ပြုပြင်ရန် လို့အပ်နေသော အနေအထားအဖြစ် မြင်တွေ့နှင့်ပေးသည်။

မူလအစက ရွှေဂြို့ဘုရားသည် ကောဇာ (၃၅၆) ခုတွင် ဖိန်းတော်မှ ဖိန်ဖူးတော်အထိ ညာက်တော် (၁၉) တောင်ရှိကြောင်း ဆို၏။ ရုပ်ရွင်တော်မြတ်သိတင်းသုံးရာ မှုခံတွင် သစ်နက်သား (ကျွန်းနက်) ဖြင့်ဖြော်ပေါ်ရုပ်ပွားတော်မြတ်အပါးတွင် ရွှေတစ်ကြော် ရှိသည်ဟု သိက်သမိုင်းများထွက်ပေါ်၍ မသမာသူတို့ ဖျက်ဆီး ခြင်းများရှိ၏။ သစ်နက်သားကို တူးကာယူနေကြသဖြင့်လည်း စော်တော်မှုခံသည် ပျက်စီးခြင်းကိုကြံရပါ၏။ ယင်းရွှေဂြိုး ဘုရားမှာ မြို့အနောက်တာ (၂၀) ခန့်ကွာနှင့် အုတ်ကျောင်း အနောက်ဘက်တွင် ရှိလေသည်။

ရှင်ပင်ရှုံးဘုရား

ရွှေ့ရှုံးဘုရား၏ တောင်ဘက်၊ ယွန်းကျောင်းပိုင်းအတွင်း
တွင် ပျက်စီးနေသော ဘုရားတစ်ဆူရှုံးသည်။ ယင်းဘုရားစေတိကို
“ရခိုင်ဘုရား” ဟု ဒေသခံအဆက်ဆက်တိုက ခေါ်ဝေါ်နေခဲ့ကြ၏။
ဘုံးတော်အမည်နာမအား အတိအကျမသိကြရပေ။ ယင်းစေတိ
သည် ရခိုင်ဘုရင်ထောရာကြီး တည်ထားခဲ့လေသည်လားဟု ယူဆ
ရပေသည်။ ရွှေးလက်ရာ ရွှေးကအုတ်ချုပ်များနှင့် ရှိနေပေသည်။

(၃) ရှင်ဘုရင်ဘုရား

၁၂၄၀ ပြည့်နှစ်တွင် မန္တလေးရတနာပုံးနေပြည်တော်ကို
ထိန်းနှစ်ဦးစံသော သီပေါမင်းသည် သက်တော် (၂၇) နှစ် အရောက်၌
စေတိပေါင်း (၂၇) ဆူတည်စေခဲ့သည်တွင် ရှင်ဘုရင်ဘုရားသည်
တစ်ဆူအပါအဝင်ဖြစ်သည်ဟုဆိုသည်။

သီပေါဘုရား၏ ရှင်ဘုရင်ဘုရား (ဘုံးခုနစ်ဆင့် ပြာသာမ်တော်ဖြင့်)

သီပေါမင်း၏မယ် တော်ဖြစ်သူ ပဋိမသရီယနာတင်
မင်းတုန်းမင်းတရားကြီး၏ မိဖုရားတစ်ပါးဖြစ်သော လောင်းရှည်
မိဖုရားသည် ဘာသာရေးကို ကိုင်းခြိုင်းလှသော မိဖုရားဖြစ်သည်။
ဘာသာရေးကို ယုံကြည်လှသည့် အားလုံး သားတော်
သီပေါမင်းသားလေးအား အစစာရာရာ ထိန်းသိမ်းစောင့်ရွှေ့က်
ကာကွယ်ပေးခဲ့ချုပ်သာမက အတတ်ပညာတို့ကို တတ်မြောက်စေ
ရအောင်လည်း လုံလပြုပေးခဲ့၏။ တကယ့်သောရေးရှင်ရေး အရေး
အခင်း၊ မြင်ကွန်း-မြင်းခုန်တိုင်အရေးတို့ဘေးမှ သီပေါမင်းသားလေး
ကို ကာကွယ်ပြုစောင့်ရွှေ့က်ပေးခဲ့သည်။ မိခင်မေတ္တာ အင်အား
ကြီးမားလုပ်ကို သိမြင်လေသော သားတော် သီပေါမင်းသားသည်
ရှင်ဘုရင်အဖြစ်ကို ရရှိခဲ့သည့်နောက် မယ်တော်မိဖုရားအား

အပိုင်စားပေးသနားတော်မူထားခြင်းခံရသည့် လောင်းရှည်မြို့၊ ဒေသတွင် ခမည်းတော်၊ မယ်တော်တို့အတွက် စေတီတစ်ဆူကို တည်စေခဲ့သည်ဆိုပါ၏။

ရွှေးပဒေသရာဇ်မြှန်မာဘူရင်များ နှစ်းတက်သောနှစ်၊ ဘိသိက်ခံသောနှစ်တို့တွင် နှစ်ငံတော်အတွင်း ဘုရားစေတီများ တည်ကြ၏။ ပျက်စီးနေသည်များအားလည်း ပြုပြင်မွမ်းမံကြ၏။ နှစ်းတက်အထိမ်းအမှတ် ကျေးဇူးတရားအထိမ်းအမှတ်ဖြစ်ပါ၏။ အဓိကနတ်ကွန်းနတ်အိမ်များကိုလည်း ရွှေးဟောင်းမူလကအတိုင်း ပြုပြင်စေကြ၏။

သိမြှစ်ရှု အထက်ကဆိုခဲ့သည့်အတိုင်း လောင်းရှည်မြို့တွင် ဘုရားစေတီတစ်ဆူတည်စေခဲ့သည်။ မြို့သူကြီး ဦးသံဖိုင်ကို ဦးစီးစေပြီး တည်ထားစေရာ ၁၂၄၂ ခု၊ တန်ဆောင်မှန်းလဆန်း (၈) ရက်တွင် ပြီးစီးကြောင်းသိရသည်။

စေတီတော်၏အမြှင့် သံတောင် (၁၁) တောင်ခန့်၊ (ဖိနပ်တော်မှ စိန်ဖူးတော်အထိဆိုလျှင် ၁၃ တောင်ခန့်) ရှိုးမြေစိုက် စေတီတော်တစ်ဆူဖြစ်၏။

ရွှေးအစမူလအခေါ် ရှင်ဘုရင်ဘုရားဖြစ်ကာ ရာမောနိ (၁၅၅) သီရိမာရိအောင်ဟု အမည်တွင်လာခဲ့ပြန်သေးလေရာ သုံးမည်ရစေတီတော် ဖြစ်ရပါ၏။ ဒေသခံများအနေဖြင့်မူများသောအားဖြင့် ရှင်ဘုရင်ဘုရားဟူ၍သာ အခေါ်အဝေါ်များသည်ကို လေ့လာသိရှိခဲ့ရပေသည်။

အခန်း (၈)

ရွှေးဟောင်း ဘုန်းတော်ကြီးကျောင်းများ

လောင်းရှည်သာသနာတွင် ဘုန်းတော်ကြီးကျောင်းပေါင်း (၁၈) ကျောင်းရှိုးခဲ့သည်တွင် မှတ်မှတ်သားသား အထင်ကရ ဖြစ်ရသော လွှန်ခဲ့သည့်နှစ်ပေါင်း (၁၀၀) ကျော်ကတည်းက တည်ဆောက်ထားခဲ့ကြသော ဘုန်းတော်ကြီးကျောင်းကြီးများကိုသာ ဖော်ပြလိုက်ရပေသည်။

(၉) မင်းကျောင်းကြီး (၁၅၅) အရှေ့မင်းကျောင်း

ပထမကျောင်းထိုင်သောဆရာတော်မှာ ဦးပုညာဘိဓရဇာ ပါမောက္ခ ဓမ္မာစရိယဂိုဏ်းထောက်ဆရာတော်ဘုရား ဖြစ်သည်။ (၁၂၃၁) ခုတွင် စလင်းမြို့တွင်နေထိုင်သော ကျောင်းဒါယကာ၊ ဘုရားဒါယကာ ဦးထွားကြီးမှ ဆောက်လုပ်လှုပါန်းခဲ့ကြောင်း သိရသည်။ ယခုအခါဆိုလျှင် နှစ်ပေါင်း (၁၄၀) ကျော်ခဲ့ပြီ ဖြစ်လေသည်။

အရှေ့မင်းကျောင်းကြီးပိုင်းအတွင်း ဘုရားကြီး (စေတီတော်) တစ်ဆူကိုလည်း ဦးထွားကြီးကပင် စတည်ထားခဲ့ကြောင်း ဆိုပါသည်။ မင်းကျောင်းကြီးပိုင်း၏ စေတီဘုရား (၁၂) ဆူတိတိရှုပြီး လောင်းရှည်မြို့တွင် ဘုရားစေတီအများဆုံးကျောင်းကြီး ဖြစ်သည်။

ဆရာတော်ဘုရားကြီးဦးပုလ္လသည် ကောဇာ ၁၂၄၂ ခုတွင် ရှေးဟောင်းသမုပ္ပန်းဝင် သိန်းကျင်းရွှေတန် ဆာစေတီတော်နှင့် တန်ဆောင်းတော်ကြီးတို့ကို ပြုပြင်မွမ်းမံဆောက်လုပ်ခဲ့သည်ကို သိန်းကျင်းရွှေတန် ဆာစေတီတော် ပထမကျောက်စာတွင် တွေ့ရသည်။

ပထမဆရာတော်ဦးပုလ္လသည် ယွန်းကျောင်း ပထမဆရာတော် ဦးကဝိ၊ ဒေါ်ကျောင်းပထမဆရာတော် ဦးခန္ဓိတို့နှင့် ရဟန်း ညီတော်၊ နောင်တော်များဟု သိရှိရပေသည်။

(၂) ယွန်းကျောင်းကြီး

အရှေ့မင်းကျောင်းကြီးနှင့် တစ်ချိန်တည်းနီးပါးဟု ယူဆ ရကြောင်းနှင့် ကောဇာသက္ကရာဇ် (၁၂၃၀) ခုဝန်းကျင်တွင် တည်ဆောက်ခဲ့ကြောင်း လေ့လာတွေ့ရှိရသည်။

ပထမယွန်းကျောင်းဆရာတော် ဦးကဝိသည် အရှေ့ မင်းကျောင်းဆရာတော် ဦးပုလ္လထက် သိက္ခာဝါတော်ကြီးသည်။ မန္တလေးရတနာပုံနှင့်တည် မင်းတုန်းမင်းကြီးလက်ထက် ယွန်းကျောင်းဆရာတော် ဦးကဝိကို မန္တလေးရတနာပုံနှင့် ဦးဆရာတော်ကြီးများက ဂိုဏ်းအုပ်ခန့်ပြီး အရှေ့မင်းကျောင်းကြီး ဆရာတော် ဦးပုလ္လအား ဂိုဏ်းထောက်အဖြစ် ဆောဖြူတောင် ကျောင်းဆရာတော် ဦးနန္ဒမွေးနှင့် နှစ်ပါးတွဲ ဂိုဏ်းထောက် ခန့်ထားကြောင်း လေ့လာသိရှိရသည်။

ယခုသော် ယွန်းကျောင်းကြီးမှာ သက်တမ်း (၁၄၀) ကျော်ခန့် သက်တမ်းရှိခဲ့ပေပြီ။

နောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရှည်” (ခို) ၇၃

(၃) ဒေါ်ကျောင်း

ဒေါ်ကျောင်း ပထမဆရာတော်ဦးခန္ဓိသည် ယွန်းကျောင်း ဆရာတော် ဦးကဝိနှင့် လူညီအစ်ကိုဖြစ်သည်။ ဦးပုလ္လ၊ ဦးကဝိနှင့် ဦးခန္ဓိဆရာတော် (၃) ပါးတို့သည် စလင်းဖြို့မှုကြောကြပြီး ရဟန်းညီတော်များဟု လေ့လာသိရှိရပါသည်။ သို့ဖြစ်သည့် အားလုံးစွာ မင်းကျောင်း၊ ယွန်းကျောင်းတို့နှင့် မရှေးမနောင်း မှာပင် ဒေါ်ကျောင်းကို ဆောက်လုပ်ခဲ့သည်ဟုဆိုပေသည်။

၁၃၃၉ ခု တပို့တွဲလပြည့်ကျော် (၁၃) ရက်နေ့ ညအခါတွင် ဒေါ်ကျောင်းမှ မီးစတင်လောင်ကျွမ်းခဲ့ရာ လောင်းရှည်ဖြို့ချို့ အိမ်ခြေ (၁၆၂) အိမ် မီးလောင်ကျွမ်းခံရသည်။

၁၃၄၂ ခုတွင် ပဋိမဆရာတော် ဦးသောဘိတက မတည်ကာ ဒါယကာ၊ ဒါယိကာမတို့လျှို့ခိုန်းငွေများဖြင့် ယခုကျောင်းတော်ကို ဆောက်လုပ်ခဲ့ကြောင်း သိရပေသည်။

(၄) မင်းလာကျောင်း

လောင်းရှည် အရှေ့ထိပ်တွင်တည်ရှိ၏။ မြို့သူကြီးဦးသံခိုင် တည်ဆောက်လျှို့ခိုန်းခဲ့ကြောင်း သိရ၏။ မြို့သူကြီး ဦးသံခိုင်သည် ရတနာပုံးဆောင် မင်းတုန်းမင်းတရားကြီးလက်ထက်တွင် တည်ဆောက်မှုကို စတင်ခဲ့ပုံးရကြောင်းဆို၏။

မင်းတုန်းမင်းကြီး၏သားတော် သိပေါ်မင်း၏ကောင်းမှုဖြစ်သော ရှင်းဘုရင်ဘုရား ခေါ် ရာမျိန် (ခေါ်) သိရိမာရ်အောင် သုံးမည်ရ စေတီတော်အား မြို့သူကြီးဦးသံခိုင်ကို ဦးစီးစေကာ တည်ထား ခဲ့စေခြင်းနှင့် ဆက်နွှက်ရှိလည်း မြင်၍ရ၏။ ရှင်းဘုရင်ဘုရားကို

၁၂၄၂ ခု တန်ဆောင်မှုန်းလဆန်း (၈) ရက်နေ့၌ တည်ထားပြီးစီးကြောင်းကို ထောက်ရှုခြင်းအားဖြင့် လည်း ထိုအချိန်မှာပင် မင်္ဂလာကျောင်းကြီးအား မြင်တွေ့နေရပြီဖြစ်ကြောင်း လည်ပေါ်ကျောင်းဆရာတော်ဘုရားကြီး ဦးကုန်းစာရိယက မိန့်ခဲ့သည်ကို မှတ်သားရပါ၏။

မင်္ဂလာကျောင်းကြီးအောက်တွင် လွှတ်ကျောင်းစနစ်ကြောင့် နွားများမှတ်လိုက်ကြရာ နွားမှုများ ခေတ္တမျှ ဝပ်နေကြရာ နေရာဖြစ်ခြင်းလည်းကြံ့ခဲ့၏။ ဒီးရှိသောနွားမသည် မင်္ဂလာကျောင်းကြီး၏ တိုင်မှုအနီးဝယ် နွားကလေးမွေးဖွားခဲ့ခြင်းကြောင့် လည်း လူတို့က မင်္ဂလာကျောင်းဟု ခေါ်ဆိုခဲ့ကြကြောင်း လေ့လာတွေ့ရှိရ၏။

မင်္ဂလာကျောင်းကြီးပြီးစီးသောအခါ ဆရာတော်ဦးကောဏ္ဍာလုကို ကျောင်းအပ်လူၢဒါန်းခဲ့၏။ ခန်းနေ ဦးပဇ္ဇားမှာ ဦးစန္ဒာ ဖြစ်၏။ လည်ပေါ်ကျောင်းဆရာတော် ဦးမေဓာထံတွင် စာလိုက်နေ၏။

ဦးကောဏ္ဍာလုသည် သာသနာတော်တွင် မပျော်မွေ့ၢ လူဝတ်လဲသွားသော် ခန်းနေ ဦးစန္ဒာမှာလည်း စာလိုက်ဆဖြစ်ခြင်းနှင့် လည်ပေါ်ကျောင်းဆရာတော် ဦးမေဓာကလည်း လက်မလွတ်လိုသောကြောင့် ကောဇာသတ္တရာ၌ ၁၂၅၂ ခုတွင် ကျောင်းနှင့် တက္က အရုံများကိုပါ ဦးမေဓာထံ ဦးသံခိုင်က လူၢဒါန်းခဲ့၏။ ဦးသံခိုင်မှာ လောင်းရှည်နှင့် ကော်တုရွာသားဟု ဆိုလေသည်။

မင်္ဂလာကျောင်းကြီးမှာ နှစ်ပေါင်း (၁၃၀) သက်တမ်းကျော်ခဲ့ပြီဟု သိရလေသည်။

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရှည်” (သို့) ၇၅

(၅) လည်ပေါ်ကျောင်း

လည်ပေါ်ကျောင်း ပထမဆရာတော် ဦးမေဓာသည် သိပေါ်မင်းလက်ထက် နှစ်ဦးဆရာတော်တစ်ပါးဖြစ်ခဲ့၏။ ကောဇာသတ္တရာ၌ ၁၂၄၃ ခု သိပေါ်မင်းပါတော်မူပြီးနောက် အောက်မြန်မာ ပြည်သို့ ကြွလေ၏။ ရန်ကုန်တစ်ဖက် ဒလဘက်ကမ်း ရှုမ်းကလေး ကျွန်းရွာ၌ သိတင်းသုံးနေထိုင်ခဲ့၏။ မူလနေရာငွာနေ ဆောမြို့နယ် လယ်ရင်းရွာရှိ ဆရာတော်၏ဖေမည်းတော် ကွယ်လွန်ခြင်းကြောင့် ဆရာတော် ဦးမေဓာ ဘတ်မြေပြန်ကြခဲ့ပါ၏။ မေည်းတော်၏ အသုသစရိတ်ကို လောင်းရှည်မြို့အပ် ဦးယင်းမာက လူၢဒါန်းပြီး ဆရာတော်အားလည်း လောင်းရှည်ကိုပင့်ခဲ့၏။

ကောဇာသတ္တရာ၌ ၁၂၄၉ ခုတွင် ဦးယင်းမာမှ မတည်၍ ကျောင်းဆောက်လူၢဒါန်းရာ ကျောင်းဒကာအများလည်း သစ္စာ ပေါက်ခဲ့ကြကြောင်း လေ့လာသိရှိရပါ၏။ ယခုအခါ နှစ်ပေါင်း (၁၂၀) ကျော်ခဲ့ပြီလည်းဖြစ်လေသည်။

ကောဇာသတ္တရာ၌ (၁၂၄၉) ခုတွင် ဦးမေဓာ ပုံလွန်တော်မူပြီးနောက် ဒုတိယဆရာတော် ဦးစန္ဒာ၊ တတိယဆရာတော် ဦးဝိသုဒ္ဓနှင့် ယခု စတုတွေ့ဆရာတော် ဦးကုန်းစရိယတို့အဆက်ဆက် ကျောင်းထိုင်သိတင်းသုံးတော်မူခဲ့ကြသည်။

ဦးယင်းမာ လူၢဒါန်းခဲ့သောကျောင်းသည် ရောသဘော ထိုယွင်းလာမှုကြောင့် ပြပြင်မှုများနှင့် ထပ်မံဆောက်လုပ်ခဲ့ရသည်။ ဦးကုန်းစရိယက ကောဇာသတ္တရာ၌ (၁၃၅၆) ခုတွင် ထပ်မံရေစက်ချလှၢဒါန်းမှုပြီခဲ့လေသည်။

ပထမလည်ပေါ်ကျောင်းကြီးဆရာတော် ဦးမေမာအား မာလာလက့်ရစေ ဓမ္မသေနာပတိ အတူလန်ယားရှုပ်အမှတ် တံဆိပ်ပါ မိပတိသီရိပဝရ မဟာဓမ္မရာဇာဓိရာဇူရှု အင်လန်တိုင်း အိန္ဒိယသောင့်တိုင်း ဘုရင်ခံဝန်ရှင်တော်က ကောဇာသွေးရာ၏ (၁၂၅၂) ခုတွင် ဂိုဏ်းထောက်တော်ခန့်တော်မူသည်။ ယင်းဝန်ရှင် တော်ကပင် ကောဇာသွေးရာ၏ (၁၂၅၅) ခုတွင် ဦးမေမာအား ဂိုဏ်းချုပ်ခန့်တော်မူခဲ့ကြောင်း စာချွန်တော်များအရ သိရှိရ ပေသည်။

မနိုးရိမ်စာသင်တိုက်

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရှည်” (သို့) ..... ??

နှစ်ပေါင်း (၁၂၀) ကျော်သက်တမ်းရှိ ဓမ္မကာရာမ လည်ပေါ်ကျောင်းတိုက်ကြီး

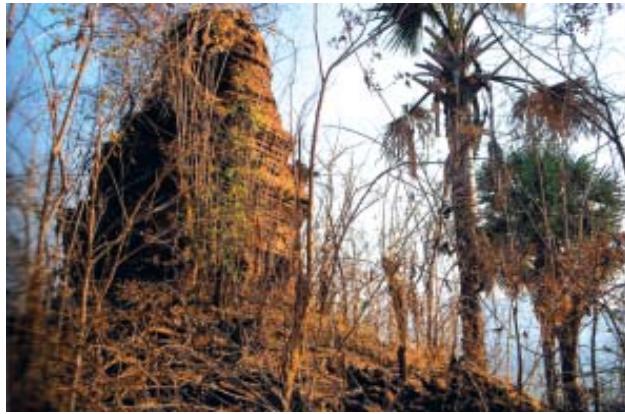
နှစ်ပေါင်း (၁၄၀) ကျော်သက်တမ်းရှိ ယွန်းကျောင်းကျောင်းတိုက်

၇၈

ကိုယာ (ဘောဂဇ္ဇ)

မပြုပြင်နိုင်သေးသော ရွှေးဟောင်းစေတီတစ်ဆူ

မပြုပြင်နိုင်သေးသော ရွှေးဟောင်းစေတီတစ်ဆူ

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရည်” (သို့) ၇၉

မင်္ဂလာဦးဘုရားရိုင်းနှင့် ဒီပက်ရာပျာဖိတ်ပေးဘုရား

မင်းကျောင်းကြီး ခေါ် အရှေ့မင်းကျောင်းကြီးနေရာ

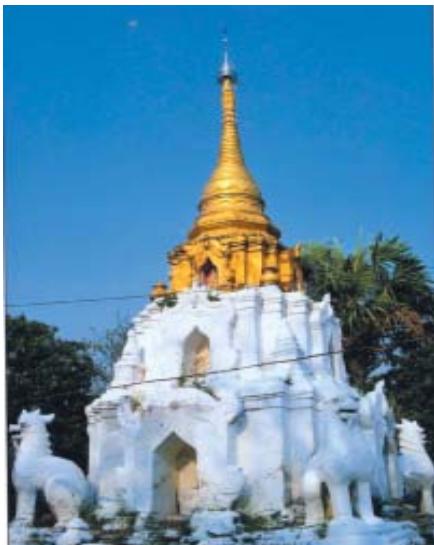

ရွှေးကဇ္ဇတီများ

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရည်” (သို့) ၈၁

လောင်းရည်မြို့၊ သာယာဖွယ်မြင်ကွင်းတစ်ခု

ရွှေးကဇ္ဇတီတစ်ဆူ

အခန်း (၃)

ကရိုးပောင်းလောင်းရည်မြို့၏ သာသနုဂ္ဂဏီ

(၁) ဆရာတော်ညီးမောင်

မင်းကိုးကွယ်သော ဆရာတော်တစ်ပါးဖြစ်သည်။ မြန်မာသဏ္ဌာန် ၁၂၂၉ ခု၊ သီတင်းဘွဲ့တော်လဆန်း ၁၄ ရက်၊ ကြောသပတေးနေ့ ၄ ချောက်တိုးကျော် ၃ နာရီပုံပြည့် ဤ-စီအနာ-၃ ပြန်ခရာ၊ မိသာလင်၊ ကုမ္ပဏီနှင့် ဥထူးရာသနက္ခာတွင်ယဉ်လျက် အဘေးမြတ်သိန်း၊ အမိ ဒေါ်မှန်ကြီးတို့က ဖွားမြင်သည်။ ဆရာတော်လောင်းလျော်၏ ငယ်အမည်မှာ မောင်မင်သာဖြစ်ပြီး ဆောမြို့နယ် လယ်ရှင်းရွာအတိဖြစ်သည်။

ဆေးမြို့တောင်ကျောင်းဆရာတော် ဦးနန္ဒာမူလွှာထံတွင်
သာမဏေပြုသည်။ ရဟန်းဘောင်ဝင်သည်။ သဒ္ဓါ သရီပိုဟ်စသော
ပိဋကတ်အခြေခံတို့ကို အာရုံဆောင်နိုင်သည်။

ရဟန်းဖြစ်ပြီးနောက် မဏ္ဍာလေးအို့၊ ရတနာပုံရွှေနှင့်တော်၏
အရွှေ့ဘက် မဟာဝါသူ၏ရာမတိက်၌ သီတင်းသုံးနေထိုင်တော်
မူသော ဦးပေယျမဓမ္မဘိဝံသသီရိပဝရ လက်ဗျာဓမ္မသေနာပတိ
မဟာဓမ္မရာဇာမိရာဇူး၊ ဆရာတော်ထံတွင် ပညာသင်ကြားခဲ့
သည်။ ဦးပေယျသည် မင်းတုန်းမင်းနှင့် သားတော်သီပေါ်မင်းတို့
ကိုကြယ်သော ဆရာတော်တစ်ပါးဖြစ်သည်။

သိပေါမင်းလက်ထက်တော်အခါ ကျင်းပပြလုပ်သော
စာပြန်ပွဲများတွင် ရှင်မောသည် ပထမငယ်၊ လတ်၊ ကြီး၊
ပထမကျော်အထိ အောင်မြင်ခဲ့သည်။

သီပေမင်းပါတော်မှုပြီးသည့်နောက် တိုင်းပြည်မြိုမသက
ရှိသည်ဖြစ်၍ အောက်မြန်မာပြည် ရန်ကျွန်းမြို့တစ်ဖက်ကမ်း
ဒလမြို့၊ ရွှေမြို့ကလေးကျွန်းရွာ၏သို့နေထိုင်ခဲ့၏။ မူလဏာတိ
အထက်မြန်မာပြည်ယောဒေသ ဆောဖြို့နယ် လယ်ရင်းရွာ၏
ဖေမည်းတော်ကွယ်လွန်သည်တွင် ပြန်လာခိုက် လောင်းရှည်မြို့အုပ်
ဦးယင်းမာက လောင်းရှည်သိပုင်ကာ ကျောင်းဆောက်လွှဲဒိန်းပြီး
သိတင်းသုံးစေသဖြင့် ပထမလည်ပေါ်ကျောင်းဆရာတော် ဖြစ်လာ
ခဲ့ရသည်။

၃၇။ မြန်မာအေး မှလာလက်ာရဓဇ ဓမ္မသေနာပတိ အတူလ
နယားရုပ်အမှတ်တံဆိပ်ပါ ဓိပတိသီရိပဝရ မဟာဓမ္မရာဇာ
ဓိရာဇ္ဇရာ အင်လန်တိုင်း အိန္ဒိယ သောင့်တိုင်းဘုရင်ခံဝန်ရှင်တော်က
ကောဇာသတ္တရာဇ် ၁၂၅၂ ခုတွင် ဂိုဏ်းထောက် ခန်းတော်မူခြင်း
ခံရသည်။ ယင်းဝန်ရှင်တော်ကပင် ကောဇာသတ္တရာဇ် ၁၂၅၂ ခုတွင်
၃၈။ မြန်မာအေး ဂိုဏ်းချုပ်ခန်းတော်မူခဲ့သည်။

(J) යුත්:ගෙවාද්:හඝාතෝ රුද්ගධී

ଦିନାବର୍ଷିଯା ଦିନପିମେଗ୍ନ୍ତା କମ୍ପୁଟରମୁହିଁନ୍ଦ୍ରିୟ ସ୍ଥୋତ୍ର ଦେଖିଲେ
ଏହିଲେଖା ପରିଚୟ କରିବାକୁ ପରିଚୟ କରିବାକୁ ପରିଚୟ କରିବାକୁ
ଏହିଲେଖା ପରିଚୟ କରିବାକୁ ପରିଚୟ କରିବାକୁ ପରିଚୟ କରିବାକୁ

သည်များကို ဝိနည်းမွှေ့နှင့်အညီ စီရင်ဆုံးဖြတ်နိုင်ရန် ဂိုဏ်းအုပ် ဆရာတော်အဖြစ် ခန့်ထားတော်မှုခြင်းခံရသည်။ “သံယာလက်ဗရ သဒ္ဓမ္မားသံသံပါဝရဓမ္မသေနာပတီ မဟာမွှေ့ရာဇာခံရာဇာရှုရှု” တံဆိပ်တော်ဖြင့် စာချွှန်တော် ဆက်ကပ်ခန့်ထားခြင်းဖြစ်သည်ကို သိရ၏။

တစ်ဖန် ပညာသာမိကဝိမာ မဟာမွှေ့ရာဇာခံရာဇာရှု တံဆိပ်ဖြင့် မဂ်လာမှုန်ကျောင်းဆရာတော်နှင့် နှစ်ဦးဆရာတော်တို့က လောင်းရှည်ဖြို့သို့ ပေးပို့သောစာတွင် လည်း ရှင်ကဝိအား ဂိုဏ်းအုပ်အဖြစ်ခန့်ထားကြောင်း လေးလာသိရှိနိုင်သည်။

မိဘမျိုးရှိုးအတိအစစ်ကို မသိရှိရပါ။ စလင်းနယ်ဒေသမှ ကြွနောက် ရောက်ရှိလာခဲ့ခြင်းဟုသာ သိရပေသည်။

(၃) လောင်းရှည်ဖြို့မကျောင်း ရှင်ပုည်ဆရာတော်

ဂိုဏ်းအုပ်ဆရာတော် ရှင်ကဝိနှင့်ဂိုဏ်းထောက်ဆရာတော် ရှင်းကဲရွှေ့ကျောင်း ရှင်ဝိစိတ္တနှင့် အတူ မင်းနေပြည်တော်မှ ဂိုဏ်းထောက်ဆရာတော်အဖြစ် ဆက်လက်ခန့်ထားခြင်းခံရသော ဆရာတော်တစ်ပါးဖြစ်၏။ အလားတူ ရတနာပုံနေပြည်တော် မှုန်ကျောင်းဆရာတော်နှင့်နှစ်ဦးဆရာတော်တို့၏ ဂိုဏ်းထောက် အဖြစ် ခန့်ထားခြင်းလည်းခံရပြန်၏။

မိဘမျိုးရှိုးအတိအစစ်ကိုမှ မသိရှိရပေ။

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက ““ဇူးရှည်”” (သို့) ၈၅

(၄) လောင်းရှည်ပိုင် ရင်းကဲရွှေ့ကျောင်း ရှင်ဝိစိတ္တဆရာတော် ရှင်းကဲရွှေ့ဘုန်းတော်ကြီးကျောင်းတွင် သီတင်းသုံးသော ဆရာတော်ဖြစ်၏။ ဂိုဏ်းအုပ် လောင်းရှည် ယွန်းကျောင်း ဆရာတော် ရှင်ကဝိနှင့်ဂိုဏ်းထောက် လောင်းရှည် ဖြို့မကျောင်း ဆရာတော် ရှင်ပုည်တိနှင့်အတူ ဂိုဏ်းထောက်ဆရာတော်အဖြစ် မန္တလေးရတနာပုံနေပြည်တော်နှင့် သာသနပိုင်တို့က ခန့်ထားခြင်း ခံရသော ဆရာတော်တစ်ပါးဖြစ်သည်။

ဆရာတော်၏မျိုးရှိုးအတိမိဘများကို မသိရှိရပါ။

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရည်” (သို့) ၈၇

(၂) ပညာသမီဆိပ်စေ မဟာဓမ္မရာဇ်ရာဇ်ရုတ်ဆိပ်တော်ဖြင့်
ပေးပို့သောစာချွန်ပေစာ

မန္တာလေး ရတနာပုံနေပြည်တော် သာသနာပိုင်ဆရာတော်
များဖြစ်ကြသည့် မှန်ကျောင်းဆရာတော်ဘုရားနှင့် နှစ်ဦး
ဆရာတော်ဘုရားတို့က ယွန်းကျောင်းဆရာတော် ရှင်ကရိအား
ဂိုဏ်းအုပ်မြို့မကျောင်းဆရာတော် ရှင်ပုညနှင့် ရင်းကဲချာကျောင်း
ဆရာတော် ရှင်ဝိစိတ္တတိအား ဂိုဏ်းထောက်ဆရာတော်အဖြစ်
ခန့်ထားသောစာဖြစ်သည်။ ၁၂၄၄ ခု တန်ခူးလပြည့်ကျော် င ရက်
နေ့ဖြစ်ဖြင့်ဖြစ်သည်။ (ယွန်းကျောင်းတွင်ရှိသည်။)

(၃) အမိန့်စာတွင် ဒေါင်းတံဆိပ်ခတ်နှုပ်ထားသော စာချွန်
ပေစာ (သိမ်ဆောက်ခွင့်)

သက္ကရာဇ် ၁၂၅၆ ခု တပို့တွဲလဆန်း ၂ ရက် တန်ဂုံးနေ့နေ့
နေ့ဖြစ်ဖြင့် မင်းတုန်းမင်းတရားကြီးက ရဟန်းသံယာတော်တို့
ဥပုသံပတါရကာ ကံကြီးကံငယ်ဆောင်ရွက်ရန် လောင်းရှည်မြို့
အနောက်ယွန်းကျောင်းတို့ကိုအတွင်း စတုရန်း (၂) စီရင်ပြေကို
ငန်းတွေက်၏ ကိစိသုံးပါးဂါမမြေအား ခဏ္ဍသိမ်အဖြစ်လှူဒါန်းရန်
အကြောင်းကြားသည့် ပေစာဖြစ်သည်။
(ယွန်းကျောင်းတွင်ရှိသည်။)

(၄) ဥပုသံ အမွှာအဘိဓာရ သီရိပုဝေ၍ မဟာဓမ္မရာဇ်ရာဇ်ရုတ်
တံဆိပ်တော်ဖြင့် ပေးပို့သောစာချွန်ပေစာ (ဘုရားတည်ခွင့်)

ရတနာပုံနေပြည်တော် မင်းတုန်းမင်းတရားကြီးက
လောင်းရှည်မြို့စီရင်စု ပုံပုံကိုင်းချာနေ၊ ဒကာ ပါပါနောက်

အခန်း (၁၀)

ရွှေးဟောင်းလောင်းရှည်မြို့၏ သာသနာစာချွန်တော်
ပေစာများ၊ ပုံပို့ကိုစာများ

နှောင်းခေတ် ရွှေးဟောင်းလောင်းရှည်မြို့နှင့်စပ်လျဉ်း၍
ပေစာပေထဲပုံပို့များ၊ ပုံပို့ကိုစာများ၊ စာချွန်တော်ပေစာများကို
သိမ်းဆည်းထားရှိရာ ယင်းတို့အနက် အချို့ကိုယာ ဖော်ပြလိုက်
ပါသည်။

(၁) သံယာလက်ာရ သဒ္ဓမ္မဝံသသီရိပုဝေ၍ ဓမ္မသံယာပတ်
မဟာဓမ္မရာဇ်ရာဇ်ရုတ်တံဆိပ်တော်ဖြင့် ပေးပို့သော
စာချွန်ပေစာ

မန္တာလေး ရတနာပုံနေပြည်တော်မှ လောင်းရှည်မြို့၏ သို့
ပေးပို့သော စာချွန်တော်ဖြစ်သည်။ ယွန်းကျောင်းဆရာတော်
ရှင်ကရိအား ဂိုဏ်းအုပ်အဖြစ်ခန့်ထားခြင်း၊ မြို့မကျောင်းဆရာတော်
ရှင်ပုညနှင့် ရင်းကဲချာကျောင်း ရှင်ဝိစိတ္တတိအား ဂိုဏ်းထောက်
ဆရာတော်များအဖြစ် ခန့်ထားခြင်းဖြစ်သည်။ (ယွန်းကျောင်းတွင်
ရှိသည်။)

ပါလေးက ငြင်းရွှေတွင် သရီရဓတ်တော်၊ မွှေတော် ကိန်းဝပ်ရန် အုတ် ရိုးစည်းခုံ စေတီတည်ထားရေးအတွက် ပေးပို့သော စာချွန်တော် ဖြစ်သည်။ (ယွန်းကျောင်းတွင်ရှိသည်။)

(၅) မေစာဘိဝံသ သွေ့မွှေ့စဇ မဟာဓမ္မရာဇာဓိရာဇူးရှု တံဆိပ်တော်ဖြင့်ပေးပို့သော စာချွန်ပော် (ကျောင်းဆောက်ခွင့်)

ရတနာပုံနေပြည်တော် မင်းတုန်းမင်းတရားကြီးအနေဖြင့် လောင်းရှည်မြို့၊ နေ့တွင်၊ ငန်တာ၊ ငညီ၊ ငပိန်တာ၊ ငချို့ တို့က လောင်းရှည်မြို့အနောက်တွင် ကျောင်းဆောက်လုပ်လျှော့ဒို့ လိုကြောင်း လျောက်ထားချက်အရ ဆောက်လုပ်ခွင့်ပြုကြောင်း အကြောင်းကြားသည့် စာချွန်ပော်ဖြစ်သည်။

(ကောဇာသလျှော် ၁၂၂၂ ခု တန်ခိုးလဆန်း (၁၃) ရက်၊ မူလာသနကွာတ် မွှေ့နှင့် မတ်သောအခါ ယွန်းကျောင်းကို ဆောက်လုပ်လျှော့ဒို့ ခဲ့ကြပါသည်။)

(၆) မာလာလက်ာရမဇ ဓမ္မသေနာပတီ အတူလမိပတီ သီရိပဝရ မဟာဓမ္မရာဇာဓိရာဇူးရှု ရုတ်တော်ဖြင့် ပေးပို့သော စာချွန်ပော်

၁၂၄၇ ခု တပို့တွဲလဆန်း (၁၃) ရက်နေ့တွင် ရွှေနန်းတော်၌ ပုံးပွဲဘာသာ သာသနာတော်ကို အထက်ဖို့ အောက်ဖို့ ကွဲပြားမှုမရှိစေရန် လျောက်ထားချွှေ့ဖြစ်ကြောင်း လောင်းရှည်မြို့နယ် င ရပ်၊ င ရပ် သတ်မှတ်သည့်အတိုင်း င ရပ်သတ်မှတ်သည့်အတွင်း သီတင်းသုံးနေထိုင်ကြသည့် သံယာတော်တို့အား ဆင့်ဆုံးမ

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက ““လောင်းရှည်”” (သို့) ၈၉

စီရင်မည့် ကဗျာစရိယ ကဗျာပါမောက္ခ ကမ္မာကမ္မ ပိနိုစ္စယ ဘွဲ့တော်ဖြင့် သလ္ာရာ့ ၁၂၂၂ ခု နတ်တော်လဆန်း ၁၂ ရက် တွင် လည်ပေါ်ကျောင်းနေ ရှင်မေမာအား ဂိုဏ်းထောက်အဖြစ် ခန့်အပ်ကြောင်း မန္တလေးမြို့၊ ရတနာပုံနေပြည် သာသနာပိုင်မှ အကြောင်းကြားစာ စာချွန်ပော်ဖြစ်သည်။ (ယွန်းကျောင်းတွင်ရှိရှိသည်။)

(၇) မာလာလက်ာရမဇ ဓမ္မသေနာပတီ အတူလမိပတီ သီရိပဝရ မဟာဓမ္မရာဇာဓိရာဇူးရှု ရုတ်တော်ဖြင့် ပေးပို့သော စာချွန်တော်ပော်

မန္တလေးသာသနာပိုင် ဆရာတော်မှ လောင်းရှည် ယွန်းကျောင်းဆရာတော်အား ကဗျာစရိယ ကဗျာပါမောက္ခ ကမ္မာကမ္မ ပိနိုစ္စယအဖြစ် သလ္ာရာ့ ၁၂၂၂-ခု ပြာသို့လဆန်း J-ရက်တွင် ဂိုဏ်းထောက်မှ ဂိုဏ်းအုပ်အဖြစ် ခန့်ထားကြောင်း အကြောင်းကြားသည့် စာချွန်တော်ပော်ဖြစ်သည်။ (ယွန်းကျောင်းတွင် ရှိရှိသည်။)

အခန်း (၁၁)

အောက်မားဝန်၏ လက်အောက်ခံ

ဆင်ဖမ်းကျေးရွာများနှင့် ပေစာ၊ ပုံရပိုက်ခာများ

မြန်မာနိုင်ငံတွင် တောဆင်ရိုင်းများပေါ်များသော အရပ် ဒေသများရှိသည့်အနက် ရွှေးအခါက ယောဒေသအပါအဝင် ဖြစ်သည့် လောင်းရှည်နယ်မြေသည်လည်း တစ်ခုအပါအဝင် ဖြစ်သည်။ ဘုရင့်တပ်မတော်အတွက် ဆင်ရိုင်းများကို ဖမ်းပေး ရသော ဒေသဖြစ်ခဲ့သည်။

လောင်းရှည်ဒေသ အရိုင်းကဲရွာ၊ ပုံပိုင်းရွာ၊ လယ်မြှေရွာနှင့် ယောမြို့ဒေသ ချောင်းကူးရွာ၊ ပဲခင်းရွာတို့သည် အောက်မား ဆင်ဝန်၏ လက်အောက်ခံကျေးရွာများဖြစ်ခဲ့ကြသည်။

ထိုကာလက ရွှေးဟောင်းပေစာ၊ ပုံရပိုက်စာ၊ စစ်တမ်းတို့တွင် တွေ့နှင့်သည်။ အထောက်အထားအလို့ငှာ အောက်တွင် ဖော်ပြပါသည်။

ရတနာပူရမြို့တော်ရာတွင် ရွှေဝမြို့ကြီးအမည်ရသော၊ နာမသမုတ်အပ်သော ရွှေမြို့တော်သည် တောင်ဘက်တို့က် မဟာဒါန်တို့က်မှစ၍ ရွှေပေါက္းရာမ ဝိယေပူရမြို့တော်ကို အစိုးရသော မင်းကောရ်တို့လက်ထက် မြို့ရွာတွင် ကာလရှည်လျား

ပုက်ပြန်ရှုကျန်ရှိသောရွာတို့ကိုလည်း မြို့၊ ရွာ၊ ဂါမ၊ နိဂုံမ်း စီရင်ရှု အိမ်ခြေစိုက်နေရသည်။ လောင်းရှည်မြို့နယ် င့်-ရပ် အတွင်းတွင် ရွာ၊ ဂါမ နိဂုံမ်းများကိုလည်း ရွှေးကတည်ထားသော ကုန်းများ၌ အိမ်ခြေတွင်းစိုက်နေရသည်။ ပုံပိုင်းရွာ မိုးညွှုံးမင်း တရားလက်ထက်တော် အောက်မားတော်သားတို့ကို ပေးချေသနား တော်မူသည်။ စာဟောင်းစာတမ်း မော်ကွန်းထိန်းတို့တွင်ရှိသည့် အတိုင်း တစ်ရွာလျှင် အရှေ့တစ်တိုင် ပြု အနောက်တစ်တိုင် ပြု မြောက်တစ်တိုင်ပြု၍ တစ်ရွာလျှင် တစ်ယူအောက်လည်း ၆-တိုင် င့်-ရွာတွင်းဖြစ်စေ၍ နယ်-င့် ရပ်အတွင်းတွင် အခွန်အတုတ်မှစ၍ အပေါ်ဝန်အကောက် အစားတရားကွေမ်းဖိုး၊ ကွဲနွားမြှင့်းဝင် ဆင်သေမြှင့်းမတ်ကွွန်း ကွဲနွား၊ မြို့ညယျာဉ်ခွန်၊ လူည်းခွန်၊ ပေါင်းခွန်၊ တော့ခွန်၊ ယာခွန်၊ ငါးဆီမြှင့်းလက် နိုင်ကျံရှိတက်၊ မော်မှစ၍ ပုံပိုင်းရွာတွင် ပြည်စိုးငအောင်စံ၊ မြေတိုင် ငရွှေထွန်း၊ ချောင်းကူးရွာ၌ ပြည်စိုး၊ ငထွန်းဖြူ။ မြေတိုင် ငထွန်းဦး၊ အရိုင်းကဲရွာတွင် ပြည်စိုးငအောင်ထင်၊ မြေတိုင်းငနောက်ထွေးတို့တိုင်ဆော်ရှုရွာခါး ရွာခွန်အပေါ် ဝန်အကောက် အစားများကို အောက်မားအမျှူးအကဲရွာ သွားကြီးတို့က စာရင်းကောက်ယူရှု အမှုတော်ကိုထမ်းရွှေ့ရသည့်အရာများကို သမိုင်းမော်ကွန်းတွင် ရှိသည့်အတိုင်း ပြာသာစ်သုံးဆူဒါယကာ မဟာဓမ္မရာဇ် မင်းတရားကြီးလက်ထက်၌ ဆက်လက်ရှု အောက်မားတော်သားတို့ကို ပေးချေသနားတော်မူသည်။ ရွာဆီမြေခွန်ကို စား၍ အောက်မားတော်အမှုကို ထမ်းရွှေ့ရပါသည်။

(တစမိုင် ငလိပို့ ငဆွဲပို့ ငနာလှ တို့အစစ်ခံချက်)
 (သဏ္ဌာန် ၁၁၆၄ ခု၊ ချောင်းကူးရွာသူကြီးဟောင်း
 ဦးဘလုံးထံမှပုံရပိုက်စာ)
 ထို့နောက် မင်းတုန်းမင်းလက်ထက် ဆင်ဝန်မင်းထံမှစာကို
 ဆက်လက်ဖော်ပြပါမည်။

ဆင်ဝန်မင်းအမိန့်စာ

ဆင်ဝင်း၊ အရှင်းကဲရွာသူကြီး နေမျိုးညိုန်သမန္တသီဟကျော်
 ။ ။ ချောင်းကူးသူကြီးမြတ်လှတို့ ။ ။ လက်ရှိကျေးရွာသူကြီးများမှာ
 ခြေသံ့တံ့ဆိပ်တော်မရှိလျှင် နိုင်စားမပေးစေနောင်။ နိုင်စားစားလို၍
 ကျေးရွာကိုလက်ရှိကြီးစီးလိုလျှင် လွှတ်တော်မှာလျောက်ထား၍
 လက်ရှိအမိန့်တော်စာချွန်နိုင်ရာစာများကို ခြေသံ့တံ့ဆိပ်တော်
 ပေးအပ်ကြီးစီးဆောင်ရွက်စေဟု ဘုရားအမိန့်တော်ကို ဦးထိုး
 ထက်ဆင်ရွက်ရသည်ဖြစ်၍။ အရှင်းကဲရွာသူကြီး နေမျိုးညိုန်
 သမန္တသီဟကျော်၊ ချောင်းကူးသူကြီး မြတ်လှတို့ကို စလင်း (၇)
 သင်း ဆင်အစီရင် ဥဒိန်ရာဇာနော်ရထာဘို့ ဝန်စာပေးအပ်
 ခေါ်လာစေသည်။

ရောက်လျှင် အရှင်းကဲရွာသူကြီးခန့်အမိန့်တော်ဆိုင်ရာ
 စာများကိုယူ၍ ရွှေဘဝါးတော်မြတ်အောက် တက်လာရမည်။
 သူကြီးတို့မကျို့မမာရှိလျှင် ဆောင်ရွက်နိုင်သူတို့ကို ရွှေဘဝါး
 တော်မြတ်အောက်စေသူနှင့်အတူ ဆန်တက်လာရမည်။

(ဆန်ဆင်မင်းဝန်၊ အောက်မားဝန်၊ မိုးအလေ့တော်အုပ်
 မင်းလှုမင်းခေါ်ရာဇာစာ)

နှောင်းခေါ်ဟောင်းက ““လောင်းရည်”” (သို့) ၉၃

အထက်ပါအမိန့်အတိုင်းဆောင်ရွက်ဖွယ်တို့ကို ဆောင်ရွက်
 ပြီးစီး၍ ခြေသံ့တံ့ဆိပ်ခတ်နိုင်ထားသောအကြောင်း စာချွန်
 တော်အမိန့်ကို ရရှိရာ ဆက်လက်တင်ပြပါမည်။

သူကြီးခန့်တံ့ဆိပ်ကြောင်းစာချွန်တော်

ဘုန်းတော်အလွန်ကြီးမြတ်တော်မှုလှသော ရေမြေအရှင်
 ဆွဲန်ဆင်မင်းသခင် ဆင်ဖြူများရှင် လက်နက်စကြာသခင်
 အရှင်ဘဝရှင်မင်းတရားကြီးဘုရား၊ သဏ္ဌာန် ၁၂၃၀ ခု၊
 သီတင်းကျော်လဆန်း ၉ ရက်၊ ၅-နေ့ ငမြတ်လှကို ယောမြို့စီရင်စု
 ချောင်းကူးရွာသူကြီးခန့်ထားတော်မှုသည်။ အသည်ငယ်သားတို့
 အမှုတော်ထမ်းကုန်၍ လုပ်စားဆောင်စားစီးပွားဖြစ်အောင်
 မစစ်ရင်။

အထက်ပါစာချွန်တော်နှင့် စပ်လျဉ်း၍ သက်ဆိုင်ရာမှ
 ဆက်လက်ထုတ်ပြန်အပ်သော ခြေသံ့တံ့ဆိပ်ခတ်နိုင်ထားသော
 ယောတွင်း ၄ မြို့ဝန်မင်း၏စာကို ဆက်လက်ဖော်ပြပါမည်။

အမိန့်တော်

ယောမြို့သူကြီး မြို့စာရေးတို့နှင့် ချောင်းကူးရွာအသည်
 အလာဝင်နေကပါးကြေးထမ်းကြီးငယ်တို့။ ။ ယော ၄ မြို့ဝန်
 နေမျိုးမင်းထင်ရာဇာ ရှိခိုးသံတော်ဦးတင်ချက်အတိုင်း ယောမြို့၊
 ဆောမြို့၊ လောင်းရှည်မြို့၊ ထိုးလင်းမြို့၊ စာရင်းပါ မြို့သူကြီး၊
 ကျေးရွာသူကြီး ၁၂၆ တို့ကို လက်ရှိကြီးစီးမြှုပ်နှံ့စေဟု သဏ္ဌာန်
 ၁၂၃၀ ခု သီတင်းကျော်လဆန်း ၉ ရက်နေ့ ဘုရားအမိန့်။

တော်မြတ်ကို ဦးထိပ်ထက်ဆင်ရွက်ရသည့်အတိုင်း လက်ရှိသူကြီး ဆက်သွင်းရာပါသာ မြှိုစိရင်စု ချောင်းကူးရွာ ငမြတ်လှကို လက်ရှိ ကြုံးစိုးဖြေကြီးစိုးစေသည်။ ချောင်းကူးရွာ အသည်အလာဝင်နေ ကပ္ပါးကြေးထမ်းကြီးထံတစ်စုံတို့။ ။သူကြီးငမြတ်လှ ဆင့်ဆိုရာ နာခံဆောင်ရွက်ကြရမည်။ သူကြီးငမြတ်လှလည်း ကျေးရွာစည်ပင် သာယာအောင် သိမ်းသွင်းပြုစုပြီးလျှင် ခန့်ထားကျရောက်သည် မင်းမှုတော်ရပ်များကို ပြေကုန်အောင်ကြီးစီးဆောင်ရွက်ရမည်။

အထက်ပါသူကြီး ငမြတ်လှတွင်ရရှိသာ အစီးအနင်း၊ အဆောင်အရွက်အခမ်းအနားကို အောက်တွင် ဆက်လက်ဖော်ပြ ပေးပါမည်။ ၁၂၄၁ ခု ကဆုန်လပြည့်ကျော် ၆ ရက်နေ့တွင် ဆင်ဝန်မဟာ မင်းလှမ်းကျော်က ဆင်ဝန်ထောက်တို့မှာ သေနတ် စာရေးတန်ည်း၊ ဆင်စချိတို့မှာ သေနတ်အစု တပ်မှူးတို့နည်း၊ ထားခွဲကိုင်စေရမည့်အကြောင်းနှင့် အမိန့်တော်မြတ် ဦးထိပ် ထက်ဆင်ရွက်ရသည်ကို နေမျိုးစည်သူကျော်ထင်နှင့် ဆင်စာရေးကြီး မင်းလှစည်သူတို့၏ မှတ်သားချက်ဖြစ်ပါသည်။

အမိန့်တော်

အောက်မား မဟာမင်းထင်ရာအေး ရှိခိုးသံတော်ဦးတင်ချက် အတိုင်း အောက်မားစာရေးတို့ကို နေမျိုးဘွဲ့နှင့် ဆင်ဝန်ထောက် တို့နည်း။ ထိုးအစီးအနင်းသနားတော်ခံစေ။ ။အစုအအုပ်ဆင် အစီအရင်တို့မှာ ဆင်စချိတို့နည်း။ ။အောက်မားဆင်မှူး ဆင်ကဲ့သိနည်း ဘွဲ့ထိုး၊ အစီးအနင်း၊ အဆောင်အရွက် သနားတော် ခံစေ။

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက ““လောင်းရည်”” (သို့) ၉၅

ဆင်ဝန်ထောက် ဦးလူကြီးအစီးအနင်းအဆောင်အရွက်များ နေမျိုးဘွဲ့သနားတော်မှုသည်။

နေမျိုးဘွဲ့။ သနားတော်မှုသည်	- ၁	
ဘဲနိပတောင်းလည် ၃ ဆင့်	- ၁	
အထွေ့ဗုံနားရွက်ရွှေထိုး	- ၁	ပေါင်း-၄
ရွှေထား (ဓား)	- ၁	
ဘဲနိဘောင်းဘီအကျိုးရွှေအေ	- ၁	
J-ဆင့်သတ်	- ၁	
ဆင်စချိတ်ဦးတောင်းအစီးအနင်းအဆောင်အရွက်များ		
အနော်ရထာဘွဲ့သနားတော်မှုသည်	- ၁	
ထိုးနိအထွေ့ဗုံနားရွက်ရွှေ	- ၁	
ရွှေထား (ဓား)	- ၁	ပေါင်း-၄
ဘဲနိဘောင်းဘီအကျိုးရွှေအေ	- ၁	
J-ဆင့်သတ်	- ၁	
ဆင်စောင်ဦးငမြတ်လှ အသေးစိန်ရထာအိုအနောင်အဆောင်		
အနော်ရထာဘွဲ့သနားတော်မှုသည်	- ၁	
ထိုးနိအထွေ့ဗုံနားရွက်ရွှေ	- ၁	
ရွှေထား (ဓား)	- ၁	ပေါင်း-၄
ဘဲနိဘောင်းဘီအကျိုးရွှေအေ	- ၁	
J-ဆင့်သတ်	- ၁	

ဟူ၍ အထက်ပါအတိုင်းအမှတ်အသားတွေ့ရသည့်အပြင် ဦးမြတ်လှ ရရှိသောရွှေထား(ဓား)။ ထိုးနိကြီး အထွေ့ဗုံနားရွက်ရွှေ ၁။ ဂဇိုးရိုးနော်ရထာဘွဲ့ကို ကြေးပြားတွင် စာလုံးထွင်းထားသော

ଫୁଲ୍ ଦଳିରେ କାହାରେ ପାଇଲା ନାହିଁ । କାହାରେ ପାଇଲା ନାହିଁ ।

စကားလိုးတို့၏အမိပ္ပါယ်များ

- ကျွန်ကိုချစ်လျင်နေမျိုးဘုံးပေးသည်။
  - ဖဲနီထိုး၊ အထွတ်နားရွက်၊ ထိုး၏ထိုးပါးကို
အထွတ်ဟုခေါ်၏။ အထွတ်နှင့် ထိုးရွက်တို့
ကြားရှိ အဝတ်စအပိုင်းကို နားရွက်ဟု
ခေါ်၏။ နားရွက်မှာ ရွှေချေထားသောထိုး။
  - လက်ကိုင်ရှိးတစ်ပေ၊ ဓားသွားတစ်ပေနှင့်
ကိုးလက်မဓားရှိးနောက်ပိတ်မှ ကြေးပန်း
ပြောက်ပုံ ငြက်ကြီးတောင်ဓားရှုည်။
  - တောဆင်ရှိးငါးကိုမြှုံးသောဆင်မ
  - စာရေးတော်တို့၏အချုပ်
  - ဆင်၏ခြေကိုချည်နောင်ထားသောကြိုး၊
ထူးခေါ်သည်ဟုခေါ်ပေါ်သောကြောင့်
ထူးကြီးဟုခေါ်သည်။

(သဏ္ဌာန် ၁၁၆၄ ခု ချောင်းကူးရွာသူကြီးဟောင်း ဦးဘလုံး
ထံမှ ပုရပိုက်စာ)

အခန်း (၁၂)

ရာဇဝင်ထဲက လောင်းရည်၏ အထင်ကရလွှပုဂ္ဂိုလ် အကျော်အမော်များ

(၁) လောင်းရှည်ဖြို့စား လောင်းရှည်မိန္ဒရား

ပွဲမသရိပါယနာတင် မင်းတုန်းမင်းတရားကြီး၏ မိဖူရား
တစ်ပါးဖို့သည်။

ရမ္မာဝတီမင်းသား သိရိသုမဟာဓမ္မရာဇာ မိုးနဲ့ပိုလ်မှု။ ချွန်းတောင်မြို့စားနှင့် မိမိနှောက် (ညောင်ရမ်းဝန်ဦးမြတ်ရာ ခေါ်စဉ်ဘဝန်ကြီး + ရှုပုဂ္ဂန်) တို့မှ လောင်းရှည်မိဖုရားဖြစ်လာမည့် သမီးတော်နှင့် ခေါင်တုံးမြို့စားဖြစ်လာမည့် သားတော်တို့ကို မွေးဖွားခြုံခြင်းဖြစ်၏။

လောင်းရှုည်မိဖုရား၏မွေးသက္ကရာဇ်နှင့် ငယ်မည်ကို
သေချာစွာ မသိရပေ။ သို့ရာတွင် ရတနာသခ်ကုန်းဘောင် မဟာ
ရာအင်အကျဉ်းတွင် သက္ကရာဇ် ၁၂၀၃ ခု၊ နယုန်လဆန်း ၅ ရက်နေ့
ကံကုန်တော်မူစဉ်က သက်တော် ၆၆ နှစ်ပြည့်ပြီဟု ဖော်ပြထား
သည်ကိုထောက်၍ သက္ကရာဇ် ၁၁၇၇ တွင် ဖွားမြင်သည်ဟု
ယူဆရပါကြောင်း လေးလာသိရှိရပေ၏။

ლეანდრუსტმიტფრა: ვალუ ბუგმანი: მანისთვის მანი: აშშ რეუტ
კონფერენცია: თორენისტმიტფრა: ვეინკონი: ალაზანი: მიტფრა:

ဆင်ဖြူမရှင်၊ မင်းတုန်းမင်း၏ မကွေးမိဖုရား၊ အိမ်ရွှေ့မိဖုရား လှိုင်ထိပ်ခေါင်တင်တိနှင့် မောင်နှမတစ်ဝမ်းကဲ့တော်စင်ပါ၏။ သာယာဝတီမင်းလက်ထက် သက္ကရာဇ် ၁၂၀၂ ခု၊ တန်ဆောင်မှုန်းလဆန်း ၁၃ ရက် ပင်တိုင်စံသမီးတော်ကြီး (နောင်စကြာဒေဝါ) ကို နားထွင်းမင်းလာပြုရာ၌ အခြား သားတော်၊ သမီးတော်များနှင့် အတူ နားရုံတော်အဖြစ်ပါဝင်ခဲ့ရ၏။ (ထိုစဉ်က လောင်းရှည် မိဖုရား၏ ခမည်းတော်သည် သိရှိသူမဟာဓမ္မရာဇ်ဘွဲ့နှင့် သီပေါ်မင်း၏သမီးတော် (၅) တေးသမီးအိမ်တော်တွင် သကြံနှင့်တော်ဟု ဖော်ပြထားသည်။)

လောင်းရှည်မိဖုရားကို နှစ်းရဆောင်ရမိဖုရားစာရင်းတွင် မပါ၍ မင်းတုန်းမင်း၏ မိဖုရားငယ်တစ်ပါးဟု ထင်နေကြ၏။ အမှုန်မှာ မင်းတုန်းမင်း၏ နှမတော်ဝမ်းကဲ့များဖြစ်သည့် စိန်တုံးမိဖုရား၊ မကွေးမိဖုရား၊ လောင်းရှည်မိဖုရားတို့သည် နှစ်းရမိဖုရားကြီးလေးပါး အောက်ဆောင်ရမိဖုရားကြီးလေးပါး အထက်တွင် ရှိကြ၏။

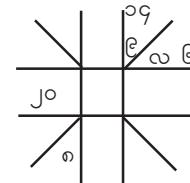
လောင်းရှည်မိဖုရားသည် ဒေဝါဘွဲ့ကို အပ်နှင့်ခြင်းခံရသူ ဖြစ်၏။ အချို့ဆောင်ရမိဖုရားများပင် မဟောဘွဲ့သာအပ်နှင့်ခြင်းခံရသူဖြစ်၏။ အဆောင်အရွက် အစီးအနှင့်းအပ်နှင့်ခြင်းခံကြရာ တွင် “ခမည်းတော်ဘုရားလက်ထက် ကျောက်မော်မြို့စားမိဖုရား၊ ကနောင်မြို့စားမိဖုရားတို့ကို သနားတော်မှုသည် အဆောင်အရွက်တွင် တိုး၍ လောင်းရှည်မိဖုရားကို သနားတော်မြတ်ခံစေ” ဟု ဖော်ပြထားသည်ကို လေ့လာသိရှိရပါ၏။

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရှည်” (သို့) ၉၉

လောင်းရှည်မိဖုရားဘွဲ့အမည်မှာ သိရှိမယာ မဂ်လာ သုပဘာဒေဝါဘွဲ့နှင့် လောင်းရှည်မြို့စားမိဖုရားဟု တွင်လေသည်။

လောင်းရှည်မိဖုရားသည် မန္တလေးမြို့အရှေ့ပြင် ဝဏ္ဏရာရာမ ခေါ် စိန်တုံးကျောင်းတိုက်တော်ဘာက်တွင် ဘုံသုံးဆင့် စံမြင့်ခံ ကျောင်းတော်ကြီးကို ကျောင်းရုံများနှင့် ဆောက်လုပ်လျှော့ဒါန်းခဲ့သည်။ မတ္တရာတိုက်ဟုခေါ်လေသည်။

(j) ယောအတွင်းဝန်ချွေပြည်ဝန်ကြီး ဦးဘိုးလှိုင်

ချွေပြည်ဝန်ကြီး ဦးဘိုးလှိုင်၏အတာ

မင်းတုန်းမင်းကြီးခေတ်နှင့် သီပေါ်မင်းတို့ခေတ်တွင် ထင်ရှားကျော်ကြားသော ပညာရှိကြီးဖြစ်သည်။ ယောဒေသ (ကုံကော်၊ ထိုးလင်း၊ ဆော၊ ယော၊ လောင်းရှည်) ကို အပိုင်စားရသဖြင့် ယောအတွင်းဝန်ဟု ခေါ်ဆိုသမုတ်ခဲ့ကြခြင်းဖြစ်ပါသည်။

မောင်ဘိုးလှိုင်ကို အဘ ယင်းတော်ဝန်ကြီး ဦးချွေတုတ်၊ အမိဝန်ကြီးကတော် မယ်ဌိုင်းတို့က ၁၁၉၁ ခုနှစ်၊ နှောင်းတန်ခူး

လဆန်း (၁၀) ရက်၊ ညွှန်သုံးချက်တိုးကျော်ချိန်တွင် မြင်းခြားထက်ပုလဲရွာတွင် ဖွားမြင်သည်။

အမရပူရဆရာတော် ဦးကျဉ်ပွေ့ထံတွင် သာမကေ ဝတ်သည်။ ပြည်ဆရာတော်ဘုရားကြီးထံမှ ပညာသင်ယူသည်။ မထိုးတိုက်ဆရာတော်ထံ ဆက်လက်ပညာသင်ယူသည်။

မင်းတုန်းမင်းသားနှင့် ကနောင်မင်းသားတို့က နောင်တော်ပုဂံမင်းကို ၁၂၁၄ ခုနှစ်တွင် တော်လုပ်ပုန်ကန်ခြားနားသောအခါ အမရပူရမှ ရွှေဘိုးအထိ အတူလိုက်ပါသည်။ လူထွက်၍ လိုက်ရမည်ဟု အမိန့်တော်ရှိသည့်အတိုင်း လူထွက်၍ လိုက်ရသည်။

ရွှေဘို့မြို့ကိုသိမ်းပိုက်အောင်မြင်တော်မူသော မင်းတုန်းမင်းသားနှင့် ကနောင်မင်းသားတို့သည် ညာက်အမော်အမြင်ကြီးသော မောင်ဘိုးလိုင်ကို စတင်ချိုးကျူးခဲ့၊ မင်းတုန်းမင်းကြီးက သားအရာမွေးစားခြင်းကိုလည်းခံရသည်။ အိမ်ရွှေ့စံ ကနောင်မင်းသားကြီး လူယုံတော်အဖြစ်လည်းကောင်း၊ တိုင်ပင်ဖော်တိုင်ပင်ဖက်အနေဖြင့်လည်းကောင်း ခန့်ထားသည်။ အမရပူရမြို့သို့ ဝင်တော်မူရာ ကုလားဝန်အရာခန့်တော်မူပြီး မကော်းဝန်ကြီးသမီးအကယ်ခင်ဖြူနှင့် ၁၂၁၅ ခုနှစ်၊ အမိန့်တော်နှင့် တောင်းရမ်းလက်ထပ် မင်းလာပြုစေသည်။

၁၂၁၉ ခုနှစ်တွင် အတွင်းဝန် ယောမြို့စားအရာနှင့် သူကောင်းပြုတော်မူခံရသည်။ ငွေခွန် ၁၂၁၃ ရပ်၊ အကောက်၊ ရေနံ၊ စွေး၊ ပွဲ၊ ဇုံး၊ ကူးတို့များကိုလည်း အပ်တော်မူခံရသည်။

၁၂၂၉ ခုနှစ်တွင် ကလေးမြို့၊ ယောမြို့၊ ဆောမြို့၊ ထိုးလင်းမြို့၊ လောင်းရှုည်မြို့များကို ဆိုင်ရာအပ်တော်မူသည်။

နောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရှုည်” (သို့) ၁၀၁

ကနောင်မင်းသားကြီး၏ နိုင်ငံတော်ပြုပြင်ရေးနှင့် ခေတ်မြို့မြန်မာနိုင်ငံတော်ကြီးတည်ဆောက်ရေး စီမံချက်များရေးဆွဲရာ၏ အမိုက်အဆိုးမှ ပါဝင်ဆောင်ရွက်ခဲ့သည်။ ခေတ်မြို့ပညာများသင်ကြားရေးကို စီမံချက်ချဆောင်ရွက်သည်။ နိုင်ငံခြားပညာသင်များရွေးချယ်ပေးပြီး နိုင်ငံခြားသို့ ပညာတော်သင်များရွေးချယ်စေလွှတ်ပေးခဲ့သည်။ ပညာသင်များတဲ့ချို့ပြန်လာသောအခါ စက်ရုံအလုပ်ရုံပေါင်း (၅၀) ကျော်တည်ဆောက်သည်။ ပြည်တွင်းပညာရေးကိုလည်း ခေတ်မြို့စေရန် ရွှေးဟောင်းသချို့သင်ကြားရေးမှုဖြစ်သော “နော၊ ကော၊ နော” အစရှိသချို့တွက်နည်းကိုးခေါင်းတွက်နည်းကို အစားထိုးသင်ကြားရန် “လီလာဝတီရက်နှင့်” ကြီးကို စီရင်ရေးသားဘာသာပြန်ဆိုခဲ့သည်။

ယောအတွင်းဝန်ဦးဘိုးလိုင်ဟု နာမည်ကြီးခဲ့သည်မှာ ညာက်ပညာထက်မြေက်ပြီး ကလောင်လက်နက်ကြောင့်ဖြစ်သည်။ ဦးဘိုးလိုင်ရေးသားသော ဘာသာရပ်များမှာ စုံလှပါ၏။

၁၂၂၅ ခုနှစ်၊ လီလာဝတီရက်နှင့် ၁၂၃၁ ခုနှစ်၊ လောကဓာတ်ဆေးကျမ်း၊ လိပ်ပိပိကာ၊ ကြေးနှစ်းရှိက်နည်းကျမ်း၊ အသေးကျမ်း၊ ၁၂၃၃ ခုနှစ်၊ ဝိမ္မထိုးရသကျမ်း၊ ၁၂၃၄ ခုနှစ်၊ မဟာသမထကဗ္ဗိုံနိစ္စယကျမ်း၊ ၁၂၃၅ ခုနှစ်၊ သွှေးသံလာကျမ်း၊ ၁၂၃၇ ခုနှစ်၊ ကာယန့်ပသာနာကျမ်း၊ ၁၂၄၀ ခုနှစ်၊ ရာဇာမွှေးသံလာကျမ်း၊ ၁၂၄၂ ခုနှစ်၊ ဥတုဘာ့နာနာကျမ်း၊ ၁၂၄၅ ခုနှစ်၊ ဥတုဘာ့နာနာကျမ်း၊ အလက့်နိသွှေးကျမ်း၊ ၁၂၄၄ ခုနှစ်၊ မဟာသုဇာတာကပေဒင်ကျမ်း၊ အစရှိသည်ဖြင့် ဘာသာပေါင်းစုံကို ရေးသားနိုင်သူဖြစ်ပါသည်။

ပညာရှိသတ္တိဖြစ်ခဲ့ဆိုသကဲ့သို့ ပညာရှိကြီးဦးဘိုးလှိုင်သည် သူ၏ပညာသားပါသာ “ရာဇ်မွေသဂ္ဗာများ” ဟူသော ဘုရင်စနစ်မှ ဒီမိုကရေစိစနစ်သို့ ပြောင်းလဲအုပ်ချုပ်ရန် အဆိုပြု တင်ပြသောကျမ်းကြီးကြောင့် အရာမှုချထားခြင်းခံရသည်။

ယောအတွင်းဝန်ဟူသော ရာထူးမှသည် နောက်ထပ်ရာထူး ဘဲ့ထူးအမျိုးမျိုးရခဲ့သည်။ သိပေါ်မင်းလက်ထက် ရွှေပြည်ဝန်ကြီး အရာခန့်ထားသူကောင်းပြုတော်မှသည်။ သတိုးမင်းကြီး မင်းလှမဟာ မင်းခေါင်သီဟသူလည်ဖြစ်သည်။ ပညာရှိဟူ၍ ကျော်စောတင်ရား ရှိလှသည်နှင့် တိုင်းပြည်၏အကျိုး၊ မင်းခကရာ၏အကျိုး၊ တိုးတက်ကြီးပွားရန်များကိုလည်း အထူးအားထုတ်သည်။ လောကီ လောကုတ္ထရာအကျိုးကိုမျှော်၍ ကျမ်းအများအပြား ရေးသား ပြုစုခဲ့သည်။

ဦးဘိုးလှိုင်သည် ယောအတွင်းဝန် ဝက်မစွေတ်ဖြူစား၊ မကွွေးဖြူစား၊ ရာထူးအမျိုးမျိုးအဆင့်အသွယ်သွယ်ချိုးမြောက်ခြင်း ခံရကာ ရွှေပြည်ဝန်ကြီးအထိ ခန့်အပ်ခြင်းခံခဲ့ရသော်လည်း ယောအတွင်းဝန် ယောမင်းကြီးဟူသော အမည်သာလျှင် လူအများ ပါးစပ်ဖျေားတွင် စွဲကျဉ်းနေခဲ့ပါသည်။ ယောနှင့်ဦးဘိုးလှိုင်၊ ဦးဘိုးလှိုင်နှင့်ယော သည်ခွဲခြားမရခဲ့သဖြင့်လည်း ဦးဘိုးလှိုင်ကို ယောနယ်မြေဖွား ယောဒေသသား၊ ယောသားဟုပင် ထင်မှတ်ခဲ့ကြ ပါလေသည်။

ယောမင်းကြီး ၅၀၀ ဝက်မစွေတ်ဖြူစားဝန်ကြီး၏ အမှုထမ်း သက်တစ်လျှောက်တွင် ရာထူးကျမှုများ အကြိမ်ကြိမ်ကြိမ်တွေ ခဲ့ရပါသည်။ ၁၈၇၈ ခုနှစ်တွင် အတွင်းဝန်ရာထူး ခန့်အပ်ခံရ

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရည်” (သို့) ၁၀၃

သော်လည်း ၁၈၆၅ ခုနှစ်၌ ရာထူးကျသွားခဲ့သည်။ ၁၈၆၉ ခုနှစ်တွင် အတွင်းဝန်ရာထူးပြန်လည်ရရှိသော်လည်း ၁၈၇၁ ခုနှစ်၌ ရာထူးကျခဲ့ရပြန်သည်။ ဝန်ကြီးဖြစ်စဉ် ရွှေပြည်ဝန်ရာထူးကိုပါ ပူးတဲ့ထမ်းဆောင်ရသဖြင့် ရွှေပြည်ဝန်ကြီးဟု အမည်တွင် ပြန်ပါသည်။

ထိုသို့ မြန်မာ့သမိုင်းတွင် ထင်ရှားခဲ့သော ယောအတွင်းဝန် ဦးဘိုးလှိုင်၊ သတိုးမင်းကြီး မင်းလှမဟာမင်းခေါင်သီဟသူ ရွှေပြည်ဝန်ကြီးအရာတို့ဖြင့် မဟာလူရည်ခွန်လည်းဖြစ်သော လူလော်မျိုးဆက်သစ်များက မိမိတိုးဘေး ရွှေးမြန်မာကြီးများကို စိတ်ဝင်တစား တန်ဖိုးထားခြင်းဖြင့် နိုင်ငံနှင့်လူမျိုးအတွက် မြို့ချစ်စိတ် အတိမာန်ရှင်သန်စေသော ဦးဘိုးလှိုင်ကား (၁၇-၈-၁၈၈၃) (၁၂၄၅) ခုနှစ်၊ ဝါခေါင်လပြည့်နေ့၊ အသက် (၅၄) နှစ်အရွယ်တွင် ကွယ်လွှန်အနိစ္စရောက်ခဲ့ရပေသည်။ ဦးဘိုးလှိုင်ကတော် ဒေါ်ခံငါးမြှောမှု (၁၈-၅-၁၈၉၅)၊ (၆၂) နှစ်အရွယ်တွင် ကံကုန်ပေသည်။

(၃) လောင်းရည်မြှောမှု၊ ဝန်ကြီးဦးမောင်ကလေး

“ပခန်းမှာလေ ခန်းပတ်မှာနား လောင်းရည်မှာမား ရော့ တစ်တိုင်ချင်းရယ်နဲ့ လင်းနိုင်ပါမလား”

ဟူသော ဗန်းမော်ဆရာတော်ကြီး၏စာချိုးအရ ကုန်းဘောင် မင်းဆက် ရတနာပုံးတော် ဝန်ကြီးများတွင် အထင်ကရ ဝန်ကြီး (၄) ပါးရှိသည်။ ယင်းတို့တွင် ပခန်းဝန်ကြီး (ဦးရန်ဝေး) မှာ လေနာရောဂါရိသည်။ လောင်းရည်ဝန်ကြီး (ဦးမောင်ကလေး) မှာ မြင်ကွန်းမြင်းခုန်တိုင်အရေးတွင် ဓားဒဏ်ရာကြောင့် လည်ပင်း

တစ်ဖက်စောင်းသွားခဲ့သည်။ ခန်းပတ်ဝန်ကြီး (ဦးရွှေမောင်) က နားလေးသည်၊ ရေနံချောင်းဝန်ကြီး (ဦးရွှေစိုး) တစ်ပါးတည်နှင့် တိုင်းရေးပြည်ရာကို စီစဉ်နှင့်ပါမလားဟု ဆိုခဲ့လေသည်။

ဖော်ပြပါ လောင်းရွှေဖြူစားဝန်ကြီး သတိုးမင်းကြီး မဟာဓည်သူ့ဘုံးမောင်ကလေးကို သံလျင်မင်းကြီးပြီးကျော်ခေါင်နှင့် ဝန်ကတော်တိုက (၂၁-၃-၁၈၀၇) ခုနှစ်တွင် ဖွားမြင်ပါသည်။

ဦးမောင်ကလေးသည် ဘကြီးတော်မင်းလက်ထက်တွင် ရွှေတောင်မင်းငယ်ဘွဲ့ဖြင့် လက်ဖက်ရည်တော်အဖြစ် စတင် အမှုထမ်းခဲ့သည်။ ထိုနောက် မင်းလှုကျော်ထင်ဘွဲ့ခံ မင်းစံကြီး လျေတော်အုပ်၊ ရွှေပန်းကန်လျေတော်အုပ် လက်ရုံးတော်ကိုင် ရာထူးများဖြင့် အမှုထမ်းရ၏။ (၁၈၄၆) ပုဂ္ဂမင်းနန်းတက်သောအခါ ချို့တောင်မြို့စား ရွှေလွန်လျေအုပ်အရာ။ ထိုနောက် မင်းကြီးမဟာ မင်းလှုကျော်ထင်ဘွဲ့ခံ ဖြူတော်ဝန်အရာများ ခန့်အပ်ခံရပါသည်။

မင်းတုန်းမင်းလက်ထက်တွင် ငွေခွန်ဝန်၊ အတွင်းဝန်၊ လျေသင်းတော်ရာထူးများဖြင့် လောင်းရွှေဖြူစားအရာရဲ့၏။ ၁၈၆၁ ခုနှစ်၊ မေလတွင် ဝန်ကြီးရာထူးတိုးမြှင့်ခန့်အပ်ခဲ့ရ၏။ ၁၈၆၆ ခုနှစ်၊ မြင်ဂွန်းမြင်းခုန်တိုင်အရေးတွင် ဓားဒက်ရာရရှိပြီး လည်စောင်းလျက်ရှုံးသည်။

လောင်းရွှေဖြူစားဝန်ကြီးသည် ရေစကြိုမြို့နယ်၊ ရေရှားရွာ၊ ရွှေပွင့်လင်းဘုံရားဝင်းအတွင်း ကြေးချိန် (၂၃၉၃၀) ကျပ်ရှိ ခေါင်းလောင်းတစ်လုံးကို ငွေဒက်း (၉၃၀) ကျပ် အကုန်အကျခံ သွန်းလောင်းလှု။ ဒါန်းခဲ့ပါသည်။ ခေါင်းလောင်းမျက်နှာပြင်

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရွှေ” (သို့) ၁၀၅

ထက်တွင် ခေါင်းလောင်းစာများ ရေးထွင်းမှတ်တမ်းတင်ခဲ့ရာ ဝန်ကြီး၏အထွေးထွေးကို တိကျခိုင်မာစွာ တွေ့ရှိနိုင်ပါသည်။

လောင်းရွှေဖြူစားဝန်ကြီး၏ ဝန်ကတော်မှာ ဘုံးတော်ဘုံရား လက်ထက် လက်ပံ့ဝန်မှုဗြို့တော်၏သမီးဖြစ်ပြီး သားသမီးများ အနက် ထင်ရှားသူတို့မှာ မြင်းစုံကြီးဝန်ကတော်၊ မကွေးမင်းကြီး၏ ချွေးမ၊ မင်းတုန်းမင်း၏ထိုးလိုင်တိုက်စားမိဖုရားနှင့် စီးတော် မြင်းဝန်တို့ ဖြစ်ပြုပါသည်။ ဦးမောင်ကလေးသည် သီပေါ်မင်း လက်ထက်တွင်လည်း ဝန်ကြီးရာထူးဖြင့်ပင် ဆက်လက်ထမ်းဆောင် ခဲ့ရသည်။

လောင်းရွှေဖြူစားဝန်ကြီးနှင့်လက်ဆက်၍ ပုံရပိုက်မှတ်တမ်း တစ်စောင်တွင် “အလုပ်တော်၊ အဆောင်ဝင်လုပ်သူ၊ ကျောက်တော် ကြီးဘုံရားပင့်သူ” ဟုမှတ်ချက်ပြထားပါသည်။

(၁၀-၂-၁၈၈၃) တွင် လောင်းရွှေဖြူစားကွယ်လွန်ပါသည်။ ဝန်ကြီး၏စွာပန်ကို ဆင်ဖြေမရှင်မိဖုရားကြီးကိုယ်တိုင် တက်ရောက် ခဲ့သည်ဟု လျေလာသိရှိရပေသည်။

အခန်း (၁၃)

နွှောင်းအတိတ် လောင်းရည်မြို့၏ ခီးပွား၊ လူမှာ မလေ့ရေးရာ

ပထဝါအနေအထားအားဖြင့် လောင်းရှည်မြို့သည် မြစ်၊
ချောင်း၊ တော့တော် ထူထပ်၏ ဆက် သွယ် သွားလာရေး
မလွယ်ကူသော ယောနယ်ဒေသရှိ မြို့ကလေးတစ်မြို့ဖြစ်ပေရာ
ယနေ့အထိပင် လျင်ပြန်အရပ်ဒေသများနှင့် နီးလျက်နှင့် ဝေး
နေသေးသကဲ့သို့ ဖြစ်နေသေးသည်။ ဤသို့ဖြစ်သည့်အားလုံး၏
လောင်းရှည်သည် အခြားသောမြို့စားစောင် ဘွားများ နယ်များ
နည်းတူ ဘုရင်ကေရာဇ်အမိန့်ကျရာ၊ စစ်ရေးစစ်ရာ၊ နယ်ပယ်
ရေးရာ၊ နှင့်ငံရေးရာတာဝန် များနှင့် အခွန်အခြားမျိုးမျိုး
ထမ်းဆောင်ခဲကြရသည်ကို များသောအားဖြင့် မသိရှိကြပါ။

သဏ္ဌာန် ၁၁၂၇ ခုနှစ်၊ ၁၁၄၅ ခု စစ်တမ်း (၂) စောင်တွင်
သဏ္ဌာန် ၁၁၂၇ ခု စစ်တမ်း၏ “ယခုသက်ဆိုင်သည့် နယ်မြေ

အတွင်းတွင် ဘုရားမြေ၊ ကျောင်းမြေ၊ လေးမြေ၊ ကာမြေ၊ ဆင်မြေ၊
မြင်းမြေမရှိ၊ မင်းမြေသာရှိပါသည်။ မြေရပ်လည်း တောင်ကြို့၊
တောင်ကြား၊ ချောက်ကြို့ချောက်ကြားဖြစ်၍ တောင်ယာစပါး
စူးထိုးလက်ယက်နှင့် ဝါ ပြောင်း၊ ပဲ၊ လူး၊ ဆပ်၊ အသွေးအခြားက်
စိုးစိမ့်သာ လုပ်ရပါသည်။ အဆီအခွန်မှာ အခြားမဆက်သွင်းရ
”

ဟူ၍ပါရှိရာ ထိခေတ်ကာလက လောင်းရွည်မြို့နယ်
အနေအထားသည် စီးပွားရေးမဖွံ့ဖြိုးသေး၊ စိုက်ပျိုးရေးအဆင့်
နှင့်ကျေနေသေးသည်ဟု ဆုံးရမည်သာဖြစ်ပါ၏။ အရှင်းကဲရွာ၊
ပုံပုကိုင်းရွာ၊ လယ်ဖြေရွာတို့မှာ ပဝါဒီကိုကြ၏။ ပဝါဒီတင်း (၁၀၀)
ရလှုင် (၁၀) တင်း၊ (၁၀) တင်းရလှုင် (၁) တင်း မေခွန်အဖြစ်
သူကြီးစားရလေ၏။ တစ်ဆယ်ရာခိုင်နှုန်း အခွန်ကောက်ခံခြင်း
ပေတည်း။

မင်းနေပြည်တော်သို့ ပါပီးခွန်၊ ဝါခွန်၊ စောင်ခွန်၊ လူခွန်၊
ဖယောင်းခွန်များ ဆက်သွင်းရ၏။

၁၁ (၁၀) ရွှေမှ တစ်နှစ်လျင် အခွန်တော်စပါး (၂၂၂)
တင်းသွင်းကြရ၏။ ဆန်စပါးကို လောင်းရှည်မြို့တွင် ကျိုက္ခိုင်ထား၏။
စစ်ချိစစ်ရေးရုံးသောအခါ ဆန်စပါးကို တပ်ရီကွာအဖြစ် စား၏။
ရိုက္ခိုက္ခိုကို ကြိုးတင်သို့လောင်ထားခြင်းပင်ဖြစ်၏။

ခွန်မ (ဝန်စား၊ စိုးစား၊ ရေးစား အခွန်များ) ပေးကြရ၏။ ဘူရင့်အတွက် ခွန်မကို အနောက်ဝန်ဆျင် စာရေးတို့အား ပေးကြရ၏။ ဝန်စားမှာ ဆိုင်ရာဝန်သို့ ရေးစားမှာ အနောက်ဝန်စာရေးသို့ ပေးကြရ၏။

ယောမြို့ရွာများသည် ဘုရင်မင်းမြတ်နှင့် အိမ်ရွှေမင်းတို့အား နှစ်စဉ် နှစ်ကူးတစ်ကြိမ်၊ ဝါကျေတ်တစ်ကြိမ် ကန်တော့လက်ဆောင် များ ဆက်သွယ်ရပါသည်။ ပစ္စည်းနှင့် အရေအတွက် တို့သည် တစ်မြို့နှင့်တစ်မြို့၊ တစ်ရွာနှင့်တစ်ရွာ မတူညီကြပါ။

လက်ဆောင်ပေးကြရသောဓလေ့များ ရွှေးကပင်ရှိခဲ့ ကြောင်း တွေ့ရ၏။ ထိုခေတ်လက်ဆောင်သည် မိမိတို့၏လုပ်ငန်း ခွင့်မှုရခြင်းဖြစ်ပေ၏။

စစ်တမ်း၌ ကျိုစိုးကို လက်ဆောင်ဆံ့ပိုင်း (ဆန်နှစ်တင်း) ကြက်တစ်ခု၊ ခေါင်ရည်တစ်ဘူး၊ ကြက်ဥပါးလုံး၊ ချင်း (ရှင်း) တစ်ချိုင့်၊ ပိန်းတစ်ချိုင့်နှင့်ဟူ ဖော်ပြထားလေ၏။

တန်ဖိုးကြီးမှားလှသည်မဟုတ်၊ တစ်ဦးနှင့်တစ်ဦး ဆက်ဆံပေါင်းသင်းရှုံး မေတ္တာစေတနာဖြင့်ပေးရှိုးဖြစ်သည့် ဓလေ့ဟုပင် ဆုံးရပေလိမ့်မည်။

ရောင်းဝယ်ရာတွင် လည်း အခွန်ကောက်ခံခြင်းမရှိ၊ လွှေတ်လပ်စွာ ရောင်းဝယ်နိုင်ပါ၏။ ဆင်သေလျှင် မြို့သူကြီးကို အစွယ်တစ်ချောင်း၊ အရာတော်ကို အစွယ်တစ်ချောင်း ဆက်ရ၏။ ကျွေဝင်၊ နွားဝင်တို့ကို မြို့ရွာသူကြီးတို့ကဖမ်းမိလျှင် သံးနှစ်စွဲ၍ ပိုင်ရွင်မပေါ်ပါက သူကြီးတစ်ဝက်၊ အရာတော်တစ်ဝက် ခွဲခေ ယူလျက် ထိန်းကျောင်းသူရှိခဲ့လျှင် သူကြီးက ငှင်း၏တစ်ဝက်ကို ထိန်းသူအား ပေးရပါ၏။

လောင်းရှည်နယ်တွင် သာသနာမြေနှင့် အမှုထမ်းတို့ စားမြေ မရှိပါ။ ယောလေးမြို့တွင် လောင်းရှည်မြို့မှုံး သူကြီးစားမြေ အများဆုံးရှိသည်ကို တွေ့ရပါ၏။ ၁၈၆၁ ဧရာဝါးလ၊ ၁၆ ရက်

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရှည်” (သို့) ၁၀၉

လောင်းရှည်မြို့သူကြီးစားလယ်၊ ရှစ်ဆယ့်ခြောက်ပယ်ခဲ့ ရှိသည်ဟု ဆိုပါ၏။

လောင်းရှည်မြို့သူကြီးသည် အခွန်တော်အဖြစ်နှင့် ကျွေနှစ်ကို ကောက်ယူစေခိုင်းပိုင်ခွင့်ရှိ၏။ ၁၈၆၁ ဧရာဝါးလ၊ ၁၆ ရက်တွင် လောင်းရှည်မြို့သူကြီး ငိုးသီးက မအေးရွာနှင့်ကျေည်တွေးရွာတို့မှ တစ်ရွာလျှင် တစ်နှစ်အတွက် ကျွေနှစ်တစ်ယောက်စီကို အခွန်တော် အဖြစ် ကောက်ယူခိုင်းစေရမြေဖြစ်သည်ဟု အစစ်ခံပါ၏။

ထိုစဉ်က ချင်းတို့ကို မင်းမှုခန့်ထားလေ့မရှိဘဲ အိမ်ခြေ နည်းများမဆို ချင်းတို့စေလေ့ဖြင့် လုပ်ကိုင်စားသောက်သည်ကိုသာ အခွန်တော်အဖြစ် ထမ်းဆောင်ကြရ၍ စုမ်သီမြန်မာကပ္ပါးရှိလျှင် ယင်းကို မြို့သူကြီးတို့က မင်းမှုခန့်ထားမြဲဖြစ်ပါ၏။ ချင်းရွာ အချို့တွင် တစ်နှစ်လျှင် ဝါပိသာ ငါးဆယ်စီ၊ အခွန်တော် ပေးကြရပါ၏။

ဆင် အစု အမှုထမ်းဖြစ်သော အောက်မားရွာတို့ကို သက်ဆိုင်ရာဝန်က စီရင်အုပ်ချုပ်ပါ၏။ လောင်းရှည်နယ်တွင် အရိုင်းကဲရွာသည် အောက်မားသားတို့နေထိုင်သည့် ကျေးရွာ ဖြစ်သောကြောင့် အောက်မားသားတို့နေထိုင်အုပ်ချုပ်သည်ဟု ဆိုပါ၏။ ၁၇၁၁ ခုနှစ်ကတည်းက အောက်မားသင်းဖွဲ့ရာတွင် ပါဝင်ခဲ့ပါ၏။ ၁၇၈၃ ခုတွင် အောက်မားရွာများ၊ ချောင်းကူး၊ ပုပ္ပကိုင်း၊ ပသင်း၊ လယ်မြို့၊ အရိုင်းကဲရွာတို့၏ အိမ်ခြေပေါင်း ၈၇ အိမ်ရှိကြောင်းနှင့် ချောင်းကူးရွာ၊ ၉ အိမ်၊ ပုပ္ပကိုင်း ၁၂ အိမ်၊ ပခင်း ၁၄ အိမ်၊ လယ်မြို့ ၉ အိမ်၊ အရိုင်းကဲရွာ ၄၃ အိမ်ဖြစ်ကြောင်း သိရှိရပါ၏။ ထိုရွာများကို ဆင်မှုသူကြီးများကသာ အစဉ်အုပ်ချုပ်ပြီး၊ အသည်

သူကြီး ခန့်ထားရိုးမရှိကြပါ။ စုမသိကပ္ပါးရှိလျှင် ယင်းကို မြို့သူကြီးတို့က ကောက်ခံစီရင်မြေဖြစ်ပါ၏။

အောက်မှားဆင်အစု အမှုထမ်းကျေးရွာများကို အောက်မှားဝန်က စီရင်အုပ်ချုပ်သော်လည်း စားမြေ၊ နေမြေမြေသတ်မှတ်ပေးထားခြင်းမရှိပါ။ သို့ဖြစ်၍ ယာခုတ်လုပ်ကိုင်စားလျှင် လောင်းရှည်မြို့သူကြီးအား မြော်း၊ မြေတိုင်အတွက် ယာတစ်ခင်းလျှင် စောင်ဖြူ။ ၁ ခေါင်ရည်အိုး ၁ နှင့် ကြက်တစ်ကောင် ပေးရမြှုပ်၏။ ၁၈၃၂ ဧပြီ ၅ အရိုင်းကဲရွာသူကြီး သမန္တရွှေတောင်နှင့် ရွာသားတို့က ၁၈၃၄ မြေနှင့် မြေတိုင်းတွက် စောင်ဖြူအတောင် ၃၀ နှင့် စောင် ၁၂ ထည်ကို လောင်းရှည်မြို့သူကြီးအားပေးရပါ၏။ အချို့ဆင်သောအမှုထမ်းရွာများကို စားမြေ၊ နေမြေများသီးမြားသတ်မှတ်ပေးထားသည်ကိုလည်း တွေ့ရသေးရာ ၁၈၀၂ ခု အောက်တိဘာ ၂၂ ချောင်းကူးရွာ အောက်မှားတော်အမှုထမ်းတို့သည် မြို့ဆင်ခြေားပေါက်ကျွန်တောရွာနှင့် နတ်ရရွာအကြား မြေ ၂ ပယ်၊ နတ်ရရွာနှင့် ရွှေက်ပင်ရွာအကြား မြေ ၃ ပယ်ကိုလုပ်ကိုင်စားရပါ၏။

ချောင်းကူးရွာ၊ ပုံပွဲကိုင်းရွာ၊ ပဲခင်းရွာ၊ လယ်ဖြူရွာနှင့် အရိုင်းကဲရွာတို့သည် ၁၆၁၁ ခုက ဖွဲ့စည်းခဲ့သော စလင်းခုနှစ်သင်းဝင် အောက်မှားဆင်စမ်းရွာများဖြစ်ကြရာ အစုဆိုင်ရာ အမှုတော်ကို ထမ်းရွက်ကြရမြှုပ်ဖြစ်သောကြောင့် စစ်ရေးမင်းမှုတာဝန်မှားလည်း ကင်းလွှတ်မြှုပ်ဖြစ်ပါ၏။ ဆင်အစုအမှုထမ်းသူကြီးတို့သည် ရွာ၌ သမီးလုလင်တို့လက်ထပ်ထိုးမြားကြလျှင် ရွာဝင်ကြေးငွေတစ်ကျွန်နှင့် လက်ဖက်တစ်ပိဿာကို ကောက်ယူစားရမြှုပ်ပါ၏။ တရားကိုမူ မြို့ရွာအကြီးအကဲတို့က စီရင်ကြပါသည်။

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရည်” (သို့) ၁၁

မြန်မာမင်းများလက်ထက် သိပေါ်မင်းအထိ ကျွန်စနစ်ရှိခဲ့ကြောင်း ၁၇၅၅ ခု လောင်းရှည်စစ်တမ်း၌-

“ရရှာမှ (၃) နှစ်အရွယ် အရပ် ၅၁ ပို့ရီ ကျွန်တစ်ယောက် (၃) နှစ်တစ်ကြိမ် ဆက်သွင်းပါသည်။” (အရပ် ၂ တောင် ၂ မိုက် = ၄၆ပေ) ဟုပါရှိပါ၏။ တစ်ဖန် လောင်းရှည်ဒေသ၌ နိုင်ငံပိုင်စီးပွားရေးလုပ်ငန်းဟူ၍လည်း မင်းတုန်းမင်းမတိုင်မြိုက် လုပ်ကိုင်ခဲ့ခြင်း မတွေ့ရပေ။ ဆင်ဖမ်းခြင်းအလုပ်တစ်မျိုးကိုသာ တွေ့ရသည်။

၁၇၄၅ ခုနှစ်၊ တပေါင်းလပြည့်ကျော် ၅ ရက်နေ့ဖြူဖြင့် ဆင်သူကြီးငဲကျော်က အမေရာပူရနေပြည်တော်သို့ အစီရင်ခံစာတစ်စောင်သွင်းသည်။ ဆင်ရိုင်းများကို ကြော့ဖမ်းပြီး ယဉ်ပါးအောင် လေ့ကျင့်ကာ ဘုရင်ထံ ဆက်ကြော့ရသည်။ ဆင်အမှုထမ်းများ နေထိုင်သောရွာကို အုပ်ရသော အကြီးအကဲကို ဆင်သူကြီးဟုခေါ်သည်။ သူ၏စစ်တမ်းတွင် ပုံပိုင်းရွာသည် အောက်မှားအစုသားတို့ နေထိုင်ခွင့်ပေးထားခဲ့သည်မှာ ညောင်ရှင်းမင်းလက်ထက်မှတ်၍ ဖြစ်ပါသည်။ နေရာခုထားခြင်းခံရသည့်မှာ ညောင်ရှင်းမင်းက်းလွှတ်ခွင့်ပြထားခဲ့သော်လည်း ၁၈၈၃ ခုတွင် လောင်းရှည်သူကြီးက မြေခွန်ကောက်ခံခဲ့သဖြင့် အမှုဖြစ်ပွားခဲ့သည်ကိုလည်း သိရှိရသည်။

နိုင်ငံပိုင်လုပ်ငန်းများတွင် ဆင်ဖမ်းလုပ်ငန်းအပြင် သစ်ထုတ်ခြင်းလုပ်ငန်းကို မင်းတုန်းမင်းလက်ထက်တွင် စတင်လုပ်ဆောင်ခဲ့ရာ ကျွန်းသစ်ထုတ်လုပ်ခွင့်အား တွေ့ရသည်။ မစွဲတာ စုတာလင်း (Mr. SutherLand) ဆိုသူအား (၃) နှစ်လိုင်စဉ် ချေပေးချေထားခဲ့သဖြင့် ယောနယ်မြေရပ်ဝန်း ဆင်အစီး ၈၀ ဖြင့် ချို့ချောင်း

ကျောက်ဆစ်ချောင်း၊ ကျိုချောင်း၊ ယောချောင်း ဒေသများမှ သစ်များကို ထုတ်ယူသည်။ ကျွန်းသစ်များသည် စလင်းချောင်း၊ မူန်းချောင်း ဒေသများမှဖြစ်သည်။

စလေ့ရေးရာနှင့်စပ်လျဉ်း၍ ယောနယ်မြေ လောင်းရှည် ဒေသတွင် ဗုဒ္ဓဘာသာထွန်းကားစည်ပင်ခဲ့သည်ဖြစ်ရာ မြန်မာရှိုးရာ ဝါကျွတ်ကန်တော့ပွဲ ဆီမံးတစ်ထောင်ပူဇော်ပွဲဖြစ်သော ဒေသ အခေါ် ပန်းကမ်းပွဲ၊ မီးကမ်းပွဲ၊ မီးပုံးပျံလွှတ်ပွဲ၊ သနပ်ခါးပါးတို့ပွဲ တို့ကို ရှိုးရာအစဉ်အလာမပျက် ကျင်းပပြုလုပ်ကြလေသည်။ (သနပ်ခါးပါးတို့ပွဲသည် ထူးထူးခြားခြား ယောဓလေ့ဖြစ်ပေ၏။)

တစ်ဖန် မသို့သက်န်းကပ်လျှော့ဖွဲ့ မိုးပုံးပျံပွဲ ရှင်သာမဏေလောင်းလှည့်ပွဲ ရှင်ပြေပွဲ၊ ဘုန်းကြီးပျံပွဲ၊ အသုဘအခမ်းအနားများမှာလည်း ဗုဒ္ဓဘာသာထုံးထမ်းစလေ့များအားပြုလုပ်ကျင်းပသည်ကို လေ့လာ သိရှိရပေသည်။ ဖော်ပြပါ ဘာသာရေးပွဲများအပြင် လူမှုစလေ့ရှိုးရာများရှိကြသည်တွင် ကလေးများကယ်စဉ်အခါ ကင်ပွန်းတပ် စလေ့အားလည်းကောင်း၊ အရွယ်ရောက်လတ်သော် လက်ထပ် မဂ်လာပြုခြင်းစလေ့အားလည်းကောင်း မြန်မာထုံးတမ်းစဉ်လာနှင့် အညီ ကျင်းပကြပေသည်။

ဤတွင် ထူးထူးခြားခြားအားဖြင့် လောကီမဂ်လာ (၁၂) ပါး တို့ကို ကျင်းပပြုလုပ်လေ့ရှိကြရာ၌ ကာလသား၊ ကာလသမီး အဖွဲ့ဟူ၍ ရှိုးရာစလေ့ယဉ်ကျေးမှုအဖွဲ့အစဉ်းကို အဖွဲ့စဉ်းကာ ထားရှိခြင်းပင်ဖြစ်သည်။ ရေးရှေးကာလများကပင် ယောနယ်မြေ တွင်ရှိခဲ့သည့်အားလျော်စွာ လောင်းရှည်ဒေသမှာလည်း အတူတူပင် ဖြစ်လေသည်။

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက ““လောင်းရှည်”” (သို့) ၁၃၃

မိမိတို့ရပ်ရွာမှာဖြစ်စေ တစ်ရပ်တစ်ရွာသို့ အဖွဲ့လိုက် သွားကြ၍ဖြစ်စေ လူပျိုးများက အပျိုးများကို စောင့်ရှောက် ထိန်းသိမ်းကြ၏။ သိက္ခာမဲ့သော စာရိတ္ထယွင်းသော အမူအကျင့်ကို မလုပ်စေရအောင် စောင့်ရှောက်ထိန်းသိမ်းကြသည်။

ကာလသား၊ ကာလသမီးအဖွဲ့၏ တာဝန်များကား များပြားလှပေ၏။ ၁၂ ရာသီ ဘာသာရေးပွဲတော်များ၊ ဘုရားပွဲတော်များ၊ အချိန်အခါမရွေးပေါ်လာတတ်သော သာရေး၊ နာရေးများတွင် ထိုအဖွဲ့မပါလျင် မပြီးချေ။ မဏ္ဍာပ်ထိုး၊ ရေခံပ်၊ ထမင်းဟင်းချက်၊ ထမင်းကျွေး၊ ဖျော်ဖြေရေး၊ သန့်ရှင်းရေး အစစာရာရာကို တာဝန်ခံလုပ်ဆောင်ပေးကြလေသည်။ မြန်မာလူလူမှုစလေ့တွင် အလွန်တရာ ချစ်ကြည်ဖွှာလည်းဖြစ်သော စလေ့ကို လောင်းရှည်ဒေသတွင် ယနေ့တိုင် တွေ့မြင်နိုင်လေသည်။

အခန်း (၁၄)

ပဒေသရာဇ်ခေတ်ဟောင်း လောင်းရည်၏ အုပ်ချုပ်ရေးရာနှင့် တရားစီရင်ရေးရာ

အုပ်ချုပ်ရေးရာ

ရွှေးအစ မန္တြီမဒေသမင်းများ အနဲ့ယ်တော်များက သက်ရှိုးဆံပိုင် ဘုရင်အုပ်ချုပ်ရေးရှိခဲ့ရာ လောင်းရည်ဒေသ သည်လည်း ထိနည်းနှင့်နှင့်ဖြစ်ခဲ့ပါ၏။ ပုဂံမင်းဆက်များ၏ အောက်သို့ ကျရောက်သွားကြသည့်အခါတွင်မူ ဘုရင်အမည် မခံရတော့ဘဲ စော်ဘွားအဆင့်သို့ လျော့ကျသွားရတော့၏။ စော်ဘွားခေတ်အစဉ်းတွင် စော်ဘွားများက မြို့ကိုအုပ်ချုပ်၏။ ရွာအချို့ကိုစုပြီး တိုက်နယ်အဖြစ် သတ်မှတ်ကာ တိုက်သူကြီးက အုပ်ချုပ်၏။ ကျေးရွာတစ်ရွာချင်းစီကို ရွာသူကြီးက အုပ်ချုပ်ပေ၏။

မြန်မာဘုရင်များသည် မိဖုရား၊ မင်းသား၊ မင်းသမီး၊ မူးမတ်စသည်တို့အား မြို့ရွာများကိုပေး၏။ မြို့စား၊ ရွာစား ဟုခေါ်ဆိုပါ၏။ မြို့စား၊ ရွာစားများသည် မြို့ရွာမှုရသော အခွန်အရပ်ရပ်ကိုသာ စားကြသည်။ မိမိစားရသော မြို့ရွာကို မအုပ်ချုပ်ကြ၊ စော်ဘွားနှင့်သူကြီးများကသာ လက်တွေ့အုပ်ချုပ်ကြကြောင်း သိရပါ၏။

သူကြီးမှစ၍ နယ်အရာရှိများကို ဘုရင်က အမိန့်တော် ထုတ်ပြန်ခန့်ထားရသည်။ ရွာသားများနှင့် ရွာမှုဆရာတော်၊

သံယာတော်တို့စသော ကူညီမှုလည်းလိုပေသည်။ ရှိုးရာအလိုက် အကျင့်ကောင်းသူကို အများအားဖြင့် ခန့်မြှုဖြစ်၏။ သူကြီးကို အုပ်ချုပ်မည့် မြို့ဝန်အစရှိသူ၏သဘောတူမှုကိုလည်း ရယူရသေးသည်။ အဆင့်ဆင့် လွတ်တော်သို့ တင်သွေးပြီးမှ ဘုရင်က အမိန့်တော်မှတ်ခန့်ထားလေသည်ဟု အခြေပြုမြန်မာ့နိုင်ရေး သမိုင်း ဒုတိယတွဲ၊ ဒုတိယပိုင်းတွင် ဖော်ပြပါရှိသကဲ့သို့ လောင်းရည် တွင်လည်း ကျင့်သုံးကြောင်း ပေစာ၊ ပုဂ္ဂိုလ်စာများက သက်သေခံ ပေ၏။

၁၈၆၁ ခုနှစ် ယောလေးမြို့နှင့် ကျေးရွာရှိ သူကြီးစာရင်းအား လေ့လာ၍ ရပါ၏။ တစ်ဖန် အဆောင်အယောင်များနှင့်စပ်လျဉ်း၍ လည်း ပေးအပ်ထားမှုကို လေ့လာသိရှိနိုင်ပါ၏။

စဉ်	မြို့မာမည်	လက်အောက်ခံ ရွာသူကြီး	သူကြီးဦးရေ
၁	ထိုးလင်းမြို့မနှင့် နယ်ကျေးရွာ	၄၂	၂၈
၂	ယောမြို့မနှင့် နယ်ကျေးရွာ	၃၅	၃၅
၃	ဆောမြို့မနှင့် နယ်ကျေးရွာ	၄	၂
၄	လောင်းရည်မြို့နှင့် နယ်ကျေးရွာ	၂၉	၂၉
	စုစုပေါင်း	၁၇၀	၁၇၅

“မြို့သူကြီးတို့သည် ကျိုး၊ ခမောက်နှီး ရွှေဓား၊ ငါးပတ်ခံတွင်း၊ ကြက်လက်ဖက်အိုး၊ ငွေထွေးအိုး၊ ကွမ်းချက်ရှစ်မျှောင့် အုံးဝန်း၊ ခမောက်တင်၊ ရွှေဆေးတဲ့၊ မြို့အုံချင်းခွက်၊ မြင်းကြီးသူ့လုပ်ကွက်၊ ငွေကြယ်စလွှယ်ကိုးသွယ်၊ ကကိုင်းရွှေ၊ ငါးနောက်၊ ဂါ၊ မြင်းကတောင် တိုး ရွှေစကား၊ ဝါရေးတင် ရမ်းအောင်လုံးတွင် စီးနင်းရသည်။ သူကြီးတို့မယားမှာယဉ်အနီး၊ အမိုးလိပ်ခံစီးနင်းရသည်။”

သူကြီးတို့အိမ်မှာ အမိုးတကျော့၊ သာနိမ့်သာမြင့်၊ ပါရဆောင်၊ လျော့ခါးဌီးတို့က် ၂ နှင့် ယိုးစင်ပါ ဆောက်လုပ်နေထိုင်ရသည်။

သူကြီးနှင့်သားမယားသေလျှင် ပြတ်၊ သံကွန်ပျဉ်အဖုံး၊ ခါးပတ်သက်ရွှေမော်ကြေး၊ ကြင်ဖူရွှေမြို့တာအိုး၊ ငွေမြို့တာအိုး၊ ငါ်ခွေးခံ လောင်တို့က်နှင့် စန္ဒား၊ ယမြား၊ ရွှေပခြုပ်၊ ငွေပခြုပ်နှင့် သရီဗ်ကြသည်။

မြန်မာမင်းများလက်ထက်အခါ မင်း၊ မိဖုရား၊ မင်းသား၊ မင်းသမီး၊ မှူးမတ်မှုအစ ရွာသူကြီး၊ ကျေးရွာနေသူတို့ကို စကား အပြောအဆို အိမ်အဆောင်အယောင်မှစ၍ အဆင့်ခွဲထားလေ၏။

ထိုခေတ်ကာလများက အနေအထားအရ လောင်းရှည် အပါအဝင် ယောနယ်ဒေသ မြို့ခြားများသည် မြန်မာနိုင်ငံ အနောက်ဘက်နှင့် အနောက်မြောက်ဘက်မှ ကင်းစောင့်မြို့ရွာများ ဖြစ်ကြပါသည်။ တော့တောင်ထူထပ်၍ သွားရေးလာရေးခက်ခဲ ခြင်း၊ ချင်း၊ ရခိုင်နယ်စပ်ဒေသဖြစ်ခြင်းကြောင့် စစ်ရှုံးမြန်မာ ပဒေသရာဇ်တို့သည် ယောနယ် လောင်းရှည်ကြောင်းဖြင့် ချင်းတောင် သို့လည်းကောင်း၊ ရခိုင်နယ်သို့လည်းကောင်း ခိုဝင်ရာနေရာ ဖြစ်ခဲပါသည်။ အထူးသဖြင့် ပတ်ဝန်းကျင်ရှု ကသည်း၊ ရခိုင်တို့၏

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက ““လောင်းရှည်”” (သို့) .....ဘာ

လာရောက်တို့က်ခိုက်ခြင်းကို တားဆီးခဲ့ရာ အရပ်ဒေသလည်း ဖြစ်ပါသည်။ သို့ဖြစ်၍ လောင်းရှည်အပါအဝင် ယောနယ်ဒေသ သည် မြန်မာနိုင်ငံ အနောက်ဘက်နှင့် အနောက်မြောက်ဘက်၏ လုခြေရေးတံခါးဝဟု ဆိုနိုင်ပါသည်။

လောင်းရှည်၊ ထိုးလင်း၊ ဆော၊ ယော မြို့တို့သည် ပဒေသရာဇ်တို့ ရုံးစိုက်ရာ မြို့များဖြစ်ခဲ့ကြပါသည်။ သစ်မြို့ရှိုးနှင့် ကာရုတားသောဈေးမရှိသည့် မြို့၎ယ်များသာဖြစ်ကြပါသည်။ လူနေအိမ်ခြေများသည်ထက် ကာကွယ်ရေးအတွက် ခံတပ်ရှုံးသည် ကို သာ ပိုမိုရည်ညွှန်းခြင်းဖြစ်ပါသည်။ များသောအားဖြင့် ထိုမြို့ရွာများသည် ပတ်ဝန်းကျင်နယ်များ၏ လူယက်တို့က်ခိုက် ခြင်းကို ခုခံကာကွယ်ရာ ခံတပ်မြို့များလည်းဖြစ်ကြပါသည်။ ၁၇၆၅ ခုနှစ်က လောင်းရှည်မြို့သည် နိုင်ငံတော်အနောက် မျက်နှာမှ ချင်း၊ ရခိုင်တို့အား တားဆီးခဲ့တို့က်ခိုက်ရသည့် သစ်တပ်မြို့ဖြစ်သည်ဟု ဆိုထားပါသည်။

လောင်းရှည်မြို့မတွင် ထိုစဉ်အခါက အိမ်ခြေ ၃၈၆၊ ဆင်ခြေးအစ ၁၈ ခု၊ ရွာလတ် ၃၇ ရွာ ရှို့ခဲ့ကြောင်းဆိုပါသည်။

ထိုးလင်း၊ ယော၊ ဆော၊ လောင်းရှည် မြို့မလေးခုအား ၁၉ ရာစု ၆၃တို့သုစ္စိုးဆယ်တွင် မြို့ဝန်တစ်ယောက်တည်းက အုပ်ချုပ်ခဲ့ခြင်းဖြင့် ယောလေးမြို့ဟု ထင်ရှားလာပါသည်။ ယင်းယော ငါ မြို့နှင့် အလှမ်းကွာ၍ တို့က်ပွဲရာမပါသောရွာများကို ယောတို့က်ကျွန်းခုခုနှစ်ရွာ (ကြော၊ ကုံကော်၊ စကား၊ တောမ၊ မင်းရွာ၊ ရှဲ မြင်သား) ဟုခေါ်ပါသည်။

ကုန်းဘာင်ခေတ် (၁၇၂၂-၁၈၈၅) တွင် ယောဒေသမြို့များသည် မိမိတို့အချင်းချင်းသော်လည်းကောင်း၊ ပတ်ဝန်းကျင် နယ်များနှင့်သော်လည်းကောင်း၊ နယ်မြေလူခြင်းနှင့် နယ်နိမိတ် အငြင်းပွားခြင်းများ ဖြစ်ပွားခဲ့ကြဖူးပါသည်။ ထိုနယ်မြေများကို ပဒေသရာဇ်ခေတ် တရားစီရင်စနစ်ဖြင့် စီရင်ဆုံးဖြတ်ခဲ့ကြပါသည်။

လေင်းရှည်နှင့်စလင်းနယ်တို့သည် ၁၃၈၀ မှ ၁၃၈၁၊ ဧပြီ ၂ အထိ နယ်မြေမူဖြင့် တရားတွေ့ဆုံးသည်ကို လေ့လာ သိရှိရပါသည်။

၁၉ ရာစု ဒုတိယပိုင်းတွင် လောင်းရှည်၊ ဆော၊ ယော၊
ထိုးလင်း လေးမြို့ကို မြို့ဝန်တစ်ယောက်တည်းက အုပ်ချုပ်
ခဲ့သည်မှ တိုက်ကျွန် ၅ ရွှာ အပါအဝင် ယောလေးမြို့ဝန်ကပင်
တွဲဖက်အုပ်ချုပ်၍ မြို့ဝန်ကိုလည်း “ယောလေးမြို့ခွဲခွဲစွာဝန်မင်း”
ဟုခေါ်ဆိုကြပါသည်။ ၁၈၈၄ မြန်မာနိုင်ငံကို ၁၀ ငှာနခဲ့
အုပ်ချုပ်သောအခါတွင် လောင်းရှည်အပါအဝင် ယောဒေသကို
“ဆဋ္ဌမငှာန” ပခန်းကြီးခရိုင်အတွင်း ထည့်သွင်းခဲ့သည်။
ပဒေသရာ၏ခေတ်နောင်းပိုင်း သီပေါမင်းလက်ထက်တွင် ယောနယ်
ဒေသကို ပုံခန်းကြီးခရိုင်ဝန်က တွဲဖက်အုပ်ချုပ်ပါသည်။

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရည်” (သို့) .....

အုပ်ချုပ်ရေးတွင် မြို့ရာအုပ်ချုပ်သူနှင့် တိုက်နယ်ကျေးလက
တိုကို အုပ်ချုပ်သူဟူ၍ တွေ့ရရှာ မြို့ရာအုပ်ချုပ်သူတိမှာ ထိုးလင်း၊
ယော့၊ ဆော့၊ လောင်းရှည်မြို့၊ ဆင်ခြေဖုံးအစုနှင့် လက်အောက်ခံ
ရွာများပေါ် အုပ်ချုပ်သူကိစိလိုခြင်းဖြစ်ပြီး ၁၉ ရာစွဲ ဒုတိယပိုင်းတွင်
ယင်းလေးမြို့မြို့ အိမ်ခြေ (၂၄၃၃)၊ ဆင်ခြေဖုံးအစု (၃၉) စုနှင့်
ရွာလတ် (၁၃၈)၊ ရွာများ (၅၄၂၂) အိမ်ရှိခဲ့သည်။

၁၇၆၁ ခု ယောလေးမြို့နယ် ကျေးရွာတွင်းရှိ သူကြီးစာရင်းကို
ကြည့်သော လောင်းရှုည်မြို့နယ် နယ်ကျေးရွာများအဖြစ်
လောင်းရှုည်တွင် လက်အောက်ခံရွှေ့ပြီးရေ (၂၉)၊ သူကြီးပြီးရေ
(၂၉) ရှိကြောင်း တွေ့ရသည်။

မင်းတူန်းမင်းနှင့် သီပေါ်မင်းတို့လက်ထက် ယောဖြို့စား
မင်းလှစတည်သူဘွဲ့ခံ ဉီးဘိုးလိုင် အရာကျပြီးနောက် လျှေသင်းဝန်ကြီး
သတိုးမင်းကြီးမဟာသီရိစည်သူဘွဲ့ခံ လောင်းရှည်ဖြို့စားဝန်ကြီး
ဉီးမောင်ကလေး ထင်ရှားလာခဲ့သည်။ အထူးသဖြင့် ကုန်းဘောင်
ခေတ် ကုန်ဆုံးနေါက်းတွင် လောင်းရှည်ဖြို့မှာ ဖြို့ဝန်ရုံးစိုက်ရာ
ဖြစ်လာသည်။ ထိုးလင်း ယော လောင်းရှည်ဖြို့တို့သည် ယောသုံးမြို့ဟု
ထင်ရှားကာ ဖြို့ဝန်နှင့် အစီရင်တို့ကိုလည်း ယောသုံးဖြို့ဝန်၊
ယောသုံးမြို့၊ အစီရင်ခံမင်းဟုခေါ်ဆိုခဲ့ကြပါသည်။

သိဖြစ်၍ မြို့ရွာသူကြီးတစ်ဦးလျင် ခန့်စာ လေးစောင်မှ ငါးစောင်အထိ ဆင်စုအမှုထမ်းကျေးရွာသူကြီးတို့မှာမှ အမိန့်တော် လွှတ်တော်နှင့်ဆိုင်ရာ ဝန်စာ၊ အသည်ဝန်စာတို့သာမက အစုဆိုင်ရာ စနက်ပလာဆင်ဝန်၊ အောက်များဝန်တို့၏ စာများကိုသာ လျောက်ထား ရယူကြရပါသည်။ လျောက်ထားရာတွင် သက်ဆိုင်ရာတို့ကို လက်ဆောင်များပေးကြရပါသည်။ အမိန့်တံဆိပ်စာရွက်များ ရယူကြရပါသည်။

တစ်ဖန် ယောနယ်မြို့ရွာများတွင် ဘုရင်မင်းမြတ်နှင့် အိမ်ရွှေ့မင်းတို့အား နှစ်စဉ် နှစ်ကူးတစ်ကြိမ်၊ ဝါကျွတ်တစ်ကြိမ်၊ ကန်တော့လက်ဆောင်များ ဆက်သကြရပါသည်။ ဆက်သရသော ပစ္စည်းနှင့် အရေအတွက်တို့သည် တစ်မြို့နှင့် တစ်မြို့၊ တစ်ရွာနှင့် တစ်ရွာ မတူညီကြပါ။ မြို့ရွာအကျယ်အဝန်းအလိုက် သတ်မှတ်ဟန် တူပါသည်။

၁၃၅၇ တွင် ထိုးလင်းမြို့က အလေးချိန်ရွှေငါးကျပ်သားရှိ ရွှေဖလားတစ်လုံးနှင့် ခါသာပိတ်အုပ်တစ်အုပ်ကို နှစ်စဉ် ကန်တော့ကြရသည်ဟု သိရသည်။ ဆောမြို့ကမှ အလေးချိန် ငါးကျပ်သားရှိ ရွှေဖလားတစ်လုံးနှင့် ဖျင်တာက်ကို ဆက်သရသည်ဟု သိရသည်။ လောင်းရှည် ဆင်အမှုထမ်းရွာများဖြစ်သော ခြောင်းကူးပုံပုံကိုင်း၊ လျှော်ဖြူနှင့် အရိုင်းကဲရွာတို့မှာ ဖျင်များကိုသာ ဆက်သကြရပါသည်။

နှစ်စဉ် ကန်တော့ပွဲရက်နီးလာသောအခါတွင် လွှတ်တော်က လက်အောက် ခံစော်ဘွား၊ မြို့စား၊ မြို့ဝန် အရာရှိများနှင့် မြို့ရွာသူကြီးတို့ထံမှ ဆက်သရဖြေဖြစ်သော ကန်တော့

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက ““လောင်းရှည်”” (သို့) ၁၂၁

လက်ဆောင်တို့ကို ကန်တော့ပွဲတော်အမဲ လာရောက်ပေးပိုကြရန် နှီးဆော်ရပါသည်။ သို့ဖြစ်၍ ဝါကျွတ်ချိန် သိတင်းကျွတ်လဆန်း၏ ရက်အရောက် ဆယ်ရက်ကြိုတင်ကာ ပေးပို့ရန်ဆင့်ဆုံးပါသည်။

ယင်းကန်တော့လက်ဆောင်များကို ဘုရင်ထံ တိုက်ရှိက် ဆက်သရခြင်းမပြုရပါ။ မင်းတုန်းမင်းလက်ထက်တွင် ပစ္စည်းများ ကို ရှုံးတော်တွင် ပထမပြုသရ၍ ဆင့်ဆုံးသမျှ နာခံဆောင်ရွက် ပေါ်သည်။ ကန်တော့စရိတ်ငွေကိုမဲ မြို့နယ်အတွင်းရှိ စော်ဘွား၊ များက မြို့စားစော်ဘွားတို့အား ပေးပြုဖြစ်သည်ဟု သိရပါသည်။ ၁၉ ရာစု ဒုတိယပိုင်းတွင် ကန်တော့လက်ဆောင်ပစ္စည်းတို့ကို မြို့ရွာအကြီးအကဲတို့သည် မြို့ရွာပြည်သူတို့ထံမှ ခွဲဝေကောက်ခံ ကြဟန်တူပါသည်။

၁၈၈၃ သီပေါ်မင်းနှုန်းတက်လျှင် နှစ်စဉ်ကန်တော့ရမြဲ ပစ္စည်းတို့ကို မြို့ရွာနေပြည်သူတို့ထံမှ ခွဲဝေကောက်ခံခြင်းမပြုကြရန် အမိန့်ထုတ်၍ တားမြစ်သည်ကို တွေ့ရပါသည်။

ဤသို့ ဆက်သရသကဲ့သို့ မြို့ရွာအကြီးအကဲတိုက်လည်း ရာထူးနိမ့်မြင့်အလိုက် အစီးအနှင်း၊ အဆောင်အရွက်တို့ကို ဓကရာဇ်က ချီးမြှင့်ပါသည်။

လောင်းရှည်အပါအဝင် ယောနယ်မြို့ရွာအုပ်ချုပ်သူတို့တွင် စီရင်စုနယ်လက်အောက်ခံ ကျေးရွာသူကြီးတို့မှာအပ စော်ဘွားများနှင့် အစုအမှုထမ်းအကြီးအကဲတို့သည် ရာထူးနိမ့်မြင့် အရ သတ်မှတ်ထားသော အစီးအနှင်း၊ အဆောင်အရွက်များနှင့် ဘုရင်ရွှေ့တော်သို့ ဝင်ရောက်သောအခါတွင် နေထိုင်ရမည့် နေရာများ အသီးသီးရရှိကြပါသည်။ အစုအမှုထမ်းတို့၏

အစီးအနင်း၊ အဆောင်အရွက်တို့ကိုမူ များသောအားဖြင့် အစုံဆိုင်ရာအကြီးအကဲတို့က လျှောက်ထားပေးကြရဟန် တူပါသည်။

၁၈၈၀ ဧပြီ ၁၉ အောက်မားဝန် မဟာမင်းထင်ရာအော် လျှောက်ထားချက်အရ အောက်မားစာရေးတို့ကို နေမျိုးဘွဲ့နှင့် ဆင်ဝန်ထောက်တို့နည်းတူ အဆောင်အရွက်ခံစေ၍ စုအုပ်သူကြီး၊ ဆင်အစီအရင်တို့မှာ ဆင်စချိတို့ကဲ့သို့ ဘွဲ့၊ ထိုး၊ အစီးအနင်း၊ အဆောင်အရွက်များပေးရပါသည်။ ယင်းတွင် ဆင်ဝန်ထောက် ဦးလူကြီးမှာ လက်ဝဲတော်အတွင်း ဘဝါနေရာရသည်။ ဦးလူကြီး၏ ဆင်ဝန်ထောက်၊ အစီးအနင်း၊ အဆောင်အရွက်များမှာ နေမျိုးဘွဲ့နှင့် ဖိန့်ပောင်းတော်များ၊ အထွေးနှုန်းရွက်ရွှေထိုး၊ ပတောင်လည်းဆင့်၊ အထွေးနှုန်းရွက်ရွှေထိုး၊ ပတောင်လည်း၊ အောက်အရွက်တို့ကို ဘွဲ့၊ ဘ တို့ကဲ့သို့ပင် ပြန်လည် ချီးမြှင့်ပါမည့်အကြောင်း လွှေတ်တော်သို့ လျှောက်ထားခဲ့ပါသည်။

ဆင်စချိ ဦးကောင်းမှာ လက်ယာတော်အတွင်းဘဝါနေရာ နေရသည်။ ယင်းမှာ နော်ရထာဘွဲ့နှင့် အထွေးနှုန်းရွက်ရွှေထိုးနှင့် တို့သာ ကွဲပြားခြားနား၍ ကျော်ခားနှင့် အဝတ်အထည်တို့သည် ဆင်ဝန်တို့နည်းတူဖြစ်သည်ကို တွေ့ရပါသည်။

ယင်းကဲ့သို့ပင် ဆင်မှူးသူကြီး ဂဇော်ရိုနော်ရထာ၏ အစီးအနင်း၊ အဆောင်အရွက်တို့မှာလည်း နော်ရထာဘွဲ့မှုအပ ဆင်စချိများနည်းတူ ဖြစ်ပါသည်။

စော်ဘွဲ့မြို့စားတို့သေဆုံးလျှင် ယင်းတို့၏ အစီးအနင်း၊ အဆောင်အရွက်များကို ကျော်ရစ်သူအမွှံခံသား / ညီ တို့က အမွှာတို့ကတော်သို့ ပြန်အပ်ကြရမြှုဖြစ်၍ နောက်မှုတစ်ဖန် ဆက်ခံသူ၏ အရည်အသွေးကိုကြည့်လျက် ဘုရင်မင်းမြတ်က ပြန်လည်သနားလေ့ရှိပါသည်။

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရည်” (သို့) ၁၂၃

ထိုးလင်းမြို့စား ငရွှေမြတ်က ၁၇၉၆ ကျိုင်းတုံးအရေးတွင် သေဆုံးသွားသောကြောင့် အမွှာတို့ကတော်သို့ ပြန်လည်အပ်နှင့် ထားရသော ငှုံးဖောင်၏ ကွမ်းခွက်အဝန်း၊ လက်ဖက်အိုး တကောင်းပိတ်၊ ထိုးဝါ ၅၊ ငရွှေညာ်ရွက်ဆွဲတော်၊ အချက်ငရွှေ အရိုးနှီး၊ ပေးပို့ကြီးသင့်၊ စည်ပြု ၅၊ ငရွှေဖေါက်နှင့်နှင့်သိပ်၊ အိမ်မြောင်၊ ရင်ပတ်ကွင်း၊ ငင်ဒေဝါ ကလောင်ငရွှေရေး၊ အမရီ ရှုပ်ပန်းခက်ကိုက်၊ အနားသံလေးသစ်၊ ငရွှေပိန်းမြှင့်းကြီး၊ စီးနှီးသတ္တလပ်တင်ရမ်းစသည့် အစီးအနင်း၊ အဆောင်အရွက်တို့ကို ဘွဲ့၊ ဘ တို့ကဲ့သို့ပင် ပြန်လည် ချီးမြှင့်ပါမည့်အကြောင်း လွှေတ်တော်သို့ လျှောက်ထားခဲ့ပါသည်။

ယင်းကို လွှေတ်တော်က ၁၇၇၃၊ ၂၅၊ ၁၁ တွင် ရက်စွဲနှင့် တက္ကဖော်ပြ၍ နာခံတော်ပြောကြီးမှားမှုတစ်ဆင့် ဘုရင်မင်းမြတ်ကံ တင်သွေးပါသည်။

သို့ဖြစ်၍ ၁၇၇၃၊ ၁၀ တွင် မြော်းမင်းမြတ်ကံ ထိုးလင်းစား ငရွှေမြတ်အား ငှုံး၏ဖောင်ကိုသနားသည့် အစီးအနင်း၊ အဆောင်အရွက်များအတိုင်း ပြန်လည်ပေးသနားခဲ့ပါသည်။

ဆော်မြို့စားနှင့် လောင်းရှုည်မြို့စားတို့လည်း ယင်းကဲ့သို့ပင် အစီးအနင်း၊ အဆောင်အရွက်များ ကိုယ်စိရိုက်ပါသည်။

အစီးအနင်း၊ အဆောင်အရွက်တို့ကို အမျိုးသမီးများကိုလည်း သနားလေ့ရှိပါသည်။ ၁၈၈၀၊ ဧပြီ ၂၆၊ ယော်မြို့စားကတော်ကို အော်မြို့စားနှင့်တောင်ပြီးကြီးမြို့စားကတော်တို့နည်းတူပင် သုံးစွဲ ပေါ်ပါသည်။ မင်းတုံးမင်းလက်ထက်တွင် လောင်းရှုည်မြို့ဝန် ကတော်နှင့် ယောအတွင်းဝန်ကတော်တို့မှာ အနောက်ပွဲတက် ကန်တော့ခံရာတွင် ပါဝင်ရသဖြင့် အနောက်ကတော်ကြီးတို့၏ အစီးအနင်း၊ အဆောင်အရွက်များ ကိုယ်စိသုံးစွဲခွင့်ရရှိကြပါသည်။

ယင်းမြို့စားကတော်မယားများကဲ့သို့ပင် မြို့သူကြီးကတော်တို့ကိုလည်း မြို့သူကြီးအဆင့် အလိုက် အဆောင်အရွက်များပေးသနားပါသည်။

၁၃၈၊ မတ။ ၁၂၂ လောင်းရှည်မြို့သူကြီး၊ ၁၇၅၆ဘားက မြို့သူကြီးတို့မှာ ကျိုင်းနှစ်ချက်၊ ခမောက်နှီး၊ ရွှေဓားငါးပတ်ခံတွင်းကြပ်၊ လက်ဖက်အိုး၊ ငွေထွေးခံ၊ စလွယ်၊ ကွမ်းရွက်၊ ရှစ်မြောင့်အုံးဝန်၊ ခမောက်တင်၊ ရွှေဓားတံ့တွေ့၊ ခြားအုံချင်စွပ်၊ မြင်းကြီးသက္ကလပ်ရှည်၊ ငွေကြော်စလွယ်ကိုးသွယ်၊ ကကိုင်ရွှေ၊ ရွှေလေး၊ နောက်ဆုံး၊ မြင်းကတောင်ရွှေအိုး၊ တင်ရမ်းအောင်လံဆွဲတို့ကို စီးနှင့်အဆောင်ရွက်ရ၍ မြို့သူကြီးမယားမှာ အမိုးလိပ်ခွဲနှင့်ယာဉ်အနိကို စီးနှင့်ရသည်ဟုဆိုပါသည်။

ကျေးလက်သူကြီးတို့မှာ မြို့သူကြီးတို့ကဲ့သို့ အစီးအနှင့်၊ အဆောင်အရွက်များ၊ ရရှိကြဟန်မတူပါ။ ဆင်အစုအမှုထမ်းသူကြီးတို့မှာအပ အခြားကျေးရွာသူကြီးတို့သည်လည်း အစီးအနှင့်၊ အဆောင်အရွက်များနှင့် အမှုထမ်းကြရသည်ကို စစ်တမ်းများ၏ မတွေ့ရသလောက်ပင်ဖြစ်ပါသည်။

ရွာစားအသစ်ခန့်ထားလျှင် ငှုံးကို ကျေးရွာသူကြီးတို့က ရွာတက်မင်းလာတွင် တစ်အိမ် တစ်ကျပ်ကျ လက်ဆောင်စွပ်းရသကဲ့သို့ ရွာစားကလည်း ယင်းသူကြီးတို့အား ဝတ်စုံတစ်စုံစီ လက်ဆောင်ပြန်ပေးရဖြေဖြစ်သည်ဟုဆိုပါသည်။

ဤသို့အားဖြင့် ယောနယ်မြို့ရွာအုပ်ချုပ်သူတို့တွင် စီရင်စုံနယ်တွင်းရှိ ကျေးရွာသူကြီးတို့မှာအပ ကျွန်းစောင်းသွား၊ မြို့စားနှင့်အစုအမှုထမ်းအကြီးအကဲတို့သည် ရာထူးနိမ့်မြင့်အရ သတ်မှတ်

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရှည်” (သို့) ၁၂၅

ထားသော အစီးအနှင့်၊ အဆောင်အရွက်များနှင့် ရှုံးတော်တွင် ဝင်ရောက်သည့်အခါ၌ နေထိုင်ရမည့်နေရာစားကို အသီးသီးရရှိကြပါသည်။ ယင်းမြို့ရွာအကြီးအကဲတို့သည် မြို့ရွာအလိုက် အစဉ်ထမ်းဆောင်မြှေ၊ အခွန်အကောက်တို့ကိုလည်း ကောက်ခံထမ်းဆောင်ကြရပါသည်။

တရားစီရင်ရေးရာ

လောင်းရှည်အပါအဝင် ယောနယ်ဒေသ တရားစီရင်ရေးစနစ်မှာ များသောအားဖြင့် ပြစ်ဒဏ်သတ်မှတ်ပေးခြင်းထက် တရားလိုတရားခံ နှစ်ဦးနှစ်ဖက်ကျေနှင်းလက်ခံသည့် ဖုန်ဖြေပေးခြင်းစနစ်ကိုသာ ကျင့်သုံးသည်။ တရားဥပဒေစိုးစိုးရေးအတွက် သာသနာဝန်ထမ်းဟာန်းတို့အား ကြီးကြပ်စေပါသည်။ တရားရေးကိစ္စတို့ကို မြို့သူကြီးနှင့် မြို့စားသူမှာလွှာ မြို့ကိုင်တို့က စီရင်ပါသည်။

ယင်းသို့စီရင်ရာတွင် ဖုန်ဖြေပေးခြင်းနည်းလမ်းသုံးရာတွင် အထူးသဖြင့် မြန်မာတို့၏တရားစီရင်ရေးစနစ်အရ ကြီးသောအမှုငယ်အောင်၊ ငယ်သည့်အမှုပေါ်ပေါ်အောင် မကျယ်မပွားစေရာဟူသောမှုဖြင့် အကြီးအကဲတို့က ဖုန်ဖြေပေးကြပါသည်။ တရားလိုတရားခံနှစ်ဦးတို့မှ သဘောတူလက်ခံလျှင် လက်ဖက်စား၍ ပြောငြိမ်းကြသည်ကို မှတ်တမ်းထားလေ့ရှိပါသည်။

ဖုန်ဖြေ၍မရရှိင်သည့် အထင်အရှားပြောဆိုဆုံးဖြတ်ခြင်းမပြုနိုင်သော နယ်မြေလူမှာ နယ်နိမိတ်အငြင်းပွားမှ စသည်တို့ကိုမှ တရားလို တရားခံနှစ်ဦးတို့အား ကျမ်းပြသွားစေခြင်း၊ ကမ္မာ

လေးရပ်တရားစီရင်နည်းဖြစ်သော ရေလားတရားစီရင်ခြင်းနည်း
တို့ဖြင့် စီရင်ဆုံးဖြတ်ပေးလေ့ရှုပါသည်။

ရုံဖွဲ့ရုံခါတွင် ရပ်ရွှေ့ခလေ့အတိုင်း ကျိုန်ဆုံးခြင်းကိုလည်း
ယုံကြည်လက်ခံကြပါသည်။ ချင်းတို့ကိုမှ ချင်းလူမျိုးခလေ့ထုံးစံ
အတိုင်း စီရင်သည်ကို တွေ့ရပါသည်။

သိဖြစ်၍ ယောနယ်မြော်သည် အကြွင်းမဲ့အာကာရှင်စနစ်
လက်အောက်ရှုပေးသရာဇ်ယ်တစ်ခုဖြစ်သော်လည်း တစ်ဖက်သတ်
တရားစီရင်ရေးစနစ်မျိုးမရှုဟု ယူဆရပါသည်။

အမွှေမှုများတွင် များသောအားဖြင့် ယင်းအမွှေဆိုင်
မိသားစုတို့အပေါ် ဉာဏ်သက်ရောက်သည့်ပုဂ္ဂိုလ်များက ဆုံးဖြတ်
တတ်ကြပါသည်။ ၁၇၆၈ ခုနှစ်၊ ဧပြီလ ၈ ရက် လောင်းရှည်မြို့အုပ်
မောင်ပုနှင့်မယ်အိတ်တို့ အမွှေမှုတွင် ရွှေကျောင်းဆရာတော်က
ရွှေ့နေမောင်ကံပေနှင့် မောင်ငံနှောင်းတို့ကို အသိသက်သော
သဘောထားလျက် ဝင်ရောက်ဖျိန်ဖြေပေးသည်ကိုတွေ့ရပါသည်။

အစုအမှုထုံးဖြစ်သော ဆင်ရွှေများတွင် ဆင်မှုးသူကြီးတို့
ကသာ စီရင်အုပ်ချုပ်ကြ၍ အစုသားချင်း ခိုက်ရန်ဖြစ်လျှင်
ပြေထုံးစာနှုတ်သာရှိသည်ဟုသိရပါသည်။

တရားတွေ့ဆုံးရာတွင် တရားလှိုတို့သည် တရားစွဲဆိုခဲ့ဖြစ်
တရားသူကြီးအား ကွမ်းဖိုးပေးကြရပါသည်။ ယင်းတရားကွမ်းဖိုးကို
များသောအားဖြင့် မြို့သူကြီးတို့ဝင်ကဲ အရာတော်တစ်ဝင်
ခွဲဝေယူလေ့ရှုပါသည်။

အောက်မှားရွှေသူကြီးတို့မှာ တရားကွမ်းဖိုးငွေကို ဆင်ဖမ်း
မထွက်မီ ဝါဆိုလာ သီတင်းကွော်လများနှင့် နှစ်သစ်ကူးချိန်များ

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက ““လောင်းရှည်”” (သို့) ၁၂၇

တွင် ဆင်နတ် ဦးဒိန်မင်းစောကို ပူဇော်ပသကြ၍ ကျွန်ုပ်
ဆင်မှုးသူကြီးက စားရသည်ဟုဆိုပါသည်။

သီပေါ်မင်းလက်ထက်တွင် လက်ထောက်ခံမြို့ရွှေတို့မှ နှစ်စဉ်
ဆက်သရမြှေဖြစ်သော တရားကွမ်းဖိုးငွေများကို မြို့ရွှေအလိုက်
သတ်မှတ်တော်းဆုံးကြပါသည်။ ကျေးရွှေတို့က ခွဲဝေထမ်းဆောင်
ကြရသည်ကို တွေ့ရပါသည်။

အထူးသဖြင့် ယောနယ်အုပ်ချုပ်ရေးတွင် မြို့နယ်ရပ်ရွှေ
ပြိုမ်းချမ်းသာယာရေးနှင့် တရားဥပဒေစိုးမိုးရေးတို့အတွက်
သာသနုဒ္ဓဝန်ထမ်းရဟန်းတို့ကို ဂိုဏ်းအုပ်၊ ဂိုဏ်းထောက်များ
ခန့်ထားလျက် ကြီးကြပ်စေပါသည်။ ရဟန်းတို့က မှန်ကန်သည့်
အတိုင်း မေတ္တာစာရေးသား၏ ဘုရင့်ထံတင်သွင်းစေပါသည်။
ပြည်သူတို့အတွက်လည်း အကျိုးကျေးဇူး အသင့် အတင့်
ရစေခဲ့သည်ကို တွေ့ရပါသည်။ မြို့ရွှေလူထူး ဆင်းရဲဒုက္ခများနှင့်
တွေ့ကြုံရလျှင်လည်း ဘုရင်မင်းမြတ်ထံသို့ အခွန်လွတ်ပြုမ်းခွင့်များ
လျောက်ထားပေးကြသည်ကို တွေ့ရပါသည်။

အချုပ်အားဖြင့် ဆိုရသော ယောလေးမြို့တွင် ကေရာင်
သစ္စားခံ စောင့်ဘွား၊ မြို့စား၊ မြို့ဝန်များ ခန့်ထားအုပ်ချုပ်သကဲ့သို့
တိုက်ကျွန်ုပ်များတွင် မြို့စား၊ မြို့ကိုင်၊ မြို့ဝန်၊ မြို့စာရေး၊
ဆင်ခြေဖိုးခေါင်းနှင့် လက်အောက်ခံကျေးရွှေသူကြီးများ ရှိကြ
သကဲ့သို့ တိုက်ဝန်တိုက်အုပ်နှင့် စီရင်စုရွှေမသူကြီးခေါ် အရန်ပိုင်းမင်း၊
ယင်းလက်အောက်ခံကျေးရွှေသူကြီးများ၊ ရွှေစာရေး၊ ရွှေအစီအရင်နှင့်
ရွှေခေါင်းရွှေဆောင်များဟူ၍ ရှိကြပါသည်။

ယင်းတို့တွင် မြို့စားကို မင်းမိဖုရား၊ သားသမီးများနှင့် ယုံကြည်စိတ်ချရသော ကျွန်တော်ရင်းများကိုသာ ခန့်ထားလေ့ရှိသည်။ မြို့ဝန်ကိုမူ များသောအားပြင့် မြို့စားသော့ကျွန်အား ခန့်ထားသည်ကို တွေ့ရပါသည်။ ရွာစားနှင့်တိုက်ဝန်တို့မှာ မင်းမှုတာဝန်ကျေပွန်သောသူများကိုသာ ဘုရင်ဆန္ဒအရ အမိန့်ပြင့်ခန့်ထား၍ ဂိုဏ်းအုပ်၊ မြို့အုပ်ရာထူးများ လစ်လပ်နေလွင် မြို့ရွာသူကြီးများမှ မင်းမှုတာဝန်ကျေပွန်သောသူများကို အရည်အချင်းအလောက်ရွေးချယ်ပြီး ခန့်လေ့ရှိသဖြင့် လက်အောက်ခံသူကြီးများ လျော်ထားလေ့ရှိပါသည်။

ထို့ကြောင့် ယောဒေသအုပ်ချုပ်ရေးတွင် မြို့စား၊ မြို့ဝန်၊ တိုက်ဝန်၊ တိုက်အုပ်၊ ရွာစားနှင့် ငါးတို့လက်အောက်ရှိ အချို့သောသူကြီးအရာများသည် ဘုရင်အမိန့်ပြင့်ခန့်ထားသော ရာထူးများ ပြစ်ကြ၍ မြို့ရွာသူကြီးအရာတို့မှာ ရှိုးရာအလိုက်ခန့်ထားရသော ရာထူးများဖြစ်သည်ဟု ဆိုနိုင်ပါသည်။ ယင်းသို့ ရှိုးရာအလိုက် ခန့်ထားသောရာထူးတွင် စော်ဘွားတို့လည်း အပါအဝင်ဖြစ်ပါသည်။ သို့သော်လည်း ဘုရင်အမိန့်တော်၊ လွှတ်တော်နှင့်ဆိုင်ရာ ဝန်စာများ ရရှိမှုသာလွင် အကြီးအရပ်အဖြစ် အခိုင်အမာ ယူဆခံကြရသဖြင့် ရာထူးဆက်ခံလွှဲပြောင်းခြင်းများ ပြုကြရာတွင် အမိန့်တံဆိပ်စာများကို လျော်ထားရယူကြရပါသည်။

ပဒေသရာဇ်မြို့စားစော်ဘွားတို့အုပ်ချုပ်သည့် နယ်မြေ ဖြစ်သည့်အလောက် ကျေးဇူးခံကျေးဇူးစားသဘော အခွန်ဆက်သရ ခြင်းနှင့် အပြန်အလှန်ကျေးဇူးစားရခြင်းများရှိပါသည်။ အချို့ကျေးရွာများသည် မြို့စားစော်ဘွားတို့ခိုင်းစေသည့် လယ်လုပ်။

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက ““လောင်းရည်”” (သို့) ၁၂၉

အိမ်ဆောက်ဝင်းပြင်၊ ဆင်မြေားတင်းကုပ်အလုပ်၊ ဆင်စာမြေားစာကျေး စသည့်လုပ်အားခွန်ကိုပေးကြရသည်။

ချင်းတို့ကိုမူ ခန့်ထားလေ့မရှိဘဲ အိမ်ခြေနည်းများမဆိုချင်းတို့စေလေ့ လုပ်ကိုင်ရရှိသည့် ကြက်၊ ကြက်ချာ၊ ချင်းစိမ်း၊ ငါးကင်၊ ဂုဏ်လျှော့၊ စပါး၊ စောင်၊ ဖယောင်း၊ ယာနှင့်ဝက်ငယ်တို့ကို တောင်စဉ်းစား၊ တောင်စဉ်းစောင်တို့နှင့် အချိုးကျဆက်သ စေပါသည်။ ပစ္စားခွန်များ မပေးကြရသော်လည်း မြို့စားစော်ဘွားတို့က လိုရာခိုင်းစေမြေဖြစ်သကဲ့သို့ အချို့ကျေးရွာတို့ကမူနှစ်စဉ် ယောက်ကျားငယ်တစ်ယောက်ကို ကျွန်အဖြစ် အခွန်ထမ်းဆောင်စေသည်ကို တွေ့ရပါသည်။

အစုအမှုထမ်းဖြစ်သော အောက်မှာ ရွာတို့မှာ သက်ခိုင်ရာ အစုဝန်က အုပ်ချုပ်ရာ စစ်ရေး၊ မင်းမှုလွှတ်ကင်းရန် စားမြော်နေမြော်မရှိသော အခိုင်းကဲရွာက ယာခုတ်လုပ်စားခအဖြစ် မြော်းမြော်းတိုင်းအတွက် လောင်းရှုည်မြို့သူကြီးအား ယာတစ်ခင်းလွှင် တစ်နှစ်အတွက် ကြက် ၁၊ စောင်ဖြူ ၁၊ ခေါင်းအုံး ၁ တို့ပေးရသည်ဟု သိရပါသည်။ သက်ဆိုင်ရာတို့က လူမျိုးအလိုက် အခွန်တော် အနည်းအများ လက်ဆောင်ပြန်ပေးလေ့ရှိပါသည်။

ခံခြားကြည့်ရလွှင် မြန်မာနိုင်ငံအနောက်မြောက်ဘက် နယ်စပ်ဒေသဖြစ်သော လောင်းရှုည်အပါအဝင် ယောနယ်သည် စစ်ရေး၊ နိုင်ငံရေးလုံခြုံရေးတို့တွင် အရေးပါလှသည်ကို တွေ့ရှိရသောကြောင့် ရေးခေတ်ပဒေသရာဇ်များက နည်းစနစ်ကောင်းမွန်စွာဖြင့် စီမံပွဲစည်းအုပ်ချုပ်ထားသည့် တရားစိရင်ရေးရာကျင့်သုံးသည့် နယ်မြေတစ်ခုဟု ဆိုနိုင်ပါသည်။

တစ်ဖန်လည်း မြန်မာမင်းများလက်ထက်တွင် လောင်းရှည် အပါအဝင် ယောနယ်၏မြို့များ၏ စော်ဘွားများခန့်ထားပြီး အုပ်ချုပ်သောခေတ်နှင့် မြို့သူကြီးများခန့်၍ အုပ်ချုပ်သော ခေတ်ဟူ၍ တွေ့ရှိရပါသည်။ ပုဂံခေတ်သဏ္ဌရာန် (၄၅၃) မှ (၁၀၄၉) အထိ နှစ်ပေါင်း (၆၉၆) နှစ်တိုင် စော်ဘွားများ အုပ်ချုပ်သောခေတ်ဖြစ်ပြီး သဏ္ဌရာန် (၁၀၄၉) မှ (၁၂၄၈) ခုနှစ် အထက်မြန်မာနိုင်ငံကို ပြီတိသွေတို့သိမ်းပိုက်လိုက်သည် အထိ နှစ်ပေါင်း (၉၈) နှစ်ကြာ မြို့သူကြီးအုပ်ချုပ်သောခေတ်ဖြစ်ခဲ့သည်ဟု ဆိုရမည်သာဖြစ်ပေသည်။

အခန်း (၁၅)

လောင်းရှည်ဒေသ ရွှေးကခိုခြားရာ

လောင်းရှည်အပါအဝင်ဖြစ်သော ယောဒေသသည် ကသည်း ချင်း၊ ရခိုင်နှင့်မြန်မာတို့၏ အနောက်ပြောက်ဘက်ဒေသမှ နယ်စပ်ကင်းစောင့်နယ် မြေဖြစ်သောကြောင့် ယောဒေသ သားတို့သည် များသောအားဖြင့် စစ်အကြောင်းကို နားလည် သည်ဟု ဆိုရမည်ဖြစ်သည်။ စစ်ချိစစ်တက်နားလည်မှုကောင်းသည် လည်း ဖြစ်ကြပါသည်။

ယောမြေရပ်ဝန်းက ရွှေးယောနှင့်လောင်းရှည်မြို့တို့ကား ပုဂံခေတ်ကပင် စလင်း ၆၀၀ မြို့မြို့တွင် အပါအဝင်ဖြစ်ပါသည်။ ဟံသာဝတီပါမင်းလက်ထက်တွင်လည်း ယောဒေသမြို့များမှ လက်နက်ကိုင်လူ (၁၀၀၀) ဖြင့် မတ္တရာအုတ်ဖို့နယ်မှ ကွေးတို့ကို နှိမ်နှင့်ခဲ့ကြပါသည်။

ကုန်းဘောင်မင်းဆက် ကုန်းဘောင်ခေတ် (၁၇၇၂-၁၈၈၅) တစ်လျောက်လည်း ယောနယ်မြေသားတို့သည် နိုင်ငံစည်းရုံး ရေးစစ်၊ နယ်ချွဲစစ်နှင့်ကာကွယ်ရေးစစ်ပွဲများ၊ ယိုးဒယားရေးတို့တွင် ပါဝင်ခဲ့ကြသည့် သူရဲကောင်းများပင်ဖြစ်ကြပါသည်။

မြန်မာမင်းလက်ထက်တို့တွင် ထင်ရှားသော စစ်မှုထမ်း နယ်ကြီးတစ်ခုအဖြစ်နှင့် စစ်ရေးစစ်ရာတွင် အရေးပါသော

ယောနယ်မြေအေသာ၏ စစ်အင်အားသည် မရာဝတီမြစ်၏ အနောက်မြောက်ဘက်တစ်လွှား၌ ပဓာနကျခဲ့ပါသည်။ ၁၄၀၄ တွင် ပင်းယ စကြောသူမြတ်က “အဝ” ကို လာတိုက်သော ဟံသာဝတီဘုရင် ရာဇ်ရာဇ်အား ထိုးလင်း၊ ယော၊ လောင်းရှည် စသည်မြို့ရွာတို့တွင် ဆင်မြင်းလက်နက်နှင့် စစ်အင်အားအပြည့် ရှုံးသည်ဟုပြောကာ ပြန်စေခဲ့ဖူးပါသည်။

ထို့ကြောင့် ၁၉ ရာစုံ (၁၈၂၉ မှ ၁၈၅၄) အတွင်း ရွှေတိုက် စာရင်းအရ ယောအေသစစ်မှုထမ်းအင်အား အမှုထမ်းလူအစုစု (၃) ခုတွင် ၂၂၄ ယောက်ရှုံးပါသည်။

မြို့	သွေးသောက်	အကြပ်	အမှုထမ်း	၃-၇	ဖွံ့ဖြိုးသည့်နှစ်
လောင်းရှည်	၁	၅	၅၀	၅၆	၁၁၉၁-ခု
ယော	၄	၂၀	၂၀၀	၂၂၄	၁၂၀၀-ခု
ဆော	၁	၅	၅၀	၅၆	၁၂၀၇-ခု
တိုက်ကျွန် (၇) ရွာ	?	၂၅	၂၇၂	၃၈၈	၁၂၈-ခု

တစ်ဖန် ယောလေးမြို့နှင့်တိုက်ကျွန် (၇) ရွာတို့မှ သဏ္ဌာရှင် ၁၂၀၁ ခု (လေးအမှုတော်ထမ်း) စာရင်းကိုလည်း လေ့လာ၍ ရပါသည်။

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက ““လောင်းရှည်”” (သို့) ၁၃၃

မြို့	သွေးသောက်ကြီး	အကြပ်သား	ငယ်ထမ်း	၃-၇
လောင်းရှည်	၄	၂၀	၂၀၀	၂၂၄
ယော	၆	၃၀	၃၀၀	၃၃၆
ဆော	၁	၅	၅၀	၅၆
ထိုးလင်း	၅	၂၅	၂၅၀	၂၃၀
တိုက်ကျွန် (၇) ရွာ	၃	၁၅	၁၅၀	၁၆၈

ယောနယ်လေးစု အမှုထမ်းတို့ကို ပုဂံမင်း၊ မင်းတုန်းမင်းနှင့် သီပေါ်မင်းတို့လက်ထက်တွင် သေနတ်စုအမှုထမ်းများအဖြစ် ဖွဲ့ခဲ့ပါသည်။ ဗန်ကျိုတိုက်တွင်ပါ ခြောက်ကြောင်းသေနတ်စု ဖြစ်လာပါသည်။ တပ်သားတို့မှာ မြို့ရွာအင်အားအလျောက် ဆင့်ဆို ထားသည့် အရုပ်သားများသာဖြစ်ကြပါသည်။

စစ်မှုရေးရာရှိခဲ့လျှင် ယောနယ်မြို့ရွာအကြီးအကဲတို့သည် သတ်မှတ်ဆင့်ဆိုသော တပ်သားအရေအတွက် ကို မြို့အောင် စုဆောင်းလျက် ကိုယ်တိုင်စစ်မှုထမ်းကြရပါသည်။ အချို့ကလည်း စစ်မှုထမ်းအငှားလိုက်ကြပါသည်။ ယင်းစစ်မှုထမ်းတို့သည် အမိန့်တော်နှင့်မခေါ်လျှင် နေရပ်မြို့ရွာသို့ ပြန်လာရရှိုးလည်း မရှိကြပါ။ စစ်မှုထမ်းများသည် မိမိတိုနယ်မြေကျော်ရွာကို ကိုယ်စား ပြု၍ စစ်မှုရေးရာပြီးဆုံးခြင်းမရှိဘဲ ပြန်လာခဲ့လျှင် သက်ဆိုင်ရာ မြို့ရွာ အကြီးအကဲတို့က ငှါးအား ဖမ်းဆီးထား၍ လွှတ်တော်သို့ အလျင်အမြန် အစီရင်ခံရပါသည်။

ငသံပိန္ဒုင့်ငက်လှိုင် ထိုသူတို့သည် အမိန့်တော်မရှိဘဲ
ကျေးရွာသို့ ပြန်လာကြသောကြောင့် လောင်းရှည်မြို့သူကြီးက
ဖမ်းဆီးချုပ်ထား၍ ၁၈၈၄ ခုနှစ်၊ ဧန်နတ်ရုံးလ ၁၃ ရက်တွင်
လွှတ်တော်သို့ အစီအရင်ခံရကြောင်းနှင့် ပြန်လာကြသူရှိခဲ့ပါက
တပ်ပြေး၊ တပ်ရွှောင် ဟုတ်မဟုတ် မြို့တော်သို့ခေါ်ယူစစ်ဆေးကာ
လိုအပ်သည်များကို ခိုင်းလေ့ရှိပါသည်။

စစ်မှုထမ်းဆောင်ရာတွင် စစ်ရေးစစ်ရာများပေါ်ပေါက်လာ
သောအခါ မြို့ရွာမှရသည့် လက်နက်ကိုစွဲကိုင်၍ အိုး၊ ခွက်၊ ရိုက္ခာ၊
ကိရိယာအစုံဖြင့် မြို့ရွာအကြော်ကြီးအကဲတို့နှင့် အတူ ဆင့်ဆိုသည့်
အရပ်သို့ သတ်မှတ်နေရက်အရောက်သွားကြရပါသည်။

စစ်ချိသောအခါ၌ စစ်တပ်ကို လူပါးယောက်တစ်အိုးစား၊
နှစ်အိုးစားလျှင်တစ်ကြပ် အကြပ်တစ်ဆယ်တွင် မူးဝယ်တစ်ယောက်ကျ
ဖွဲ့စည်းချိတ်ရပါသည်။ တပ်သုံးမြင်းကိုလည်း လူ (၂၀) လျှင်
မြင်းတစ်စီးနှင့်ဖြစ်ပါသည်။ ၁၈၀၅ ခုနှစ်က တပ်သုံးမြင်း
တစ်ကောင်၏တန်ဖိုးမှာ ငွေ (၇၀) ကျပ်ရှိကြောင်း သိရပါသည်။

သေနတ်၊ ဓား၊ လျှော့၊ ဓားမ၊ ပေါက်ဆိန်၊ ဆောက်၊
လွယ်အိတ် စသည့်လက်နက်တို့ကို မြို့ရွာအတွင်းမှ ရနိုင်သမျှ
စုဆောင်းသိမ်းယူ၍ ခွဲဝေကိုင်ဆောင်ကြပါသည်။ သေနတ်၊
ခဲယမ်းမီးကျောက်တို့ကိုမှ လူတိုင်းစွေ မကိုင်ဆောင်နိုင်ကြပေ။
မိမိမြို့ရွာများမှလည်းကောင်း၊ ရုံဖန်ရုံခါ ဘုရင်လက်နက်တို့က်မှ
လည်းကောင်း ရရှိကြပါသည်။

အထက်ပါတို့ကိုကြည့်ခြင်းအားဖြင့် မြန်မာနိုင်ငံ
အနောက်ဘက်နှင့် အနောက်မြောက်ဘက်ရှိ ကင်းစောင့်အရပ်

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက ““လောင်းရှည်”” (သို့) ၁၃၅

ဒေသဖြစ်သော ယောနယ်မြေဒေသသားတို့သည် များသော
အားဖြင့် စစ်အကြောင်းကို နားရည်ဝ၍ စစ်ချိစစ်တက်နားလည်
ကြပါသည်။ သို့ဖြစ်၍လည်း ယောနယ်မြေဒေသသည် မြန်မာမင်း
အဆက်ဆက် ထင်ရှားသောစစ်မှုတမ်းနယ်မြေများတွင် တစ်ခု
အပါအဝင်ဖြစ်ခဲ့ရကာ ဇရာဝတီမြှုပ်၏ အနောက်တစ်လွှား၌
ပဓာနကျခဲ့ပါသည်။

အခန်း (၁၆)

ဂုဏ်ဝင်လောင်းရည်၏ ဖြတ်သန်းခဲ့ရသော စရိုးရည်

လောင်းရည်တွင် ရှည်လျားလှသောသမိုင်းကြောင်းက ရှိနေခဲ့သည်။ လောင်းရည်ဟု အမည်နာမဖြစ်ပေါ်မလာမိ “ဗျာဗုတ်ရွာ” ဟူ၍ ခေါ်တွင်ခဲ့သည်နှင့် ဂေါတမမြတ်ဗုဒ္ဓဘုရားရှင် မပွင့်မိမှာပင် ရှိနေခဲ့ပြီဟုဆိုခဲ့သည်။

ပဒေသရာစိစနစ် မြန်မာမင်းများကာလ ပုဂံခေတ် အလောင်းစည် သူမင်းလက်ထက်တော် အခါကမှုစတင်ကာ “လောင်းရည်မြို့” အမည်တွင်လာခဲ့ရသည့် လောင်းရည်သည် သမိုင်းအဆက်ဆက် နှစ်ကာလလည်းကြာမြင့်ခဲ့လှပြီဖြစ်ပေသည်။

သဏ္ဌာန် တင်နိုင်သောအခါကာလ မြန်မာဘုရင်များ လက်ထက် မြို့စား၊ ရွာစား၊ သူတိုး ဖွဲ့စည်းနှင့်အပ်ပုံခေတ်တိုကို လည်း ပါဝင်ဖြတ်သန်းခဲ့ပြီးပြီ နယ်ချုပြီတိသျေလက်အောက်နှင့် ရုပန်လက်အောက်တို့တွင်လည်း ကြံခဲ့ရပြီးပြီ။

မြန်မာတို့ သူကျွန်ဘဝုလွှတ်မြောက်ရေးအတွက် လွှတ်လပ်ရေး ကြီးပမ်းမှုသမိုင်းကိုလည်း လောင်းရည်အနေဖြင့် ကြံခဲ့ရသည်။ လွှတ်လပ်ရေးကြီးရပြီးသည့်နောက် မြန်မာတို့၏ ပါလီမန် ဒီမိုကရေစိန်စနစ်၊ အိမ်စောင့်အစိုးရကာလ၊ မြန်မာ့ဆိုရှယ်လစ်

လမ်းစဉ်ပါတီခေတ်၊ ၁၉၇၄ ခုနှစ် ပြည်သူလွှတ်တော်နှင့် ပြည်သူ ကောင်းစီအဆင့် ဆင့် တို့ဖြင့် ဖွဲ့စည်းအုပ်ချုပ်ခဲ့သောခေတ်၊ နိုင်ငံတော်ဖြစ်ဝပ်ပိုပြားရေးနှင့်တည်ဆောက်ရေးကာလ၊ နိုင်ငံတော် အေးချမ်းသာယာရေးနှင့် ဖွဲ့ဖြိုးရေးကောင်းစီ စသည်ဖြင့် အဆင့်ဆင့်ပြောင်းလဲအုပ်ချုပ်လာခဲ့သည်တိုကိုလည်း ဖြတ်သန်းလာခဲ့ပြီးပြီ လည်းဖြစ်လေသည်။ ယခုချိန်ခါကာလသမယ ဒီမိုကရေစိန်ငံတော်သစ်ဆိုသို့ ချိတ်က်နေပြီဖြစ်သော လောင်းရည် ဖြစ်နေပေပြီ။

တစ်ယ် ရှေးဟောင်းနှောင်းခေတ် ရာဇ်ဝင်ထဲကလောင်းရည်၏ သမိုင်းကြောင်းတို့ အကျယ်တဝင်ဖော်ပြဆိုပြီးသည့်နောက် ပဒေသရာ၏ မြန်မာရှင်ဘုရင်များအလွန် လောင်းရည်အကြောင်းအားလည်း အဆင့်ဆင့် လက်လှုံးမိသူ၍ အကျဉ်းချုပ်ကာလျှင် ထပ်ဆင့်ပြီး တင်ပြရပေးမည်။

၁၈၈၂ ခုနှစ်တွင် လောင်းရည်၏ မြို့အုပ်ရုံးစိုက်ခဲ့သည်။ ၁၉၀၄ ခုနှစ်တွင် ပဆုပ်ရုံးကို ပေါင်းခဲ့ရသည်နှင့် မြို့အုပ်ရုံးစိုက်ရာ မှုသည် လောင်းရည်မြို့မှာ ကျေးရွာအုပ်စုအဆင့်ဆို လျော့ကျလာ ခဲ့ရသည်။ ယောဒေသ၏အစွမ်းအယားလည်းဖြစ်၊ လမ်းပန်း အဆက်အသွယ်အားဖြင့် လည်း ကောင်းမွန်မှု နည်းနေသေး သောကြောင့်လည်း အဆင့်လျော့ကျခြင်းဟုယူဆရပေမည်။

၁၉၆၆ ခုနှစ်၊ တော်လွှန်ရေးကောင်းစီတက်ပြီးနောက် လောင်းရည်မြို့တွင် လက်ထောက်မြို့ပိုင်ရုံးဖွံ့ဖြိုးပြီး မြို့နယ်ခဲ့ဟု သတ်မှတ်မှုရှိခဲ့သည်။ ပုဂ္ဂိုလ်ခရိုင် ဆောမြို့နယ်၏ မြို့နယ်ခဲ့တစ်ခု ဖြစ်ခဲ့ရသည်။

သည်သိနှင့် မြန်မာနိုင်ငံတစ်ဝန်း တိုင်း၊ ခရိုင်၊ မြို့နယ်များ အဆင့်ဆင့်ပြောင်းလဲဖွံ့စည်းခဲ့ပြန်ရာ ၁၉၉၆ ခုနှစ် ဧပြီလ ၄ ရက်၌ ဂန့်ဂေါ်မြို့၊ ထိုးလင်းမြို့၊ ဆောမြို့၊ တို့ပါဝင်သော မြို့နယ် (၃) ခုအား ယောဒေသ၊ ဂန့်ဂေါ်ခရိုင်ဟု ခေါ်ဝေါ်လာစေခဲ့သည် တွင် လောင်းရှည်ကား ဆောမြို့နယ်တွင်ပါဝင်ပြီး ယနေ့ကာလ အခါ ဒိုင်နယ်ကျေးရွာကြီးတစ်ရွာအဖြစ်နှင့်သာ ဖြစ်နေပေ တော့သည်။

ဆက်လက်၍ တင်ပြရမည့်မှာ-

မကွေးတိုင်းဒေသကြီးအတွင်း ဂန့်ဂေါ်ခရိုင် (ယောဒေသ) ၏ လူဦးရေနှင့် မြို့နယ်အလိုက် နေထိုင်မှု့တွင် ၂၀၀၃ ခုနှစ်၊ ဂန့်ဂေါ်ခရိုင်ပြန်တမ်း၌ အောက်ပါအတိုင်းတွေ့ရပါသည်-

စဉ်	မြို့နယ်	ကချင်	ကယား	ကရင်	ချင်း	ပမာ	မွန်	ရနိုင်	ရှင်း	နိုင်ခြား
၁	ဂန့်ဂေါ်	၁၈၈	၆၇	၁၆၉	၉၉၅၅	၁၂၄၀၈	၇၇	၁၁၀	၁၂၀	၀
၂	ထိုးလင်း			၁	၁၁၀	၃၁၄၂၂				
၃	ဆော				၇၇	၁၁၁၃				
	ခနိုင်ခွဲ့	၁၈၈	၆၇	၁၇၀	၁၀၁၉	၂၇၇၇၇	၇၇	၁၁၀	၁၂၀	၀

ငှုံးပြန်တမ်းကိုဖြည့်ခြင်းအားဖြင့် လောင်းရှည်အပါအဝင် ဖြစ်သော (ဂန့်ဂေါ်ခရိုင်) အတွင်းက ယနေ့လောင်းရှည်တွင် နိုင်ငံတော်အစိုးရ အခြေခံပညာအထက်တန်းကျောင်း၊ တိုက်နယ် ဆေးရုံ၊ ပြည်သူရဲစခန်း၊ စာတိုက်နှင့် ကြေးနှုန်းရုံးတို့ရှိသည်။ လောင်းရှည်နေ ပြည်သူတို့မှာ လယ်ယာစိုက်ပျိုးရေးလုပ်ငန်းကို

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက ““လောင်းရှည်”” (သို့) ၁၃၉

အမိကထားလုပ်ကိုင်ကြပြီး ဗုဒ္ဓဘာသာဝင်ကအများဆုံးဖြစ်သည်။ ခရစ်ယာန်ဘာသာကိုကိုးကွယ်သူ အနည်းငယ်ရှိသည်။ မြန်မာ လူမျိုးကအများဆုံးနှင့် တောင်သူ/သား (သူတို့တို့ယူတို့ပူးလူမျိုး များဖြစ်သည်ဟု ယုံကြည်ယူဆကာ ပြောဆိုနေကြသော အရေး ဘာသာစကား မှတ်တမ်းတင်နိုင်ခြင်းမရှိသော်လည်း အပြော ဘာသာစကား သီးခြားရှိနေလေသောသူများ)၊ ချင်းလူမျိုးတို့လည်း အနည်းအကျဉ်းနေထိုင်လျက်ရှိရာ လောင်းရှည်မြို့ကလေးကား (၂၀၁၁) ခုနှစ်၊ သန်းခေါင်စာရင်းအရ အိမ်ခြေ (၅၁၁)၊ လူဦးရေ (၂၂၄၀) ယောက်ရှိပေသည်။

ခနီးလမ်းဆက်သွယ်ရေးအားဖြင့် မှန်လေး-ပခုက္ခား-ပေါက်-ကျောက်ထု-ဆော-လောင်းရှည် မော်တော်ကားလမ်း၊ ဆောမြို့မှ ဆော-လောင်းရှည်-ကန်ပက်လက်မော်တော်ကားလမ်းနှင့် ဆိပ်ဖြူ လောင်းရှည်-ဆော မော်တော်ကားလမ်းတို့ရှိသည်။ ဆောမြို့နှင့် လည်းကောင်း၊ ဆိပ်ဖြူမြို့နှင့်လည်းကောင်း သွားလာ၍ ရသော မော်တော်ကားလမ်းတို့မှာ ဆောင်းနှင့် စွဲရာသီတို့တွင် သာ သွားလာ၍ ရသောလမ်းများဖြစ်သောကြောင့် လောင်းရှည်သို့ ရာသီမရွေးသွားလာနိုင်ရေးတွင် အခက်အခဲဖြစ်နေသေးသည်။

နိဂုံး

“နှောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရှည်” (သို့မဟုတ်) ယောဉ်ပြည်က ပုဂ္ဂ” ဟူသောအမည်ဖြင့် ပြစ္စရေးသားခြင်းတွင် အမိကမှာ တိမ်မြေပိုက်ရှိသည့် ရှေးခေတ်ဟောင်းမြို့ကလေး တစ်မြို့ကို အများပြည်သူတို့ သိလာနိုင်ကြစေရေးအတွက် ရည်ရွယ်ရင်းဖြစ်ပါသည်။

သမိုင်း၏တစ်စိတစ်ပိုင်းမျှဖြစ်သော “လောင်းရှည်” ကို နှောင်းလူတို့အတွက် သိစေလို၍ လည်း စာရေးသူသည် ကြီးစား ရှာဖွေစွဲစမ်းခဲ့ပါသည်။ ထိုသို့ရှာဖွေရာတွင် ရရာရကြောင်းနည်းလမ်း များအဖြစ် ကျောက်စာနှင့်ပေစာ၊ ပုရပိုက်စာများ၊ ရာဇ်ဝင်တွင် စာတင်ထားသော ဖြစ်ရပ်များနှင့် သတင်းအချက်အလက်များကို ပြောပြနိုင်မည့် တွေ့သင့်တွေ့ထိုက်သော ရဟန်းပုဂ္ဂိုလ်များ၊ လူပုဂ္ဂိုလ်များထံ တွေ့ဆုံးမေးမြန်းမှုများတို့အား ပြစ္စကား ရေးသားထားခိုင်း ဖြစ်ပါသည်။

“လောင်းရှည်” သို့ သွားလာရေးအခက်အခဲ၊ အခြား အခက်အခဲမျိုးစိန့်နေသည့်ကြားမှ မရောက်ရောက်အောင် အထပ်ထပ် အခါခါသွားပြီး အချက်အလက်များ၊ စာတ်ပုံမှုတ်တမ်းများကို ရှာဖွေစွဲဆောင်းခဲ့ပါသည်။ စာအုပ်စာတမ်းများ၊ ကျောက်စာ၊ ပေစာ၊ ပုရပိုက်စာများကို ဖတ်ရှုရှုတစ်ဖုန်း၊ တတ်ကျများလည်သူ

ပညာရှင်တို့ထံ မေးမြန်းရှုတစ်နည်း။ စိစစ်ခြင်းအခါခါ အချိန် များစွာပေးကာလျင် ပင်ပန်းစွာဆောင်ရွက်ခဲ့ပါသည်။ မည်သို့သော အခက်အခဲများကို တွေ့စေကာမူ ဖွဲ့လုံးလှ ပိုမိုဖြင့် တတ်နိုင်စွမ်းသမျှ ကြိုးပမ်းခဲ့ပါသည်။

“လောင်းရှည်” တွင် သဏ္ဌရာ၏ ၁၂၆၃ ခု ဦးစာပင် မီးဘေးကြောင့် ရပ်ကွက်တစ်ခုလုံးနှင့် အရွှေမှင်းကျောင်းကြိုးပါ မီးလောင်ခံခြင်း၊ သဏ္ဌရာ၏ ၁၃၀၉ ခုနှစ်က မြို့မြိုးသောင်းမော် မီးဘေးကြောင့် မြို့မြို့မြောက်ဘက်ရပ်ကွက်တစ်ခြမ်း အိမ်ခြေ များစွာမီးလောင်ခံခြင်း၊ သဏ္ဌရာ၏ ၁၃၃၉ ခုက ဒေါနကျောင်းကြီးမှစ၍ မြို့မြို့ရပ်ကွက် အိမ်ခြေ (၁၆၂) အိမ်မီးလောင်ခံခြင်း စသော အကြောင်းများနှင့် ရောင်စုံသူပုန်များတို့၏ ဖျက်ဆီးမှုများ တို့ကြောင့်လည်း မှတ်တမ်းများ ပျက်စီးပောက်ဆုံးခြင်းများစွာ ရှိခဲ့သည်ကိုပါ ကြားသိခဲ့ပါသည်။

သို့ရာတွင် မဆုတ်မနစ် အားမလျှော့သောစိတ်ဓာတ်ဖြင့် ဖွေရှာစုစည်းနိုင်သများအား ပြီးပြည့်စုံသည့်အနေအထားမျိုး မဟုတ်သည့်တိုင်အောင် နောင်လာနောက်သားများ သိရှိနိုင်စေရန် အလိုင်းကြီးစားအားထုတ်ဖြစ်ခဲ့ပါသည်။

“လောင်းရှည်” ၏ အနေအထား၊ အကောင်းအဆိုးကို သုံးသပ်ကာ ခေတ်အကြော်အနေနှင့် လူမှုဘဝကိုနားလည်သုံးသပ်နိုင်ကြမည်ဖြစ်သက္ကာသို့ တိုးတက်မှု၊ ဆုတ်ယုတ်မှုတို့ကိုပါ ဆင်ခြင်နိုင်ကြမည်ဟု ယူဆမိရပါသည်။

ယုတ်စွာအဆုံး တစ်ခါတုန်းဆီက အပြောများခဲ့ကြရာတွင် လောင်းရှည်အပါအဝင် “ယောပြည် ယောနယ်” ဟူသည်မှာ

ခိုင်ခုံကြီးများသော အတားအဆီးကြီးများဖြစ်သည့် ကမ္မာကျေ ကိုလိုပုံတောင် ပုံညာ ညီနောင်တောင်တန်းကြီးများနှင့် တောကြီး မြက်မည်း စိမ့်ကြီး၊ မြိုင်ကြီးတို့ရှာ အရပ်ဒေသဟု သိခွင့် ရသွားနိုင်ကြပါလိမ့်မည်။ မြန်မာနိုင်ငံအလယ်ပိုင်း မိုးနည်းရပ်ဝန်း မြေပြန်ဒေသရှိရာမှ အနောက်ဘက်ဆီတက်လာခဲ့လျှင် မကွေးတိုင်း ဒေသကြီး အနောက်ယွန်းယွန်းတွင် ပင်လယ်ရေမျက်နှာပြင် အထက် ပုမ်းမျှအမြင့်ပေ (၃၀၀၀) ကျော်စီရှိနေကြသော ပုံတောင် ပုံညာ တောင်တန်းမြှင့်ညီနောင်ကိုတွေ့ရပြီးနောက် မြန်မာနိုင်ငံ၏ အနောက်ဘက်အကျော်း ပုမ်းမျှအမြင့်ပေ (၇၀၀၀) ကျော်ရှိ ချင်းရှိုးမတောင်တန်းမြှင့်ကြီးတို့အကြားက မကွေးတိုင်းဒေသကြီး အနောက်ယွန်းယွန်းတွင် ယောပြည်ယောနယ်၊ ယောမြေရပ်ဝန်းကို တွေ့ကြပါမည့်ဆုံးသွေ့အကြောင်းအားလည်း ယခုလောက်ဆိုလျှင် အတော်အတန်းသိခွင့်ရကြပြီဟု ခန့်မှုန်းယူဆမိရပါသည်။

တကယ်တမ်းအားဖြင့် “လောင်းရှည်” အပါအဝင် ယောမြေရပ်ဝန်းသည် တောင်စဉ်အထပ်တပ် တောင်မြှင့်တန်းတွေ ကြား နှင့်အဖိုးတန်သဘာဝ ကျွန်း၊ ပျဉ်းကတိုး၊ ပိတေက်၊ သင်းဝင်၊ အင်ကြောင်း၊ သစ်ရာ၊ ယမနေ အစရှိသော သစ်ပင်ကြီးများ၊ ဝါးတောကြီးများက သဘာဝအလောက် ထူထပ်စွာ ပေါက်ရောက် ဖြစ်ထွန်းနေခြင်း၊ တောင်ကျချောင်းများ ပေါများစွာရှိခြင်းနှင့် စိမ့်စမ်းကောင်းမွန်ခြင်းတို့ကြောင့် သွားလာရေးအလွန်ခက်ခဲရကာ လူသူအရောက်အပေါက်လည်းနည်းရပါသည်။ ထိုအကြောင်းအရာ တိုကို အခြေခံပြီး ငြက်ဖျားရောဂါကလည်း အခန်းကဏ္ဍတစ်ခု အဖြစ် ပါဝင်လာခဲ့ရသည်။ အင်နှစ်းလီးခြင်ကြောင့် ငြက်ဖျားရောဂါ

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက ““လောင်းရှည်”” (သို့) ၁၄၃

ပို့ကို ဖြစ်သေသည်။ ငြက်ဖျားရောဂါ (၄) မြို့အနက် “ပလပ်စိမ္မာနီးယား ဖယ်ဆီပရမ်” ငြက်ဖျားပို့သည် ဦးနှောက်သို့ ရောက်ပြီး သတိ လတ်ခြင်း။ တက်ဖျားဖျားခြင်းနှင့် ရှုတ်တရက် သေဆုံးတတ်သည် လည်း ဖြစ်ပါသည်။ အသက် မသေချုပ် ရောဂါသက် သာ ပျောက်ကင်းစေကာမူ စိတ်ဖောက်ပြန်ပြီး ရူးသွပ်ခြင်းကိုပင် ဖြစ်စေတတ်ပါသည်။ ထိုသိနှုန်း ခံစားရသော လူနာများကို စုန်း ကင် တို့၏ ပြစားခြင်းခံရသည်ဟု ထင်မြင်ခဲ့ကြကာ ယောပြည် ယောနယ်ကို အထင်မှုးစေခဲ့ရပါသည်။

တစ်ဖန်လည်း မြန်မာနိုင်ငံ လွှတ်လပ်ရေးရပြီးကာလ နှင့်တော်အတွင်း ပါတီများအကွဲအပြဖြစ်ခိုန်၊ ရောင်စုံသုယူနှုန်တို့ ထက္ခာခိုန်များဝယ် ယောဒေသသည် သောင်းကျွန်းသူ အလုန် ကွန်မြှောနခြစ်များ၏ ပဟိုင်းနာနျပ်တည်ရာနယ်မြေလည်း ဖြစ်ခဲ့ ရခြင်းကြောင့် ဓားပြတိက်လူယက်သတ်ဖြတ် ညျဉ်းပန်းမှုများ ကြီးထားခဲ့ရကာ မြေပြန့်ကပြည်သူသားချင်းတို့ ယောတို့နယ်မြေကို မသွားရဲ မလာရဲ ဖြစ်စေခဲ့ခြင်းလည်းပါဝင်ပါသည်။ မြေပြန် ဒေသများနှင့် ယောဒေသအဆက်အသွယ်နည်းပါခဲ့ရကာ ယောနယ် မြေသည် ဖွံ့ဖြိုးတို့တက်မှုတွင်လည်း နောက်ကျခဲ့ရပါသည်။

၁၉၅၆ ခုနှစ်တွင် တပ်မတော်က “အောင်မှယ်” စစ်ဆင် ရေးလုပ်ခဲ့၍ ၁၉၇၃-၇၄ ခုနှစ်မှစတင်ကာ ယောမြေရပ်ဝန်းသည် ပြို့မြော်းချမ်းလာခဲ့ရသည်။ အဖြူရောင်နယ်မြေစစ်စစ် ဖြစ်လာခဲ့ ရသည်။ တဖြည်းဖြည်းနှင့် ဖွံ့ဖြိုးတို့တက်လာခဲ့ရတော့သည်။

ယင်းကဲ့သို့သော အနေအထားများတွင် တစ်ချိန်သော ပဒေသရာ့ချင်ဘုရင်မှုံးများ (ပုဂံ၊ ပင်းယ၊ စစ်ကိုင်း၊ အင်းဝ၊

တောင်ငဲ့ ပြည်၊ ညောင်ရမ်း၊ ကုန်းဘောင်) ခေတ်က နေပြည်တော်၏ အစွန် အဖျားဖြစ်ခဲ့ရသော ကင်းစခန်းမြို့၊ အစောင့် တပ်မြို့၊ ခံတပ်ဦးကင်းမြို့၊ လေးတစ်မြို့၊ ပြည်ခဲ့ရသော၊ အချိန်အခါနရာဒေသ အလျောက် အရေးပါခဲ့ရသော၊ ယောမြေရပ်ဝန်းက နှောင်းခေတ် “လောင်းရှည်” သည် မြန်မာရာဝင်အဆက်ဆက်တွင်လည်းကောင်း မြန်မာ့သမိုင်းစဉ်ခေတ်စနစ်အမျိုးမျိုးတွင်လည်းကောင်း ပျောက်ကွယ် ပျက်စီးမသွားခဲ့။ ရူားရူားပါးပါး ဘာသာသာသနာ စည်ပင် ဝပြောလှစွာနှင့် ရှင်သန်ဆဲလည်းရှိပါသည်။ မြန်မာ့မူးဟန် အမှတ်အသားများနှင့် ကျော်ရစ်ဆဲလည်းဖြစ်ပါသည်။

သိဖြစ်၍ ယောမြေရပ်ဝန်းက ပုဂံအဖြစ်နှင့် “လောင်းရှည်” သည် ရှေးဟောင်းသမိုင်းဝင် ဘုရား၊ ပုထိုး၊ စေတီများနှင့် ကျောင်းကန်ရေပ်များ စသည့် ရှေးဟောင်းသမိုင်းဝင် အမွှေအနှစ် များကို ထိန်းသိမ်းရင်း အနာဂတ်မြန်မာနိုင်ငံတော်၏ သမိုင်းစဉ် များတွင် ပါဝင်နော်းမှာဖြစ်သည့်အပြင် ဖော်ထုတ်ရန်ရှိနေသေးသော ဘုရား၊ စေတီ၊ ပုထိုးများနှင့် ခေါင်းလောင်းတို့လည်း ရှိနေဆဲနှင့် ရှေးဟောင်းအမွှေအနှစ်တို့ကို မြင်တွေ့၍ စူးစမ်းနိုင်ပါသည်။ သမိုင်းပညာရှင်များ၊ သူတေသိအပေါင်းတို့အနေနှင့် လည်း ဖြစ်ရပ်စုံလင် ဂန္ဓိဝင်သမိုင်းနှင့် လောင်းရှည်မြို့ကလေးကို ဆန္ဒအလျောက် သွားရောက်လေ့လာနိုင်ကြပါစေကြောင်း ဖော်ထုတ်ရေးသားတင်ပြဖြစ်ရပေသည်။

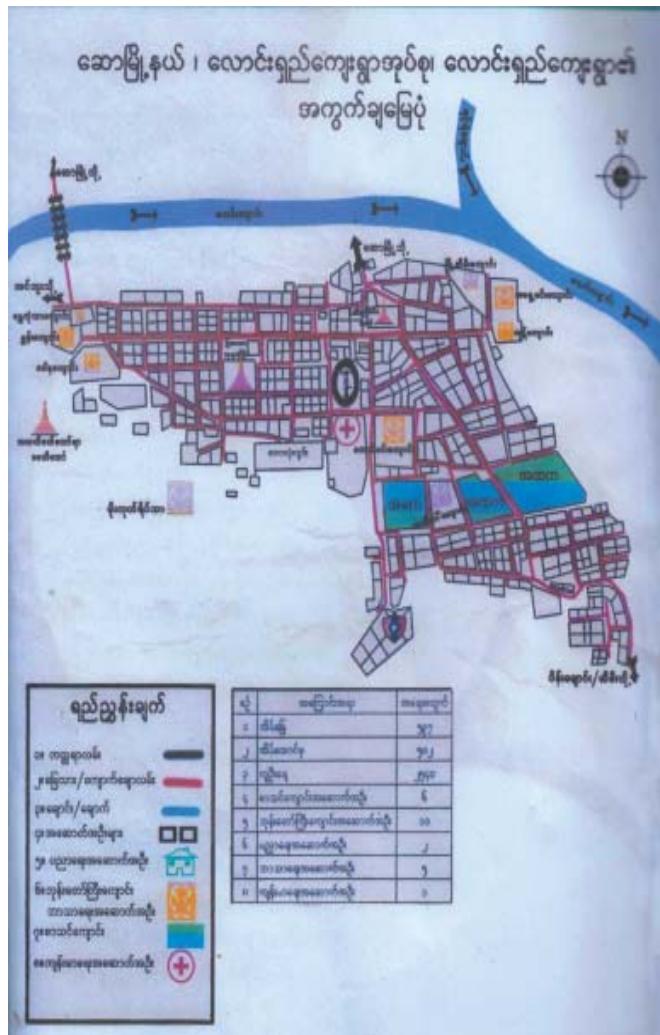
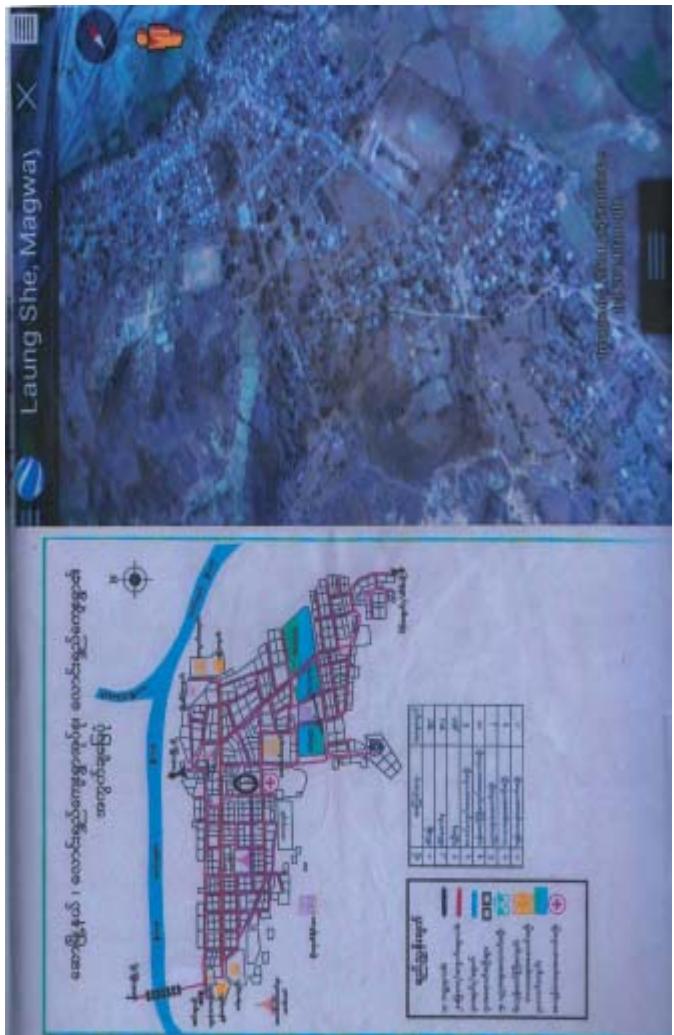
ယခုကဲ့သို့ “နှောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရှည်” (သို့မဟုတ်) ယောဉ်ပြည်က ပုဂံ” စာအုပ်ငယ်သည် ပြည့်ပြည့်

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရှည်” (သို့) ၁၄၅

စုံစုံမဟုတ်သည့်တိုင် သမိုင်းကွက်လပ်တစ်ခုကို တစ်ထောင့် တစ်နေရာမှ ပြည့်စွက်ပေးရာရောက်သည်ဟုဆိုပါလျှင် စာရေးသူ အနေဖြင့် ဤစာအုပ်ကို ရေးရကျိုးနပ်ပြီဟု မှတ်ယူမိပါသည်။

ကိုယာ (ဘောဂဇ္ဇာ)

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရည်” (သို့) ၁၄၇

ကျမ်းကိုးများ

- ၁။ မှန်နှစ်းမဟာရာဇ်တော်ကြီး (ပ၊ ဒ၊ တ)
- ၂။ မဟာရာဇ်တော်ကြီး (ပ၊ ဒ၊ တ) (ဦးကုလား)
- ၃။ ကုန်းဘောင်ဆက်မဟာရာဇ်တော်ကြီး (ပ၊ ဒ၊ တ) (ဦးမောင်မောင်တင်)
- ၄။ မြန်မာရာဇ် (ဦးဘသန်း)
- ၅။ အနော်ရထာ အရင်က မြန်မာနိုင်ငံ (ပိုလ်မျှူးဘရှင်)
- ၆။ နယ်လှည့်ရာဇ် (ဒေါက်တာဘသန်းထွန်း - သမိုင်းပါမောက္ဍ)
- ၇။ ပျူးတွေဘယ်ပျောက်သွားသလ (ဒေါက်တာဘသန်းထွန်း - သမိုင်းပါမောက္ဍ)
- ၈။ နှစ်းဓလ္လုမှတ်တမ်းများ (မြေကေတု)
- ၉။ ကုန်းဘောင်ရှင်းတမ်း (မောင်ဘသန်းဆွဲ-ထားဝယ်)
- ၁၀။ ထိုးအရိပ် နှစ်းအရိပ် (မောင်ဘသန်းဆွဲ-ထားဝယ်)
- ၁၁။ ပုဂံမြင်ကွင်းကျယ် (လူသမိန်)
- ၁၂။ ပုဂံအကြိုးသမိုင်းခြေရာများ (ဦးဘသန်းထွန်း-ရွှေဘုံ)
- ၁၃။ ပုဂံမင်းဆက်များရာဇ် (တဗ္ဗာသိုလ်-မောင်သူလှိုင်)
- ၁၄။ အခြေဖြေမြန်မာနိုင်ငံရေးသမိုင်း (ပ၊ ဒ-မြန်မာ့ဆိုရှယ်လစ်လမ်းစဉ်ပါတီ)
- ၁၅။ မြန်မာအဘိဓာန်အကျဉ်းချုပ်များ (မြန်မာစာအွဲ)
- ၁၆။ မြန်မာရွှေးဟောင်းယဉ်ကျေးမှုသုတေသန (ဦးမြင့်အောင်)

- ၁၇။ မြန်မာမင်းများတရားစီရင်ရေး (ဦးအောင်ဘသန်းထွန်း-မဟာဝိဇ္ဇာ)
- ၁၈။ ရွှေဘုံးနှင့် (ရွှေသူ သခံယာ)
- ၁၉။ ကုန်းဘောင်ခေတ်ယောဒေသ (ဦးကျော်-အငြိမ်းစားသမိုင်းပါမောက္ဍ-အဖွဲ့ဝင်၊ မြန်မာသမိုင်းအဖွဲ့)
- ၂၀။ မဟာလူရည်ခွန်ရွှေပြည်ဝန်ကြီး ဦးဘုံးလှိုင် (ရွှေဘုံးမိမိကြီး)
- ၂၁။ ကုန်းဘောင်ရှာ့ပုံတော် (ညိုမြေ)
- ၂၂။ ကုန်းဘောင်ရွှေပြည် (ဒေါက်တာတိုးလှု)
- ၂၃။ ယောမင်းကြီး ဦးဘုံးလှိုင် အထွေပွတ်နှင့်ရာဇ်မှုသရိုက်ဟကျမ်း (မောင်ထင်)
- ၂၄။ ရတနာပုံခေတ် ထိပ်တန်းနန်းတွင်းအရာရှိကြီးများ (တင်နိုင်တိုး)
- ၂၅။ သီပေါ်ဘုံးရင်နှင့်စုံဖူးလတ် (တဗ္ဗာသိုလ် စိန်တင်)
- ၂၆။ နှစ်းကျော်ရှင်သီပေါ် (တဗ္ဗာသိုလ်စိန်တင်)
- ၂၇။ ကလေးမြို့သမိုင်း (အရှင်ပုံမေ)
- ၂၈။ ရွှေစက်တော်သမိုင်းနှင့်ကျောင်းတော်ရာသမိုင်း (ဆရာတော် ဦးဒီပံ)
- ၂၉။ ယော (အငြိမ်းစားကျောင်းဆရာကြီး ဦးကြာထွန်း-အမျိုးသားစာပေဆူရ)
- ၃၀။ ယောမဂ္ဂအင်း (ယောနယ်အသင်း-ရန်ကုန်)
- ၃၁။ ယော (ဂန့်ဂေါ်ချိုင် ဆယ်နှစ်ပြည့်အထူးထုတ်မဂ္ဂအင်း)
- ၃၂။ ထိုးလင်းမြို့နယ်မဂ္ဂအင်း
- ၃၃။ ထိုးလင်းမြို့၊ ရွှေကွန်အုပ်ဘူးရားသမိုင်း (ဦးထွန်းကြီး)

- ၃၄။ GAN GAW DISTRICT GAZETTER
- ၃၅။ ယောဓလ္လာ (စောက်မောင်-ယောဓမြေ)
- ၃၆။ လွှမ်းဖွယ်တွေပေါပါတဲ့ တို့ယောဓမြေ (ဒေါက်တာသက်လွင်)
- ၃၇။ ယောတို့မြေ (ကျောက်ထူမြို့နယ်ခွဲ လူထုပညာရေးမှူး (ဌီးမြို့မြို့) ပေစာ၊ ပုရပိုက်စာ၊ မှတ်တမ်းများ၊ လက်နှိပ်စက်စာများ)
- ၃၈။ ဆောမြို့နယ် လောင်းရှည်သမိုင်းပြုစာရေး (စာကြည့်တိုက်ခင်မောင်၊ ပြန်ကြားရေး / ကန်ပက်လက်၏လက်ရေးစာများ)
- ၃၉။ လောင်းရှည်မှတ်တမ်းများ (တင်စီး-လောင်းရှည်)
- ၄၀။ ဆောမြို့နယ် သိန်းကျင်းရွာ ရွှေးဟောင်းသမိုင်းဝင် သိန်းကျင်းရွှေတန်ဆာစေတီတော်ဘူရားသမိုင်း
- ၄၁။ ကုန်းဘောင်ခေတ်ယောနဲ့ ချင်းဆက်ဆံရေး (ဆလိုင်းကျင်ဒွေးဘမောင်-ပခုဂ္ဂားကောလိပ်နှစ်လည်မဂ္ဂဇား)
- ၄၂။ အနောက်ဘက်တိုက် ယော (၇) ရွာနှင့် ယောလေးမြို့၊ ပေစာ၊ ပုရပိုက်စာများ (ဒု-ပိုလ်မှူးကြီး လှတွား)
- ၄၃။ ထိုးလင်းစစ်တမ်းပုရပိုက် (မင်္ဂလာကျောင်း ထိုးလင်းမြို့။)
- ၄၄။ လောင်းရှည်စစ်တမ်းပုရပိုက်များ (ဦးကျော်အုန်းစိန်၊ ဒေါ်တင်ညီး ဆောမြို့။)
- ၄၅။ ဆောစစ်တမ်း ပုရပိုက်များ (ဦးကျော်အုန်းစိန်၊ ဒေါ်တင်ညီး ဆောမြို့။)
- ၄၆။ ကန့်ဂေါ်စစ်တမ်းပုရပိုက် (ဦးအနုံကြီး ကျောင်းဆရာအနောက်ကန့်ဂေါ်၊ ကန့်ဂေါ်မြို့။)

၄၇။ ပေစာ၊ ပုရပိုက်စာ၊ စာချွမ်းတော်များ (ယွန်းကျောင်းတိုက်၊ လောင်းရှည်။)

၂၀၁၃ ခုနှစ်၊ စာဖော်မာန်စာများ၊
ခုစာပဋိသာ (စိုး) ရုတ္တယဆုံး

နှောင်းခေါ်ဟန်းကောင်းရှည် (သီးပဟုတ်) ယောဇ္ဈားပြည်က ပုဂ္ဂ

ကိုယာ (သာဂါဌာ)

အဖ ဦးအုံခိုင်၊ အမိ ဒေါ်ခင်ညွန့်တိုက မကွေးတိုင်းဒေသကြီး
ယောဇ္ဈား ဂန်ဂါဌာရိုင် ဂန်ဂါဌာမြို့၏ မွေးဖွားခဲ့သည်။ ဂန်ဂါဌာမြို့၊ မြို့မ

အထက်တန်းကောင်းက တူးလိုပ်ဝင်တန်း အောင်မြှင့်ခဲ့ပြီး ၁၉၇၇ ခုနှစ်တွင် ရန်ကုန်
စီးပွားရေးတူးလိုပ်ဝင်မှ B.Econ (Economics) ဘွဲ့ ရရှိခဲ့သည်။

ရန်ကုန်မြို့၊ ယခင်ဝန်ကြီးများရုံးရုံး စီမံကိန်းနှင့်ဘဏ္ဍာရေးဝန်ကြီးဌာန စီမံကိန်းရေးဆွဲရေး
ဦးစီးဌာန (ရုံးချုပ်) တွင်လည်းကောင်း၊ မကွေးတိုင်းဒေသကြီး ထိုးလင်းမြို့နယ် စီမံကိန်း
ဦးစီးမြို့း အဖြစ်လည်းကောင်း တာဝန်ထမ်းဆောင်ခဲ့သည်။ ထို့နောက် ထိုင်း စင်ကာပူ၊ ဂျပန်နိုင်ငံ
တို့သို့ သွားရောက် အလုပ်လုပ်ကိုင်ခဲ့သည်။

သတင်းစာ၊ ဂျာနယ်၊ မဂ္ဂဇင်းများတွင် ဆောင်းပါးများ၊ ဝါယာတို့၊ ဝါယာရှည်
စသုံး၊ အခန်းဆက်ဝါယာရှည်များကို ရေးသားနေဆာဖြစ်ပြီး “ကုံးကော်မြို့သူ ခင်ကုံးကော်” နှင့်
“အလွယ်တွေ့နဲ့ဝေး” လုံးချင်းစာအုပ်များ၊ “အလွယ်ပုံဆင့်ကျွန်းရိတ်ပါးစီးကလေးနှင့်ဆီ” ဝါယာတို့
ပေါင်းချုပ်၊ “ပျို့တစ်ဖြစ်လ တောင်သားတို့၏အလွယ်ရှိ” ပျို့တစ်ပါးတို့ကို ရေးသားထုတ်ဝေခဲ့ပြီး
ဖြစ်သည်။ ၂၀၀၈ ခုနှစ်အတွက် စာပေါ်မာန်စာများပြုပွဲတွင် “ကွန်ဝင်ချစ်ကြည်စတော်နှင့်
လွမ်းရတဲ့မြို့သူ” စာမျှဖြင့် ဝါယာရှည် ခုတ္တယဆု ရရှိခဲ့သည်။

ယာဉ်အခါ ဒဂုံးမြို့သူ (မြို့ကိုရိုင်း) မြို့နယ် စာရေးဆရာတူးများအသင်းတွင် ဘဏ္ဍာရေးမြို့း
အဖြစ် ဆောင်ရွက်ရင်း စာပေများ ဆက်လက်ရေးသားလျက်ရှိသည်။

အပည်ရင်း - ဦးဝင်းမြို့ ဖြစ်သည်။

နေရပ်လိပ်စာ - အမှတ် ၄၂။ (၃၅) ရပ်ကွက်၊ တပင်ခြွေထိုးလမ်းမကြီးး

ဒဂုံးမြို့နယ် (မြို့ကိုရိုင်း) မြို့နယ်၊ ရန်ကုန်တိုင်းဒေသကြီး။